

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Mgr. Kamil Kozelský

Téma andělů ve spiritualitě praktikujících katolíků

Rigorózní práce

Studijní obor: Teologické nauky

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Denisa Červenková, Th.D.

Praha 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Kamil Kozelský

Bibliografická citace

KOZELSKÝ, Kamil. *Téma andělů ve spiritualitě praktikujících katolíků*. Praha, 2021. 125 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce Denisa Červenková.

Anotace

Cílem této práce je vysledovat, nakolik jsou praktikující katolíci na Ostravsku, kteří pro účely práce představují reprezentativní vzorek, v současnosti ovlivněni koncepcemi nových náboženských hnutí, a to zejména v otázce nauky o andělech. První část práce seznamuje se základními rysy katolické angelologie. Ve druhé kapitole je představen pohled nových náboženských hnutí na andělské bytosti. V úvahu jsou brány zejména psané texty zástupců nových náboženských hnutí, a to především těch autorů, kteří nejvíce ovlivňují české duchovní prostředí. Třetí část pak na základě kvantitativního výzkumu provedeného v ostravských katolických farnostech analyzuje, nakolik jsou myšlenkami nových náboženských hnutí a jejich pojetím andělů ovlivněni praktikující katolíci. Tato rigorózní práce je rozšířením předchozí práce diplomové. Oproti té je doplněna o teologickou reflexi a srovnávací průzkum v mimoměstských společenstvích.

Klíčová slova

angelologie, andělé, křesťanství, nová náboženská hnutí, katolická spiritualita, Ostravsko

Počet znaků (včetně mezer): 232 852

The topic of angels in the spirituality of practicing Catholics

Abstract

The aim of the thesis is to investigate what is the impact of new religious movements' concepts on practicing Catholics in Ostrava region, especially focused on angel's topic.

The first part of the thesis introduces the Catholic doctrine on angels.

In the second chapter new religious movements' view on the angelic beings is introduced. Into consideration mostly written texts by new movements' authors are taken, especially of these with the biggest influence on Czech spiritual sphere.

The third part analyses how deeply active Catholics are influenced by new movements' ideas and their angels' concepts. Method used is quantitative research amongst Ostrava region Catholic parishioners. This rigorous thesis is an extension of the previous diploma thesis. In diferent, it is supplemented by theological reflection and comparative research in non-urban catholic communities.

Keywords

angelology, angels, christianity, new religious movements, Catholics spirituality, Ostrava region

Poděkování

Rád bych ze srdce poděkoval všem, kdo mi pomohli ke zdárnému dokončení této práce. V první řadě velice děkuji ThLic. Mgr. Denise Červenkové, Th.D., za její trpělivost a laskavost při vedení mé diplomové práce a za nesmírně užitečné a podnětné rady. Dále bych chtěl vyjádřit svůj velký dík Mgr. Vítu Horákovi, Ph.D., za pomoc s výzkumnou částí této práce. Mé poděkování patří též ThDr. Petru Janu Vinšovi, který mi byl nápomocen s hebrejskými texty, a v neposlední řadě také PaedDr. Věře Šlangalové za jazykovou korekturu. Jsem velmi vděčný i všem kněžím, kteří mi umožnili provést v jejich farnostech výzkum. Svůj dík vyslovuji také své manželce a dětem za láskyplnou trpělivost, s níž snášeli, že jsem jim v době, kdy jsem byl zaměstnán touto prací, nevěnoval tolik času a pozornosti, kolik by si zasloužili.

Obsah

Úvod.....	8
1 Andělé v katolické tradici	10
1.1 Andělé v Bibli	12
1.2 Andělé v církevní tradici	26
1.3 Moderna a andělé	40
1.4 Andělé v současné katolické spirituální literatuře.....	44
1.5 Několik slov o padlých andělech.....	46
1.6 Shrnutí	53
2 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí.....	55
2.1 Současná česká religiózní scéna.....	55
2.2 Andělé v textech vybraných autorů současné spirituality	57
2.3 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí.....	67
2.4 Shrnutí	79
3 Představy o andělech v žité spiritualitě praktikujících katolíků.....	80
3.1 Výzkumná část	80
3.2 Interpretace získaných dat	84
Závěr	96
Seznam použitých zkratk.....	99
Seznam literatury	100
Elektronické zdroje.....	107
Přílohy	111

Úvod

Andělská tematika je dnes velmi populární. Obliba andělských motivů je patrná nejen v křesťanských kruzích či jiných tradičních náboženstvích, ale také mezi příznivci nejrůznějších nových náboženských směrů. Pultry knihkupectví přeplněné andělskou literaturou a dárkové prodejny s širokou nabídkou andělů různých velikostí i provedení jsou toho výmluvným důkazem.

Přitom pro někoho mohou andělé ztělesňovat prostředníky mezi člověkem a Bohem, zatímco pro jiného mohou představovat personifikaci transcendentních idejí, či dokonce mohou být považováni přímo za nositele jakési božské moci. Stali se součástí „spirituálního supermarketu“, který má uspokojit vrtošivou poptávku klientů.

Není těžké si představit, že pohledem dnes tolik oblíbených nových náboženských hnutí a myšlenkami, které o andělech autoři z řad této alternativní religiozity ve svých knihách a na internetu šíří, mohou být ovlivněni i věřící lidé. Tato práce se zaměřuje na katolické věřící a klade si za cíl zjistit, zda a nakolik jsou novými učenými o andělech ovlivněni právě oni a jak jejich představy o andělech odpovídají katolické tradici.

První část práce proto předkládá katolickou nauku o andělech podloženou Písmem, tradicí a naukou magisteria. Vzhledem k nemožnosti obsáhnout touto prací celé téma jsou naznačeny pouze hlavní vývojové linie angelologického traktátu. Jsou popsány nejvýraznější otázky, které zaměstnávaly teology napříč staletími od patristického období přes středověk až do novověku. Nechybí ani zmínka o současné katolické literatuře, která s anděly pracuje.

V druhé části je pro srovnání uveden naukový průřez představ o andělech, jak jsou prezentovány vybranými moderními autory z řad nových náboženských hnutí. Práce si všímá zejména pisatelů zastoupených na pultech českých knihkupectví a těšících se mezi českými čtenáři značné oblibě, jako např. Doreen Virtue, Lorna Byrneová či Paulo Coelho, a snaží se postihnout hlavní rysy těchto andělských kultů a poukázat na problematická místa, pokud jde o slučitelnost s katolickým pohledem.

Třetí část práce se pokouší interpretovat výsledky dvou výzkumů. Primární výzkum byl určen pro mou diplomovou práci a byl realizován v pěti ostravských farnostech. Tento výzkum byl zaměřen na získání faktických údajů ohledně představ, které v souvislosti s anděly současní praktikující katolíci mají. Jeho výsledek by měl, i přes početně a místně omezený vzorek respondentů, poskytnout zřetelný obraz o tom, jak jsou katolíky andělé vnímáni. Také by mělo být zřejmé, zda u praktikujících katolíků

převládá nauka, kterou lze považovat za katolickou, či zda dochází k jejich „infikování“ proudy vycházejícími z tzv. hnutí New Age, jakkoli je toto označení dnes problematické.

Ve dvou farnostech spíše venkovského charakteru jsem pak realizoval ještě menší srovnávací průzkum. Ten měl zodpovědět otázku, zda ve vnímání andělské tematiky existuje rozdíl mezi katolíky v městských a mimoměstských společenstvích. Tento průzkum jsem chápal skutečně pouze jako doplňkový.

Tato práce je rozšířením mé práce diplomové, která se rozrostla o výše uvedený doplňující průzkum a v některých pasážích doznala určitého zpřesnění a doplnění na základě další zdrojové literatury. Protože jsem chtěl důkladně zodpovědět dotazy svého oponenta i zkušební komise, rozhodl jsem se do této práce zahrnout také teologickou reflexi, a to jak v části ortodoxní, tak v části věnované novým náboženským hnutím.

1 Andělé v katolické tradici

Katolická angelologie vychází z Písma, tradice a nauky magisteria. Přitom platí, že existence andělů je pravdou víry.¹ Je tedy důležité začít tím, co o andělech říká Písmo jako primární zdroj Božího sebezjevení v dějinách spásy. Nutno přiznat, že bez Božího zjevení by duchovní témata, přesahující naši hmotnou zkušenost a poznání, vůbec nebylo možné interpretovat.² Každá teologická nauka, včetně té o andělech, musí souhlasit s celkovým smyslem Božího spásného konání v dějinách člověka, má-li mít nárok na pojmenování katolická.³

Zde se zaměřím zejména na důležitá místa v nauce církevních otců, významných teologů, v čele s „andělským učitelem“ Tomášem Akvinským. Jelikož platí, že každá nauka se odráží ve spiritualitě a zdravá spiritualita do jisté míry nauku také usměrňuje (podle zásady: „lex orandi, lex credendi“⁴), zmíním v poslední podkapitole žitou spiritualitu vybraných osobností a také aktuální pojetí andělů v současné spirituální a pastorální katolické literatuře. Tato první část nemůže a nechce být ucelenou angelologií, spíše se snaží poukázat na základní prvky katolického přístupu k tematice andělů.

Hned z počátku jsem narazil na problém spočívající v nedostatku dostupné literatury. Aktuálně vlastně nelze na pultech českých knihkupectví nalézt odbornou angelologickou literaturu, ať už se jedná o původní česká díla, nebo o publikace přeložené.⁵ Moderní dogmatiky nevěnují tématu andělů přílišnou pozornost. Se zmínkami o andělech se lze setkat v díle Richarda P. McBriena z 80. let 20. století s názvem *Catholicism*.⁶ Pokud jde o novější dogmatiky, jednu podkapitolu o andělech nalezneme u Gerharda Ludwiga Millera,⁷ něco málo pak také v teologických a biblických slovnících. Pro dostatečné uchopení tématu to však nepostačuje. Z tohoto

¹ KKC 328. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels in Catholic teaching and tradition* [e-book]. Charlotte: TAN Books, 1994, s. 3.

² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 10n.

³ Přitom tam, kde by v rámci jedné kapitoly hrozilo přílišné tematické rozdrobení, je téma upřednostněno před chronologií.

⁴ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 357. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 392. Srov. také AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 357.

⁵ Nejzajímavějším se v poslední době jeví číslo 4/2019 MKR *Communio*, které nabízí základní přehled o aktuálním stavu teologického bádání v této oblasti. Srov. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4.

⁶ McBRIEN, Richard P. *Catholicism: Study Edition*. New York: HarperCollins Publishers, 1981.

⁷ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

důvodu bylo často nutné vzít zavděk knihami poněkud staršího data, totiž publikacemi Josefa Pospíšila⁸ a Richarda Špačka.⁹

O něco lepší situace panuje v zahraniční literatuře. V anglickém jazyce jsou to knihy z pera Jeana Daniéloua,¹⁰ Pascala P. Parenteho,¹¹ Serge-Thomase Bonina¹² či Petera J. Kreefta.¹³ Z protestantského prostředí pak vzešla kniha amerického teologa Davida Dylana Pottera.¹⁴ Další dostupnou publikací (tentokrát v polštině) je editorský počín Herberta Oleschka¹⁵ a také kniha shrnující výroky Jana Pavla II. k tématu andělů, kterou editoval Andrzej Sujka.¹⁶

Na poli populárně naučné literatury vydané u nás vynikají knihy Veroniky Kataríny Barátové¹⁷ a Georga Hubera.¹⁸ V oblasti biblistiky pak stojí za zmínku také jedna diplomová práce z naší fakulty, a to od Marie Kopřivové.¹⁹

⁸ POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka. Díl III., O Bohu stvořiteli: traktát spekulativně dogmatický*. Velehrad: Cyrilo-Methodějský tisk. spolek, 1923, s. 222. Dostupné online [2017-07-10].

<<http://librinostri.catholica.cz/download/PospisilVerouka3-OCR.pdf>>.

⁹ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka. Díl II.* Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1930. Dostupné online [2017-07-10]. <<http://librinostri.catholica.cz/download/SpacekVerouka2-OCR.pdf>>.

¹⁰ DANIELOU, Jean. *The Angels and Their Missions* [e-book]. Manchester: Sophia Institute Press, 2009.

¹¹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*.

¹² BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*. Washington: The Catholic University of America Press, 2016.

¹³ KREEFT, Peter J. *Angels and demons: What Do We Really Know about Them?* [e-book] San Francisco: Ignatius Press, 1995.

¹⁴ POTTER, Dylan David. *Angelology*. Eugene: Wipf And Stock Publishers, 2016.

¹⁵ OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2002.

¹⁶ JAN PAVEL II. *Anioły* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo M, 2014.

¹⁷ BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.

¹⁸ HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*. Praha: ZVON, 1996.

¹⁹ KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli: Role andělů v biblických textech*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

1.1 Andělé v Bibli

1.1.1 Andělé ve Starém zákoně

Představy o andělech se v židovském prostředí vyvíjely vlastně po celou dobu utváření biblického kánonu. Představy o zprostředkujících bytostech nejsou vlastní výhradně Izraelitům, nýbrž vyskytují se napříč starověkými náboženstvími.²⁰ Andělé coby služebníci jediného Boha mohli sloužit Izraelcům k vymezení se vůči babylónskému polyteistickému pojetí světa nebo perské dualistické kosmologii, jak ji předkládal zoroastrismus.²¹ Představení andělů jakožto zprostředkovatelů Boží transcendence a zdůraznění jejich totální podřízenosti Bohu umožnilo pozdějším (zejména poexilním) autorům „remytologizaci“ pohanských božstev a obhajobu monoteismu.²²

Slovo „anděl“ (hebr. מַלְאָךְ – mal’ách²³) používané ve Starém zákoně je víceznačné a dochází u něj ke splývání významu posla lidského²⁴ a Božího.²⁵ Tato problematická dvojnáčnost se promítá i do českých biblických překladů, které přistupují k volbě lexémů „anděl“ a „posel“ navzájem odlišně. Tak např. Český ekumenický překlad (dále jen ČEP) užívá slovo „anděl“ 34x²⁶ a dále dává přednost slovu „posel“, zatímco Bible, překlad 21. století (dále jen B21), uvádí slovo „anděl“ 68x.²⁷

Řecký ekvivalent hebrejského výrazu znějící ἄγγελος – angelos²⁸ později přešel do naší řeči jako „anděl“, ovšem již pouze ve významu prostředníka mezi Bohem a lidmi,²⁹ resp. posla Božího.

Jako označení duchových³⁰ bytostí nalezneme ve Starém zákoně také slovo „cherub“³¹ (hebr. כְּרֻב – kerûv), ten se v ČEP vyskytuje 68x a označuje okřídlenou

²⁰ Srov. CAZELLES, Henri. Biblické základy teologie andělů. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 316–318.

²¹ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 39. Srov. také SKOCZYLAŚ, Henryk. Rola aniołów w Dziele Łukasza. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 35.

²² Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 12.

²³ U přepisů jsem vycházel z varianty „C“ podle studie: ČECH, Pavel – SLÁDEK, Pavel. Transliterace a transkripce hebrejštiny: základní problémy a návrhy jejich řešení. In *Listy filologické*. Praha: FLÚ AV ČR, 2009, roč. 132, č. 3–4, s. 305–339.

²⁴ Např. 2S 11,22.

²⁵ Např. Gn 16,7. Je však ještě potřeba rozlišit „obyčejného“ anděla od anděla Hospodinova – מַלְאָךְ הַיְהוָה, nebo anděla Božího – מַלְאָךְ הַיְהוָה. Tato označení někdy mohou odkazovat na přímou Boží přítomnost. O tom se ještě zmíním níže.

²⁶ K vyhledávání byl použit biblický vyhledávač ERF Medien e.V. *BibleServer* [2017-07-10]. <<https://www.bibleserver.com>>.

²⁷ Více k této problematice viz: KOPŘÍVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 10–12.

²⁸ Srov. LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła (zarys problemu). In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 151. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 53. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 15. Srov. také CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 317.

²⁹ Srov. LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów, s. 153.

bytosť z Boží blízkosti – strážce svatosti.³² Právě cherubové byli postaveni na stráž ke vstupům do zahrady Eden poté, co z ní byli vyhnáni první lidé.³³ Dále se lze setkat s pojmenováním „seraf“³⁴ (hebr. שֵׂרָפִים – s^eráf), které se však vyskytuje pouze 2x³⁵ a odkazuje k planoucím bytostem nejvyššího andělského řádu³⁶, jejichž hlavním úkolem je bez ustání zpěvem chválit Boha.³⁷ Další výrazy používané pro bytosti duchového řádu podřízené Bohu jsou kupř. „služebníci“³⁸, „nebeští poslové“³⁹, „synové Boží“⁴⁰, „synové Nejvyššího“⁴¹, „svatí“⁴², „bohové“⁴³, „zástupy“⁴⁴, „trůny“⁴⁵ nebo „strážci“.⁴⁶

Slovo „anděl“ ve Starém zákoně označuje funkci, konkrétně funkci posla, nikoli ontologickou přirozenost.⁴⁷ Jak bylo uvedeno, nemusí se vždy jednat o bytosť duchovou. Někdy jsou ve Starém zákoně označováni stejným slovem i kněží nebo proroci.⁴⁸ Pro zjednodušení budu však již dále hovořit o andělech coby duchových bytostech.⁴⁹

³⁰ V této práci je užíván starší termín „duchová bytosť“, jelikož z mého pohledu lépe vystihuje podstatu těchto bytostí, naprosto nezávislých na hmotné stránce bytí, oproti častěji užívanému pojmu „duchovní“, který dnes odkazuje spíše na okruh zájmu (např. duchovní literatura, duchovní život). Tímto výrazem (tj. „duchový“) označuje anděly i katechismus. Srov. KKC 328. Tento termín užívá také Josef Pospíšil, srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222; podobně též ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 53. Také Müller hovoří o „duchové povaze“ andělů. Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

³¹ Např. Ž 80,2.

³² Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 15–17. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 79n. Cazelles uvádí, že mohlo jít o bytosti korespondující s asyrskými božstvy bouře. Tito baalové byli zpodobňováni jako okřídlení býci. Srov. CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 323n.

³³ Gn 3,24.

³⁴ Pouhé dva výskyty jsou u Izajáše: Iz 6,2; Iz 6,6.

³⁵ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 75.

³⁶ Srov. tamtéž, s. 76n. Srov. také CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 323.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 78.

³⁸ Např. Jb 4,18.

³⁹ Např. Dn 4,14.

⁴⁰ Např. Jb 1,6.

⁴¹ Např. Ž 82,6.

⁴² Např. Za 14,5; Ž 89,8.

⁴³ Např. Ž 138,1; Ž 97,7. Slovo ׁלֹהִים (hebr. מַלְאָכִים) užívá Starý zákon jak pro Boha samého, tak pro jemu podřízené duchové bytosti. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 68.

⁴⁴ Srov. 2Pa 18,18; Ž 148,2.

⁴⁵ Srov. Ko 1,16.

⁴⁶ Srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 19. Srov. též PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 66–74. Viz také GOLL, James, W. – GOLL, Michal, Ann. *Setkání s anděly – jak získat pomoc z nebe*. Mělník: Juda, 2010, s. 50.

⁴⁷ Srov. GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*. In LÉON-DUFOUR, Xavier – DUPLACY, Jean – GEORGE, Augustin – GRELOT, Pierre – GUILLET, Jacques – LACAN, Marc-François (ed.). *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 7.; viz také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech, zejména těch padlých*. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 86–88.

⁴⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Anděl in Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 27–29. Elektronická verze textu (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222; Např. Ježíš vztáhl na Jana Křtitele prorocství Malachjášovo, kde se mluví o Božím poslu: „Hle, posílám svého posla, aby připravil přede mnou cestu.“ (Mal 3,1); srov. Mt 11,10; Mk 1,2; L 7,27. Srov. také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské

Anděl ve Starém zákoně je tedy Boží vyslanec, zvěstovatel jeho vůle poslaný k lidským služebníkům. Vždy je však striktně podřízen Hospodinu, který ho poslal⁵⁰ a jehož slova tlumočí.⁵¹ Také se lze setkat s tím, že je anděl přímým vykonavatelem této Boží vůle. Může člověku pomáhat nebo jej odměňovat, stejně tak i trestat.⁵² Kupř. dva andělé, kteří přišli k Lotovi, zvěstovali jemu a jeho rodině Boží milosrdenství. Navíc váhajícímu muži pomohli tím, že ho i s jeho blízkými nejprve vyvedli za město a až poté zničili Sodomu a Gomoru.⁵³ Přitom je možné si povšimnout, že mluví-li anděl za Hospodina, používá první osobu, jako by hovořil sám Bůh.⁵⁴

V některých pasážích Starého zákona tak mohou andělé splývat se samotným Bohem projevujícím se ve světě.⁵⁵ Zjevné je to v místech, kde se píše o andělu Hospodinovu.⁵⁶ Zdá se, že andělé reprodukují slova transcendentního Boha do našich podmínek, ohraničených prostorem a časem.⁵⁷ Tak např. ve 3. kapitole knihy Exodus⁵⁸ tvoří anděl zjev hořícího keře, s Mojžíšem však nemluví on, nýbrž Bůh sám, „promlouvající z andělova nejhlubšího nitra – zevnitř hořícího keře“.⁵⁹

Podobně nejasný je v tomto smyslu také příběh o Jákobově zápasu s Bohem.⁶⁰ Text popisující toto zápolení říká, že Jákob se utkal s Bohem.⁶¹ Ovšem Ozeáš uvádí, že zápas, díky kterému se z Jákoba stal Izrael, byl zprostředkován andělem. Píše: „Jako kníže se utkal s andělem a obstál.“⁶² Text Ozeáše se odvolává na starozákonní přesvědčení, že není možné, aby se člověk setkal s Bohem a přitom nezemřel.⁶³ Starozákonní Izraelita si neuměl představit, že by hovořil s Bohem přímo. „Propastná

nakladatelství, 2006, s. 45.; Podobně Izajáš (Iz 9,5) hovoří o Mesiáši jako o „poslu velkého záměru“, řecky podle LXX: *μεγάλης βουλῆς ἄγγελος*.

⁴⁹ Toto označení může být někdy obecné a vztahovat se k duchovným bytostem bez bližší specifikace, tedy příslušnosti ke konkrétnímu řádu (jak bude vysvětleno později). Nakonec, takové zobecnění najdeme i na některých místech Písma. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 125.

⁵⁰ Srov. CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 321n.

⁵¹ Srov. tamtéž, s. 320.

⁵² Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Velehrad: Refungium Velehrad-Roma, 2005, s. 124n; viz také MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. *Andělský učitel o andělech*. In AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 5.

⁵³ Gn 19,1–24.

⁵⁴ Srov. Gn 18,1–15.

⁵⁵ Srov. GALOPIN – GRELOT, GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*, s. 8. Podobně také NOVOTNÝ, Adolf. *Anděl*, s. 28. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 247.

⁵⁶ Hebr. *הַאֱלֹהִים לְפָנָיו* – LXX uvádí na těchto místech *ἄγγελος κυρίου*. Přehledně a stručně byly základní body tohoto problému shrnuty Kopřivovou, srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 16–18.

⁵⁷ Srov. CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 328. Srov. také Sk 7,38.

⁵⁸ Ex 3,2–4.

⁵⁹ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 86; srov. také Sk 7,35.

⁶⁰ Srov. Gn 32,23–33.

⁶¹ Srov. Gn 32,29 – doslova: *וַיִּלָּחֶם אִתּוֹ*

⁶² Oz 12,5.

⁶³ Srov. Dt 5,26; Sd 13,22.

vzdálenost mezi Jahvem a světem totiž vyžaduje, aby se jeho přítomnost a působení v dějinách spásy odehrávaly skrze prostředníky, mezi něž patří vedle vyvolených lidí i nejrůznější projevy andělského světa.⁶⁴

Andělé na sebe mohou brát různé podoby podle povahy svěřeného úkolu. Např. izraelský národ byl v poušti veden andělem v podobě ohnivého sloupu či mračna.⁶⁵ Někdy ovšem ani žádnou podobu nemají, jde prostě o hlas, který Bohem oslovený člověk slyší; tak ho slyšel např. Abraham, když mu Hospodinem pověřený anděl zabránil obětovat Izáka.

I vztáhl Abraham ruku po obětním noži, aby svého syna zabil jako obětního beránka. Vtom na něho z nebe volá Hospodinův posel: „Abrahame, Abrahame!“ Ten odvětil: „Tu jsem.“ A posel řekl: „Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohobojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna.“⁶⁶

Následně pak tento anděl vyslovuje Boží přísahu, z jejíhož znění je patrné, že Hospodinův anděl zde cituje Hospodina: „Přisáhl jsem při sobě, je výrok Hospodinův...“⁶⁷ Podobně bez vizuální podpory hovořil anděl kupř. k Eliášovi, kterému přinesl při jeho cestě na horu Choréb pokrm na posilněnou.⁶⁸

Většinou se však o andělech hovoří jako o viditelných poslech majících lidskou podobu, a to mnohdy natolik běžnou, že si ti, kdo se s nimi setkají, vůbec neuvědomují, koho mají před sebou.⁶⁹ Ve starších vrstvách Starého zákona přesnější popisy vůbec nenalezneme; to, že anděl vypadal jako člověk, lze někdy jen vytušit.⁷⁰ Mladší vrstvy Starého zákona postihují podobu andělů ryze symbolicky, jako je to např. při popisování serafů u Izajáše:

Toho roku, kdy zemřel král Uzijáš, spatřil jsem Panovníka. Seděl na vysokém a vznošeném trůnu a lem jeho roucha naplňoval chrám. Nad ním stáli serafové: každý z nich měl po šesti křídlech, dvěma si zastíral tvář, dvěma si zakrýval nohy a dvěma se nadnášel. Volali jeden k druhému: „Svatý, svatý, svatý je Hospodin zástupů, celá země je plná jeho slávy.“⁷¹

⁶⁴ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86. Srov. také NOVOTNÝ, Adolf. Anděl, s. 28.

⁶⁵ Srov. Ex 13,21; Neh 9,12.

⁶⁶ Gn 22,10–12.

⁶⁷ Gn 22,16. Je tedy zřejmé, že za Hospodina hovořil jeho vyslanec, který jasně dává najevo, že on sám není Bohem, ale že vyřizuje Boží vůli, když oznamuje (slovy LXX): „λέγει κύριος – říká Pán“.

⁶⁸ 1Kr 19,5–7.

⁶⁹ Srov. NOVOTNÝ, Tomáš. Andělé v Bibli. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 80–82.

⁷⁰ Srov. Sd 6,11–12.

⁷¹ Iz 6,1–3.

Je ovšem nasnadě, že stejně jako u popisu cherubů v 1. kapitole knihy Ezechiel⁷² nelze ani zde hovořit o skutečném vzhledu. Tyto popisy mají symbolický charakter, který spíše než k andělům má odkazovat k samotnému Hospodinu. Je také třeba mít na paměti antropomorfizující tendence lidské mysli. Ty jsou sice přirozené, nutně však subjektivní. Jsou také podmíněné představami toho, kdo anděla vidí, případně tím, co chce Bůh dotyčnému zjevit nebo jaký úkol anděl plní.⁷³ Tyto popisy tedy nemají žádnou závaznou vypovídací hodnotu, pokud jde o skutečný vzhled andělů.⁷⁴

Ohledně jmen andělů ve Starém zákoně máme stejně strohé informace jako v případě jejich vzhledu.⁷⁵ V kanonických spisech se setkáváme jen se jmény Gabriel⁷⁶ (hebr. גַּבְרִיאֵל – „Bůh je mocný“⁷⁷) a Michael⁷⁸ (hebr. מִיכָאֵל – „Kdo je jako Bůh?“⁷⁹). V deuterokanonických knihách nalezneme ještě Rafaela⁸⁰ (hebr. רַפָּאֵל – „Bůh uzdravuje“⁸¹). Jak vidno, jména těchto andělů⁸² poukazují na Boží velikost a moc, nikoli na zmíněné anděly.⁸³ Toto platí pro anděly ve Starém zákoně obecně. Při setkání s andělem jde mnohem více o oslavení Boha než o anděla samotného.⁸⁴

Pro starozákonní autory je typická představa nekonečných zástupů duchových bytostí obklopujících Boží trůn a připravených Hospodinu sloužit.⁸⁵ Bůh je Hospodin zástupů (תְּהִיָּה צְפֹאוֹת – ’adónáj c’vá’ót).⁸⁶ Tyto zástupy jsou nekonečné. Prorok Daniel píše o tom, že „tisíce tisíců sloužily jemu a desetitisíce desetitísíců stály před ním“.⁸⁷ Danielův popis podtrhuje Boží majestát právě tímto nesčíslným množstvím andělů. Snad chtěl autor zdůraznit Boží moc vykreslením jeho nadřazenosti nade vším, včetně nekonečných zástupů autonomních bytostí. Stejně tak je ovšem možné, že chtěl vyjádřit

⁷² Ez 1,5–14.

⁷³ Srov. např. 1Pa 21,15–16.

⁷⁴ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 18–19. Srov. také CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 328.

⁷⁵ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 89.

⁷⁶ Dn 8,16; Dn 9,21.

⁷⁷ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 96.

⁷⁸ Dn 10,13; Dn 12,1.

⁷⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 90.

⁸⁰ Tób 5,4.

⁸¹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 101.

⁸² Pro úplnost lze zmínit, že židovská apokryfní tradice zná jména mnoha dalších duchových bytostí, jak těch věrných, tak i těch padlých. Zmiňují se o nich zejména knihy *Henoch*: srov. Srov. SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti I*. Praha: Vyšehrad, 1995, s. 78–201. Koncil v Římě roku 745 uctívání těchto nebiblických andělů zakázal. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 342n.

⁸³ Srov. CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 326.

⁸⁴ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 11.

⁸⁵ Srov. Ž 148,2; Ž 103,21; Neh 9,6.

⁸⁶ Toto označení Boha se vyskytuje ve Starém zákoně celkem 271x.

⁸⁷ Dn 7,10.

nadzemský význam chrámové liturgie, jíž se účastní i sami andělé.⁸⁸ V knize *Tóbijáš* se můžeme dočíst, že Rafael je jedním „ze sedmi andělů“, kteří předstupují před Hospodina, aby mu předkládali modlitby svatých.⁸⁹ Andělé, ať už je jejich konkrétní úkol jakýkoli, vždy slouží Boží jedinečnosti.⁹⁰

Bůh je všechny stvořil a nekonečně je přesahuje.⁹¹ On jediný je nestvořený.⁹² Na tento rozdíl mezi tvůrcem a stvořením upozorňuje kupř. slovy levitů prorok Nehemjáš, když říká: „Ty, Hospodine, jsi ten jediný, ty jsi učinil nebe, nebesa nebes a všechen jejich zástup, zemi i vše, co je na ní, moře i vše, co je v nich. Sám to všechno zachovááš při životě a nebeské zástupy se ti klanějí.“⁹³ K tomuto vědomí podřízenosti veškerenstva Hospodinu tedy vedou starozákonní texty a zdůrazňovali ji ve své nauce i rabíni:

Jsou jim pouhým stvořením a Bůh denně tvoří nové. Spravedliví stojí dokonce výš než andělé. V jerus. Talmudu [Berakot] se praví výslovně: „Přijde-li na člověka tíseň, nemá vzývat ani Michala ani Gabriela, ale Mne má vzývat a Já mu odpovím.“ Ale skutečnost, že tato věta musela být napsána, svědčí o tom, že lidová zbožnost, živená judaistickou angelologií, nebezpečně narušovala přísný monotheismus.⁹⁴

Hospodin je označován za původce všeho. To Hospodin trůní na cherubech.⁹⁵ On je tím jediným, jemuž není rovno: „Nikdo není svatý mimo Hospodina, není nikoho krom tebe, nikdo není skálou jako náš Bůh.“⁹⁶ Andělé jsou pro starozákonní autory sice mocní, nicméně pouzí služebníci.⁹⁷ I když tedy anděl varuje či trestá, nečiní tak proto, že nebyla uposlechnuta jeho vlastní slova, nýbrž pro neuposlechnutí Boha.⁹⁸ Andělé vždy konají Boží vůli, jako např. ve věci Tóbitova a Sářina trápení: „V tu chvíli byla modlitba obou dvou před Boží slávou vyslyšena a byl poslán Rafael, aby oba

⁸⁸ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 54.

⁸⁹ Tób 12,15.

⁹⁰ Jistě lze také předpokládat, že na autory biblických textů měly vliv orientální představy o panovnickém dvoře, a Hospodinův dvůr tedy rozhodně musel převyšovat královské dvory pouhých lidí, a to i co do počtu a vznešenosti dvořanstva.

⁹¹ Srov. např. Ž 97,9.

⁹² Srov. Ž 90,2; Iz 46,9.

⁹³ Neh 9,6.

⁹⁴ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Anděl*, s. 28.

⁹⁵ Srov. 1S 4,4; 2Kr 19,15; Ž 80,2; Iz 37,16.

⁹⁶ 1S 2,2.

⁹⁷ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 227. Opírá se zde mj. o Žalm 8,6, to je ovšem velmi problematické. LXX i Vulgata tuto větu sice skutečně překládají ve významu: „O málo menším andělů jsi ho stvořil,“ ovšem v hebrejském textu stojí: „וַתַּעֲשֶׂה לְעַבְדֵי מַלְאָכָיִם וְכַבֹּד וְהָדָר תַּעֲשֶׂה לָהֶם“, což moderní české překlady uvádějí ve smyslu: „Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu...“ (ČEP).

⁹⁸ Srov. Nu 22,20–35.

uzdravil.“⁹⁹ Nebo, jak píše žalmista: „Dobrořečte Hospodinu, jeho andělé, vy silní bohatýři, kteří plníte, co řekne, vždy poslušni jeho slova!“¹⁰⁰ Jejich moc je tak z velké části mocí delegovanou a slouží vždy Bohu a jeho plánu spásy. S vědomím této podmíněnosti je nutno přistupovat k celému tématu andělů v Písmu.¹⁰¹

Je tedy důležité zdůraznit, že nikde ve Starém zákoně nemají andělé rysy dualistických bojovníků dobra, kteří bojují s rovnocennými soupeři na straně zla. Duchové bytosti jsou ve svém postavení a schopnostech vždy naprosto nerovnocenné s Bohem. To platí jak o andělech, tak o démonech.¹⁰² Nic takového jako demiurgy tvořící vlastní svět¹⁰³ nebo soupeřící s Bohem jako rovnocenní protivníci Písmo nezná.¹⁰⁴ Andělé, jak jsou prezentováni v Písmu, neumožňují dualistické vnímání světa a dějin.

⁹⁹ Tób 3,16–17.

¹⁰⁰ Ž 103,20.

¹⁰¹ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 34–35.

¹⁰² Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121. Srov. také McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226. Viz také BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 22. Také v knize Jób lze vidět, že anděl, i když padlý, nemůže nic činit, nebylo-li by to „dovoleno“ Bohem. Srov. Jb 1,6 – 12.

¹⁰³ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Demiurg. In *Teologický slovník*, s. 85.

¹⁰⁴ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé. In *Teologický slovník*, s. 34n. Srov. také: Démoni, tamtéž, s. 86–87. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 177. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 8.

1.1.2 Andělé v židovské pseudoepigrafní literatuře

Než přistoupím k Novému zákonu, rád bych se zmínil o pojetí andělů v židovském pseudoepigrafním nebo také apokryfním spise Henoch.¹⁰⁵ Ten je z hlediska angelologie velmi zajímavý.

Jméno uváděné v českých překladech jako Henoch či Enoch (Hebr. חֵנוֹךְ – „Zasvěcený“)¹⁰⁶ označuje Noemova děda,¹⁰⁷ „sedmého do Adama“,¹⁰⁸ který byl pozdější tradicí označen za tvůrce písma.¹⁰⁹ Dočítáme se o něm, že „chodil s Bohem“.¹¹⁰ Všechny tyto skutečnosti jej „přímo předurčovaly za znalce Božích tajemství“.¹¹¹

Kniha Henochova pochází z přelomu 2. a 1. století před Kristem. Dochovala ve dvou verzích. Proto o nich hovoříme jako o 1. a 2. Henochovi.¹¹² Jedná se o rozpracování příběhů z knihy Genesis doplněné o další vlivy (zejména babylonské), ale také ovlivněné farizejskými či esejskými naukami.¹¹³

Andělům je věnována velká pozornost. Jsou popisováni s důrazem na nadpozemskost svého zjevu, ovšem s antropomorfními prvky: „Jejich tvář byla jako zářící slunce, jejich oči jako planoucí svíce, z úst jim vycházel oheň. Jejich plášť byl bělostný, spodní roucho purpurové. Jejich křídla zářivější zlata, jejich ruce bělejší sněhu.“¹¹⁴ Jejich zjev budí hrůzu.¹¹⁵ Někteří zatoužili po lidských dcerách a sestoupili do hmoty, aby s ženami obcovali a plodili děti. Tím se stali nečistými. To byla jedna polovina jejich hříchu. Autor knihy Henochovy pak uvádí, že andělé lidem také vyradili určitá tajemství. „Učili je kouzlům a čárům a obeznámili je s řezáním kořenů a roubováním stromů.“¹¹⁶ Též naučili lidi vyrábět zbraně a zbroj a odhalili jim technologie opracování kovů. Ženy zasvětili do kosmetiky.¹¹⁷ Těch, kteří se zpronevěřili svému úkolu, bylo podle 1. knihy

¹⁰⁵ To považuji za vhodné, protože jak uvádím v druhé části práce, kniha Henoch je u autorů z řad nových náboženských hnutí velmi oblíbeným zdrojem informací o andělech s vysokou mírou autority.

¹⁰⁶ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch. In *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 154n.

¹⁰⁷ Nikoli nejstaršího Kainova syna.

¹⁰⁸ Srov. Ju 14n.

¹⁰⁹ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch. In *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 154n.

¹¹⁰ Gn 5,22.

¹¹¹ SOUŠEK, Zdeněk (ed.). Henoch. In *Knihy tajemství a moudrosti*, s. 78.

¹¹² Srov. tamtéž.

¹¹³ Srov. tamtéž.

¹¹⁴ 2Hen 1.

¹¹⁵ Srov. tamtéž.

¹¹⁶ 1Hen 7,1.

¹¹⁷ Srov. 1Hen 8,1.

Henochovy dvě stě¹¹⁸ a jejich vůdcem byl Semjaza.¹¹⁹ V 2. knize Henochově se hovoří o dvou milionech a o vůdci Satanaelovi.¹²⁰

Za to byli Bohem potrestáni. Archandělé Rafael a Michael byli pověřeni jejich spoutáním a v den soudu budou tito provinilci vhozeni do věčného ohně.¹²¹ Autor knihy jmenuje mnohé z nich:¹²² „Semjaza, který jim stál v čele, Araki, Berameel, Kokebiel, Tamiel, Ramiel, Daniel, Ezekeel, Berakeel, Asael, Betareel, Ananel, Zekiel, Semsapeel, Setereel, Tureel, Jomjal, Arazja.“¹²³ Pak jsou zmiňováni ještě další i s uvedením toho, co lidi učili.¹²⁴ Později padne také jméno anděla, který měl pokoušet Evu, je jím Gadereel.¹²⁵ Tím, že andělé sestoupili mezi lidi a začali jim předávat tajemství, uchvátili pro sebe bohopoctu, jak dokládají slova anděla Urieela, který ve zmíněném spise říká, že „znečistili lidstvo a navedli je k uctívání démonů jako bohů“.¹²⁶ Jejich potomky, vzešlými ze styku s lidskými ženami, byli lidožraví obři, kteří se poskvřili ještě tím, že se nakonec začali navzájem požírat a pít si krev.¹²⁷ Také oni byli potrestáni, a to vyhlazením během potopy.¹²⁸

Andělé jsou v tomto spise nazýváni „synové nebes“,¹²⁹ „netělesní svatí“,¹³⁰ „svatí strážci“,¹³¹ „duchové nebes“,¹³² „nebeští strážci“¹³³ nebo „hvězdy“.¹³⁴ Podle této knihy bylo jedním z úkolů duchových bytostí přimlouvat se u Boha za lidi.¹³⁵ Konkrétní úkoly jsou pak zmíněny u věrných duchových bytostí, z nichž některé zná křesťanská tradice jako archanděly:

¹¹⁸ Srov. 1Hen 6,6.

¹¹⁹ Srov. 1Hen 6,3.

¹²⁰ Srov. 2Hen 7. Zde je pozoruhodné, že na Henochovo naléhání se alespoň část z nich vrátí do služby Hospodinu.

¹²¹ Srov. 1Hen 10,4–13.

¹²² Jistě by bylo zajímavé zabývat se významem jejich jmen, ale to by příliš přesáhlo rámeček této práce.

¹²³ 1Hen 6,7. Poněkud odlišná jsou jména potrestaných (tedy padlých) andělů v 69. kapitole, srov. 1Hen 69,2–12.

¹²⁴ Srov. např. 1Hen 8,3.

¹²⁵ Srov. 1Hen 69,6.

¹²⁶ 1Hen 19,1.

¹²⁷ Srov. 1Hen 7,2–5.

¹²⁸ Srov. Gn 6,4–7.

¹²⁹ Např. 1Hen 6,2.

¹³⁰ Např. 1Hen 15,4.

¹³¹ Např. 1Hen 15,9.

¹³² Např. 1Hen 15,10.

¹³³ Např. 1Hen 12,4.

¹³⁴ Srov. 1Hen 18,13–15.

¹³⁵ Srov. 1Hen 15,2.

Toto jsou jména svatých andělů, kteří stojí na stráž: Ureel, první ze svatých andělů, anděl bdící nad světem a podsvětím. Refael, druhý ze svatých andělů, anděl bdící nad dušemi lidí. Raguel, třetí ze svatých andělů, který trestá svět a svítící nebeská tělesa. Míkael, čtvrtý ze svatých andělů, anděl bdící nad ctnostmi lidí, dohlížitel nad lidmi. Saraqael, pátý ze svatých andělů, anděl bdící nad dušemi lidských dětí, jež zhřešily. Gabriel, šestý ze svatých andělů, anděl bdící nad rájem, hady a cheruby.¹³⁶

V dalších kapitolách se však některá tato jména vyskytují ve spojení s poněkud odlišnými rolemi. Michael, Rafael a Gabriel jsou tři ze čtyř postav, které obklopují trůn Nejvyššího. Vedle nich je uveden ještě „čtvrtý, ustanovený nad pokáním a nadějí těch, kteří budou mít podíl na věčném životě, má jméno Fanuel“.¹³⁷ Pokud jde o archanděly, 2. kniha Henochova jmenuje ještě Vrevoela.¹³⁸ Tito andělé mají své podřízené, mezi které jsou rozděleny jednotlivosti v řádu světa.¹³⁹ Zdá se, že jednotlivé řády duchových bytostí nejsou v tomto spise nijak pevně dány. Např. Michael je někdy nazýván andělem, jindy archandělem.¹⁴⁰ Vedle andělů a archandělů zmiňuje spis ještě serafim, cherubim a afnim.¹⁴¹ Jinak je tomu v 2. knize Henochově, kde se dočteme, že před Bohem stojí „veškeré ohnivé šiky velikých archandělů a netělesných sil a panstev, knížectev a mocností, cherubů a serafů; trůnové a mnohoocí“.¹⁴²

Andělská moc je i u Henocha zřetelně podřízena Bohu. On je svrchovaným Pánem, který soudí veškeré své stvoření. Tomu nemůže ani anděl zabránit.¹⁴³ Tuto Boží nadřazenost můžeme vidět také v tom, jak autor 2. knihy Henochovy zdůrazňuje, že je to Hospodin, který povolává k bytí. Celá jedenáctá kapitola popisuje podrobně, že Hospodin je původcem všeho.¹⁴⁴ Andělé pak udržují řád, kterým je řízen vesmír, a chrání ho.¹⁴⁵ Oni také velebí Boha za to, že vše svěřil k soudu Synu člověka.¹⁴⁶

¹³⁶ 1Hen 20.

¹³⁷ 1Hen 40,8.

¹³⁸ Srov. 2Hen 10.

¹³⁹ Srov. 1Hen 82,8–20.

¹⁴⁰ Srov. 1Hen 71,3.

¹⁴¹ Srov. 1Hen 61,10; 71,7. Zřejmě se jedná o אִפְּנִים 'ōfannīm, tedy „kola“, tradičně jsou označována jako „trůny“. Název odkazuje k bytostem z tajuplného vidění pohybujícího se Hospodinova trůnu. Srov. Ez 1,15–21.

¹⁴² 2Hen 9. Mnohoocí jsou cherubim, je otázka, proč jsou jmenováni takto duplicitně.

¹⁴³ Srov. 1Hen 41,9.

¹⁴⁴ Srov. 2Hen 11.

¹⁴⁵ Srov. např. 1Hen 60,16–22.

¹⁴⁶ Srov. 1Hen 69,26–27.

1.1.3 Andělé v Novém zákoně

Novozákonní kánon navazuje, pokud jde o anděly, na hebrejskou tradici.¹⁴⁷ „Andělé pokračují v plnění úkolů vůči lidem, které jim přisuzuje už Starý zákon.“¹⁴⁸ Pro úplnost budiž řečeno, že slovo „anděl“ se v řeckém originále vyskytuje celkem 175x.¹⁴⁹ Přitom se podobně jako ve Starém zákoně setkáme i zde s dalšími pojmenováními. Jsou to „vlády, mocnosti, síly i panstva“¹⁵⁰ a také „trůny“¹⁵¹.

Pokud ve Starém zákoně platilo, že andělé byli pouze výkonnými nástroji Boha, a to především v jeho díle spásy Izraele¹⁵² a v přípravě na příchod Mesiáše, platí v Novém zákoně toto služebné postavení ještě více.¹⁵³ Přitom je očividné, že andělé jsou podřízeni Synu člověka, potažmo Kristovu tělu – církvi.¹⁵⁴ Andělé jsou přítomni ve všech důležitých chvílích v příběhu Krista a jeho církve.¹⁵⁵ Jejich přítomnost zdůrazňuje nadpřirozený charakter událostí.¹⁵⁶ Je to logické, pokud vnímáme anděly v jejich christologické podmíněnosti: „Andělé jsou ve své podstatě osobními průvodci vyjádřeného a zvnějšněného Slova Otcova, jež je v *jedné* osobě Slovem vyjádřeným i přijatým.“¹⁵⁷

Setkáním s andělem de facto začíná Lukášovo evangelium, když zachycuje andělovu předpověď o narození Jana Křtitele.¹⁵⁸ V tomto případě se jedná konkrétně o archanděla Gabriela (řec. Γαβριηλ), který se tak představil Zacharjášovi.¹⁵⁹ Gabriel pak zvěstuje Panně Marii, že počne z Ducha svatého.¹⁶⁰ Snad každý katolík zná úvodní slova onoho andělského zvěstování: „Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“¹⁶¹ Anděl také přesvědčuje Josefa,¹⁶² že se nemá obávat nezvyklé situace.¹⁶³

¹⁴⁷ Srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 18.

¹⁴⁸ GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*, s. 9.

¹⁴⁹ Srov. BROŽ, Vojtěch. Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2020, roč. 24, č. 4, s. 371–394; srov. také KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 13.

¹⁵⁰ Ef 1,21.

¹⁵¹ Srov. Ko 1,16.

¹⁵² Srov. Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 57n.

¹⁵³ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

¹⁵⁴ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Andělé*, s. 35.

¹⁵⁵ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 225n.

¹⁵⁶ Srov. BROŽ, Vojtěch. Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích, s. 374.

¹⁵⁷ RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Andělé*, s. 35.

¹⁵⁸ L 1,11–20.

¹⁵⁹ „Anděl mu odpověděl: „Já jsem Gabriel, který stojí před Bohem; byl jsem poslán, abych k tobě promluvil a oznámil ti tuto radostnou zvěst.““ L 1,19.

¹⁶⁰ L 1,26–38. Srov. také CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 327.

¹⁶¹ L 1,28.

¹⁶² Zde už Písmo nehovoří o Gabrielovi, nýbrž o andělu Páně (řec. ἄγγελος κυρίου).

¹⁶³ Mt 1,20–23.

Andělé jsou zvěstovateli Ježíšova narození¹⁶⁴ a opět to byl anděl, kdo varoval Josefa (a snad i mudrce) před Herodem ve snu a kdo pak Josefa stejným způsobem povolal z exilu zpět.¹⁶⁵ Andělé Ježíše obsluhovali poté, co byla prokázána jeho bezvadnost¹⁶⁶ v pouštních pokušeních.¹⁶⁷ Anděl posiloval Ježíše v Getsemanské zahradě¹⁶⁸ a tři dny nato odvalil hrobový kámen a zvěstoval ženám, že Kristus vstal.¹⁶⁹ Nakonec to jsou znovu andělé – „dva muži v bílém rouchu“, kteří po Kristově nanebevstoupení oznamují učedníkům, že tak, jak Ježíš odešel, se i vrátí při parusii.¹⁷⁰

V Novém zákoně jsou andělé popisováni ponejvíce jako muži nebo mladíci v bílém rouchu.¹⁷¹ Bližší popis chybí podobně jako ve Starém zákoně. Setkání s andělem bylo provázeno strachem. V mnoha případech se dočítáme, že andělé sami uklidňovali ty, jimž se zjevili, a vybízeli je, aby se nebáli.¹⁷² Někdy je přímo uvedeno, že na lidské účastníky setkání s anděly padla hrůza.¹⁷³

Andělé jsou přítomni nejen přímo v Ježíšově životě, ale mají také pevné místo v jeho učení. Ježíš anděly používá pro vysvětlení duchové podstaty člověka, když říká: „Po vzkříšení se lidé nežení ani nevdávají, ale jsou jako nebeští andělé.“¹⁷⁴ Anděly zmiňuje i v dalších promluvách, např. při výkladu podobenství o rozsévači¹⁷⁵ či v eschatologických pasážích, jako jsou ty u Marka¹⁷⁶ nebo Matouše.¹⁷⁷ U Lukáše pak andělé ještě nabývají jisté úlohy svědků, když Ježíš říká, že ti, kteří se k němu nepřiznají, budou zapřeni před anděly.¹⁷⁸

Z Ježíšových kázání je patrné, že pro něho jsou andělé samostatnými bytostmi, od Boha jasně oddělenými a Boha poslušnými. Konečně je to Syn člověka, kdo přikazuje

¹⁶⁴ L 2,9–15.

¹⁶⁵ Srov. Mt 2,12–20.

¹⁶⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Ježíš z Nazareta, s. 239.

¹⁶⁷ Srov. Mt 4,11; Mk 1,13.

¹⁶⁸ Srov. L 22,43.

¹⁶⁹ Srov. Mt 28,2–7; též Mk 16,4–7; zatímco Matouš i Marek mají anděla jednoho, Jan i Lukáš uvádějí anděly dva, viz J 20,12; L 24,4–7; následně také L 24,23.

¹⁷⁰ Srov. Sk 1,10–11. K andělskému úkolu u Ježíšova hrobu srov. BROŽ, Vojtěch. Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích, s. 378–380.

¹⁷¹ Srov. např. Mk 16,4; Sk 1,10; J 20,12; Mt 28,3.

¹⁷² Srov. Mt 28,5; L 1,13; L 1,30; L 2,10.

¹⁷³ Srov. L 1,12; L 2,9; Mt 28,4.

¹⁷⁴ Mt 22,30; viz také Mk 12,25.

¹⁷⁵ Srov. Mt 13,39.

¹⁷⁶ Srov. Mk 13,27; Mk 8,38.

¹⁷⁷ Srov. Mt 13,41; Mt 13,49; Mt 16,27.

¹⁷⁸ Srov. L 12,9. Více k tématu andělů v Ježíšově učení srov. BROŽ, Vojtěch. Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích, s. 381–382.

andělům a vysílá je k dílu.¹⁷⁹ Andělé také nedisponují stejným vědomím jako Bůh. To je zřejmé ze slov: „O onom dni či hodině neví nikdo, ani andělé v nebi...“¹⁸⁰

Ježíšovou inkarnací ustoupila funkce andělů zprostředkovávat komunikaci mezi Bohem a člověkem do pozadí.¹⁸¹ Kristus se stal pravým Prostředníkem.¹⁸² Působení andělů ovšem Ježíšovým odchodem k Otci nekončí. Andělé byli nablízku též apoštolům a pomáhali jim. V knize Skutků se dočteme např. o zkušenosti apoštola Petra.¹⁸³ Na jiném místě Skutků pak Lukáš cituje rozhovor apoštola Pavla s námořníky na lodi z Kréty do Itálie: „Dnes v noci ke mně přišel anděl od Boha, kterému patřím a kterému sloužím...“¹⁸⁴ Diákon Filip byl zase andělem pobídnut, aby se vydal na cestu, kde potkal a nakonec i pokřtil etiopského eunucha.¹⁸⁵

Apoštolové také potvrzují, že andělé jsou bytosti obdařené svobodnou vůlí, jelikož se mohli rozhodnout pro neposlušnost, v jejímž důsledku ztratili Boží blízkost.¹⁸⁶

Vystupuje tak do popředí nejen podřízenost andělů Bohu, ale i jejich podřízenost člověku – ovšem za předpokladu, že tento je Kristův. Naznačuje to už Pavel, když píše křesťanům do Korintu: „Nevíte, že budeme soudit anděly?“¹⁸⁷ Naplno to pak říká autor listu Židům: „Což není každý anděl jen duchem, vyslaným k službě těm, kdo mají dojít spasení?“¹⁸⁸ Andělé jsou spolupracovníci Boží sloužící naší spáse.¹⁸⁹ Jsou to Ženichovi přátelé a služebníci.¹⁹⁰ Jistým způsobem jsou vznešenější než lidé, ovšem nejsou určeni k tomu, aby se v Kristu stali dědici.¹⁹¹ Autor epištoly Židům k tomu píše: „Neujímá se přece andělů, ale ,ujímá se potomků Abrahamových‘.“¹⁹² A dále hovoří o křesťanech jako o těch, kteří jsou určeni, aby měli „účast na nebeském povolání“.¹⁹³ Boží andělé nechtějí nic jiného, než aby lidstvo tohoto povolání dosáhlo. O to nepřestanou usilovat, dokud Ženich nepřijde podruhé, aby dovršil radost celého stvoření.¹⁹⁴ Při svém prvním příchodu na sebe inkarnací přijal lidskou přirozenost. Ač nekonečně vznešenější, sklonil

¹⁷⁹ Srov. Mt 24,31.

¹⁸⁰ Mk 13,32.

¹⁸¹ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Andělé*, s. 35.

¹⁸² Srov. 1Tm 2,5; Žd 9,15. Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 230–231; srov. také BROŽ, Vojtěch. *Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích*, s. 376.

¹⁸³ Sk 12,7–11.

¹⁸⁴ Sk 27,23n.

¹⁸⁵ Srov. Sk 8,26.

¹⁸⁶ Srov. 2P 2,4; Ju 6.

¹⁸⁷ 1Kor 6,3.

¹⁸⁸ Ž 1,14.

¹⁸⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 116.

¹⁹⁰ Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 127.

¹⁹¹ Srov. Ga 4,7.

¹⁹² Žd 2,16.

¹⁹³ Žd 3,1.

¹⁹⁴ Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 498–500.

se na úroveň člověka.¹⁹⁵ Proto může pisatel listu Židům napsat: „Jen nakrátko jsi ho postavil níž než anděly...“¹⁹⁶ Současně však v Kristu vždy byla i Božská přirozenost, která byla duchovému světu zřejmá, jak vyplývá z reakcí posedlých na Ježíšovu blízkost.¹⁹⁷

V epištole Židům pak nacházíme potvrzení skutečné podřízenosti andělů Kristu: „A když chce uvést Prvorozeného do světa, praví opět: ‚Ať se mu pokloní všichni andělé Boží!‘“¹⁹⁸ V listu Efezským se o Kristu píše jako o tom, kdo je vyvýšen „vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly i panstva, nad všechna jména, která jsou vzývána, jak v tomto věku, tak i v budoucím“.¹⁹⁹ S vědomím této nadřazenosti mohl Pavel napsat do Říma: „Jsem jist, že ani smrt ani život, ani andělé ani mocnosti ... ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.“²⁰⁰

Je zřejmé, že novozákonní autoři se vymezují vůči jakémukoli směšování andělské přirozenosti a důstojnosti s přirozeností a důstojností Boží, ať už to platí pro Boha Otce nebo Syna, jemuž se klaní všichni andělé.²⁰¹ Z toho pak plyne nesmyslnost, či dokonce zákaz uctívání andělů, protože jde o modloslužbu. Pavel se k tomu vyjadřuje v listu křesťanům do Kolos ve spojitosti s jejich odchylováním se od křesťanské svobody:

Ať vám neupírá podíl na vykoupení nikdo, kdo si libuje v poníženosti a uctívání andělů, jak to v marné pýše své mysli viděl při svém zasvěcování. Takový člověk se nedrží hlavy, Krista, z níž celé tělo, pevně spojené klouby a šlachami, roste Božím růstem.²⁰²

Ještě zřetelněji je to vidět ve Zjevení svatého Jana.²⁰³ Autor tohoto spisu uvádí, jak reagoval anděl, když mu byla pisatelem projevna úcta: „Střez se toho! Jsem jen služebník jako ty a tvoji bratří proroci a ti, kdo se drží slov této knihy. Před Bohem poklekn!“²⁰⁴

¹⁹⁵ Srov. Fp 2,6–12.

¹⁹⁶ Žd 2,7.

¹⁹⁷ Srov. Mt 8,29; Mk 1,24; L 4,34.

¹⁹⁸ Žd 1,6.

¹⁹⁹ Ef 1,21.

²⁰⁰ Ř 8,38.

²⁰¹ Sov. Žd 1,6.

²⁰² Ko 2,18–19.

²⁰³ Zde se mj. lze opět setkat s nejednoznačným použitím slova *anděl*, když jsou takto označeni představení církevních obcí. Srov. Zj 2–3; srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222.

²⁰⁴ Zj 22,9.

1.2 Andělé v církevní tradici

1.2.1 Andělé v patristice²⁰⁵

V raně křesťanské literatuře je nadále patrný biblický rámec pohledu, pokud jde o vnímání andělů. Je zcela samozřejmé, že andělé slouží Bohu.²⁰⁶ V *Prvním listě Klementově* nacházíme větu, že: „... pozorujeme, jak slouží jeho vůli všechno množství jeho andělů stojících před ním“.²⁰⁷ Téma andělů se vyskytuje také v *Hermově pastýři*. Hermes popisuje vidění anděla, který se mu zjevil v podobě pastýře a hovořil s ním. Ještě předtím však s Hermem rozmlouvala personifikovaná církev. Tato mu mimo jiné sdělila, že andělé byli stvořeni jako první.²⁰⁸

Kristovi následovníci, kteří byli vystaveni zkouškám a pronásledování, jsou přirovnávání k andělům. U tohoto bodu je velmi důležité se zastavit, neboť při troše nepozornosti by mohl být vysvětlen nesprávně. Např. v *Umučení Polykarpově* stojí: „...Pán je však ukázal jim, kteří již nebyli lidé, ale andělé.“²⁰⁹ Je nutné říci, že lidé se rozhodně nemohou stát anděly v ontologickém smyslu,²¹⁰ ale že jsou určeni pro vlastní velký úkol, který spočívá v realizaci Božího obrazu, k němuž byli stvořeni.²¹¹ Snad lze toto přirovnání Kristových věrných k andělům chápat tak, že tito bratři zaměřili pohled na Pána a připodobnili se tak andělům, kteří nejsou vázáni tímto omezeným světem. Naplnili však také význam slova „anděl“ a svým svědectvím se stali posly evangelia.²¹²

²⁰⁵ V češtině toto téma částečně zpracovala ve své práci Lucie Havlíková: HAVLÍKOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta. Zajímavá je polská studie Bogusława Kochaniewicza: KOCHANIEWICZ, Bogusław. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kolobrzeszkie*. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie 2017, č. 24. V polštině také najdeme studii Tomazsa Stepięna: STEPIĘN, Tomasz. Neoplatónska koncepcja emanacji a hierarchiczność społeczności anielskiej. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*. V téže publikaci lze najít i studie další: DZIELSKA, Maria. Porządek anielski w Hierarchii niebiańskiej Pseudo-Dionizego Areopagity. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu na tle tradycji judeochrześcijańskiej. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła (zarys problemu). In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; OLESCHKO, Herbert. Angelologia św. Augustyna: zagadnienia metafizyczne. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; STANULA-BOROŃ, Małgorzata. Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*.

²⁰⁶ Srov. AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve, s. 331.

²⁰⁷ První list Klementův in DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VARCL, Ladislav (ed.). *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004, s. 80.

²⁰⁸ Srov. NOVÁK, Josef. *Třetí patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1985, s. 37–110.

²⁰⁹ Umučení Polykarpovo in *Spisy apoštolských otců*, s. 159.

²¹⁰ V kapitole o andělech ve spiritualitě nových náboženských hnutích dokládám, že přesvědčení o transformaci z lidské přirozenosti do andělské se skutečně vyskytuje.

²¹¹ Srov. Gn 1,27; viz též GS 12.

²¹² Srov. Mt 5,11; L 21,12; J 15,20.

Toto přirovnání křesťanů k andělům nacházíme např. v apokryfním spise *Skutky Pavlovy*, který znal už Tertulián.²¹³ V místě, kde Pavel pronáší blahoslavenství, nalezneme tuto větu: „Blahoslavení, kteří se bojí Boha, neboť oni se stanou Božími anděly.“²¹⁴ Toto blahoslavenství částečně replikuje Pavlovu větu z 1. listu Korintským, když říká: „Blahoslavení, kteří pro lásku Boží opustili světské pořádky, neboť oni budou soudit anděly.“²¹⁵ Je to tedy věrná služba Bohu, co připodobňuje Kristovy věrné k andělům. Křesťané svým věrným jednáním vlastně vyjadřují Pánu vděčnost za nezasloužený dar spásy. Irenej z Lyonu se podobným způsobem vyjádřil ohledně andělů: oni neslouží proto, že by museli, resp. že by to Bůh „potřeboval, ale proto, aby nebyli nečinní a nepotřební“²¹⁶ a nevděční.²¹⁷

V souvislosti s Irenejem je dobré poznamenat, že andělská hierarchie v jeho pojetí nemá na rozdíl od některých jiných autorů úrovní devět (tři triády), nýbrž sedm. Hovoří totiž o sedmeru nebes obývaných anděly.²¹⁸ Irenej tato nebesa připodobňuje k sedmi darům Ducha svatého.²¹⁹ Někteří teologové se domnívají, že Irenej měl za to, že všichni andělé stejného nebe mají jeden a týž dar Ducha svatého.²²⁰ Irenej jmenuje tato nebesa sestupně. Prvním je nebe moudrosti, po něm nebe rozumu, nebe rady, nebe odvahy, nebe poznání, šestým je nebe zbožnosti a posledním nebe bázně před Bohem.²²¹ Zdá se, že zařazení do konkrétního nebe bylo andělům dáno při stvoření a je neměnné.²²² To znamená, že žádný anděl nemůže změnit řád, ve kterém se nachází, stejně jako se andělé nemohou stát lidmi ani lidé anděly.²²³

Patrističtí teologové jako Órigenés, Řehoř z Nazíanu, Basil Veliký, Ambrož a Jeroným popisovali anděly jako bytosti duchové, stvořené Bohem.²²⁴ Jejich úkolem

²¹³ Skutky Pavlovy in DUS, Jan A. (ed.). *Příběhy apoštolů (Novozákonní apokryfy II.)*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 171.

²¹⁴ Tamtéž, s. 186.

²¹⁵ Tamtéž, s. 187; Srov. 1Kor 6,3.

²¹⁶ IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostoelskiej* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1997, s. 31.

²¹⁷ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 132.

²¹⁸ Srov. tamtéž. Mezi otcí v tomto ohledu nepanovala shoda. Např. podobně pouze sedm chórů uváděl Jeroným, zatímco devíti se držel Ambrož. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 50–52.

²¹⁹ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 135. Dary Ducha svatého jsou podle katechismu: moudrost, rozum, rada, síla, umění, zbožnost a bázeň Boží. Srov. KKC 1831. Izajáš říká o Mesiáši: „Na něm spočine duch Hospodinův: duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.“ Iz 11,2.

²²⁰ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 135.

²²¹ Srov. IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostoelskiej*, s. 31n.

²²² Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 138.

²²³ Srov. tamtéž.

²²⁴ KOCHANIEWICZ, Bogusław. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie 2017, č. 24, s. 116. Volný překlad autora.

bylo pečovat o stvoření. Tak Órigenés hovořil o Božím záměru učiněném před stvořením světa, jímž Bůh určil, kterému andělu či archandělu bude ta která oblast svěřena.²²⁵ Podobně i další starověcí autoři psali o úkolu andělů pečovat o veškeré stvoření.²²⁶ Později na ně navázali i kapadočtí otcové nebo Jan Zlatoústý.²²⁷

Otcové samozřejmě vždy dosvědčovali také ochrannou funkci andělů nad jednotlivými lidmi.²²⁸ Strážní andělé lidem pomáhají zejména v těchto třech oblastech: „Chrání duši od problémů uvnitř i vně; napomínají a trestají duši, která se odklání od pravé cesty; pomáhají jí v modlitbě a předkládají její prosby Bohu.“²²⁹ V otázce strážných andělů zdůrazňovali otcové to, že strážného anděla mají křesťané.²³⁰ Tyto výroky však „nelze vykládat výlučně: tito otcové pouze chtějí zdůraznit, že každý dobrý křesťan požívá zvláštní ochrany strážného anděla, což nevyklučuje, že Bůh poskytuje stejnou otcovskou prozřetelnost i pohanovi a hříšníkovi“.²³¹ Nutno však přiznat, že úplná shoda ohledně toho, zda je strážný anděl darován každému člověku, nebo jen křesťanům, v patristice ještě chyběla.²³²

Někteří otcové, jako Klement Alexandrijský, Justin Mučedník či Ambrož, uvažovali o jakýchsi andělských tělech.²³³ Např. Órigenés argumentoval tím, že pouze Boží Trojici je vyhrazena čirá duchovost, a že tedy andělé nějaké, byť jemnější tělo mít musejí.²³⁴ Jiní otcové s tímto nesouhlasili a mluvili o netělesné podstatě andělů (Jan Zlatoústý) nebo také o bytostech rozumových a netělesných (Řehoř Naziánský) či o tom, že se jedná o duchy nehmotné a zcela čiré (Eusebius z Caesareje).²³⁵ Za touto názorovou růzností stojí nejasné verše v Písmu, z nichž by se mohlo zdát, že andělé mají i tělo, které v případě potřeby použijí. Je také možné se domnívat, že významný podíl na tom, že tolik patristických otců uvažovalo o blíže neurčitých jemných tělech,

²²⁵ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 163n.

²²⁶ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 163. Srov. také DROBNER, Hubertus R. *Athénagoras*. In *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. Praha: OIKOMENH, 2011, s. 119.

²²⁷ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 165n.

²²⁸ Srov. tamtéž, s. 191n. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 120. Srov. také AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 337, 349n.

²²⁹ DANÍELOU, Jean. *The Angels*, loc. 687n. Volný překlad autora.

²³⁰ Srov. tamtéž, loc. 644nn.

²³¹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 121. Volný překlad autora.

²³² Srov. tamtéž, s. 120n.

²³³ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 58.

²³⁴ Srov. ST I, q. 51, a. 1. Srov. také KOCHANIEWICZ, Bogusław. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116.

²³⁵ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 234.

měla „skutečnost, že pro ně slova ‚tělo‘ a ‚duch‘ nemají ten definitivní a čistý filozofický význam, který tato slova získala zejména během scholastického období“.²³⁶

Jistě, andělé na sebe mohou vzít tělesnost,²³⁷ tato je však přece jen jiného druhu než tělesnost lidská. Tertulián ji přirovnává k tělesnosti holubice, která sestoupila na Ježíše po jeho křtu v Jordánu. „Ačkoli to byl tedy Duch, tento Duch byl skutečně zároveň i holubicí, a tím, že přijal cizí substanci, své vlastní podstatě nepřivodil zkázu. Zeptáš se: ‚A kam se podělo tělo holubice, když se Duch vrátil do nebe?‘ Jako u těl andělů vzalo za své stejným způsobem, jakým vzniklo.“²³⁸ Tertulián dále zdůrazňuje, že andělé se nemusí narodit, aby na sebe mohli vzít tělo, a zůstávají i nadále čistě duchovými bytostmi. „Žádný anděl nikdy nesešoupil z nebe proto, aby byl ukřižován, aby zakusil smrt a byl vzkříšen z mrtvých. (...) protože nepřišli zemřít, nemuseli se ani narodit.“²³⁹ Od 4. století pak začal převažovat názor, že duchové bytosti tělo nemají a že to jsou nesložené, čisté inteligence.²⁴⁰

Teologové patristického období se vyjádřili také k počtu a hierarchii andělů. Inspiraci našli v Písmu, kde se např. v listu Efezským můžeme dočíst, že Bůh vyvýšil Vzkříšeného „vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly i panstva, nad všechna jména, která jsou vzývána, jak v tomto věku, tak i v budoucím“.²⁴¹ Podobně v listu Koloským píše Pavel o trůnech, panstvech, mocnostech a vládách.²⁴² Někteří otcové pak tuto hierarchii rozpracovali. Cyril Jeruzalémský tak kupř. uvádí devět andělských řádů; ve vzestupném pořadí to jsou: andělé (řec. ἄγγελοι, lat. angeli), archandělé (řec. ἀρχάγγελοι, lat. archangeli), síly (řec. δυνάμεις, lat. virtutes), panstva (řec. κυριότητες, lat. dominationes), vlády (řec. ἀρχαι, lat. principatus), mocnosti (řec. ἐχουσια, lat. potestates), trůny (řec. θρόνοι, lat. throni), cherubové (řec. χερουβιμ, lat. cherubim) a serafové (řec. σεραφείμ, lat. seraphim).²⁴³

²³⁶ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 17. Volný překlad autora.

²³⁷ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 239.

²³⁸ TERTULLIANUS. *O Kristově těle: Latinsko-české vydání*. Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 63.

²³⁹ Tamtéž, s. 81. Je důležité dodat, že Tertuliánovi nešlo o to, vysvětlovat bytí andělů. Zmíněné věty použil jako příměr, když obhajoval Kristovo hmotné tělo.

²⁴⁰ Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 25.

²⁴¹ Ef 1,21.

²⁴² Srov. Ko 1,16.

²⁴³ Srov. SCHAFF, Philip (ed.) – WACE, Henry. *A select library of the Nicene and Post-Nicene fathers of the Christian church (Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen)*. Edinburgh: T&T Clark, 1893, s. 154. Dostupné na: Christian Classics Ethereal Library (13.7.2005) [2018-12-15].

<<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf207.ii.xxvii.html>>. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 57.

Považuji za důležité zdůraznit, že raná církev se teologicky věnovala zejména promýšlením tajemství Krista, Trojjediného Boha, Bohorodičky a církve. Zdá se, že problematika andělů byla těmito tématům zcela podřízena a jejich vysvětlení nápomocna. Např. Augustinův spis *O Boží obci*²⁴⁴ je protkán zmínkami o duchových bytostech tam, kde je potřeba objasnit Boží působení, zdůvodnit přítomnost zla, vyjádřit se k pohanským bohům či popsat Boží láskyplnou tvůrčí činnost.²⁴⁵

Důležitým prvkem Augustinova díla je jeho potřeba vypořádat se s nejrůznějšími názory jeho doby včetně těch, že mezi bohy a lidmi stojí démoni. Tito daimóni (δαίμων) byli považováni za prostředníky mezi lidmi a bohy²⁴⁶ a bylo jich velké množství. V Augustinově době nebyli zatíženi negativními představami, jak je tomu u démonů v dnešním slova smyslu.²⁴⁷ Jednalo se o bytosti spíše neutrální nebo dobré.²⁴⁸ Mohlo jít o nižší božstva stejně jako o pomocné či ochranné duchy.²⁴⁹ Podle Platóna byl jedním z nich např. i Erós. Tyto duchové bytosti měly také zřejmou spojitost s magií a věštěním.²⁵⁰

Pro křesťany však nebyli andělé novoplatónskou emanací Boha, byly to bytosti stvořené Bohem, skrze Slovo, ex nihilo – tedy z ničeho.²⁵¹ Nebyli ani stvořeni z nějaké nutnosti, nýbrž z lásky.²⁵² Byli stvořeni a stali se služebníky jediného Boha, průvodci a ochránci křesťanů, skrze něž (podle Augustina) Bůh oslovuje lidské srdce a kteří přenášejí k Bohu naše modlitby.²⁵³ Po smrti pak odvádějí lidské duše k soudu,

²⁴⁴ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I) a (II)*. Praha: Karolinum, 2007.

²⁴⁵ Je dobré zmínit, že Augustin vycházel z platónského vidění světa, které však výrazně kultivoval křesťanskou naukou. Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 207n.

²⁴⁶ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. *Neoplatońska koncepcja emanacji*, s. 118. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 23.

²⁴⁷ Srov. např. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 276n; také tamtéž s. 308n.

²⁴⁸ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 267.

²⁴⁹ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 156nn.

²⁵⁰ Srov. PLATÓN. *Symposion 202d–203a*; čerpáno ze: SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 171.

²⁵¹ Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 208n. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 175n; 186n. O stvoření andělů skrze druhou osobu Trojice hovořil i Irenej z Lyonu. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 336.

²⁵² Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 208n.

²⁵³ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 190.

resp. Kristovy věrné za ním do slávy.²⁵⁴ Tak o tom hovoří např. i Augustinův současník svatý Jeroným ve spisu *Vitae eremitarum*, když píše o smrti poustevníka Pavla.²⁵⁵

Většina raných teologů se shodla v tom, že andělé byli stvořeni před stvořením hmotného světa.²⁵⁶ Také Augustin tento názor sdílí a opírá se např. o slova z knihy Jób, kde čteme: „... zatímco jitrní hvězdy společně plesaly a všichni synové Boží propukli v hlahol.“²⁵⁷ Pravdou je, že na rozdíl od LXX v českém překladu tolik nevyunikne časová posloupnost zaznamenaných dějů. LXX uvádí: „Když byly učiněny hvězdy, velebily mne hlasem mocným všichni andělé moji.“²⁵⁸

Augustin zastával názor, že stvoření andělů na počátku věků je v Písmu vyjádřeno tím, že Bůh stvořil „nebe“.²⁵⁹ O něco dále Augustin hovoří o tom, že andělé byli stvořeni při onom: „Bud' světlo!“²⁶⁰, a to jako participace na světle Božím.²⁶¹ Rozhodně tedy byl zastáncem stvoření andělů na počátku všech věcí.²⁶²

Augustin se také domníval, že Bůh „nestvořil nic lepšího nad duchy, jež obdařil rozumem i schopností jej nazírat a chápat“.²⁶³ Ona výjimečnost věrných andělů (jelikož démoni se jí ze svobodné vůle zřekli²⁶⁴) však zcela pramení z Boha, jehož mohou

²⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 188nn. Srov. také DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 962n. Tato nauka má svůj původ již v Písmu, konkrétně v podobenství o Lazarovi a boháči zmíněném Ježíšem. Srov. L 16,19–31. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 143n. Tertulián hovořil o „andělech nosičích“. Ovšem nelze opomenout již předkřesťanské představy zastoupené antickým Cháronem či Hermem, které mohly některé představy raných teologů ovlivňovat. Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 198n.

²⁵⁵ Srov. JERONÝM. *Legends o poustevnících – Vitae eremitarum*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 59.

²⁵⁶ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 230.

²⁵⁷ Jb 38,7.

²⁵⁸ Tamtéž; citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 230; v řeckém textu stojí: „ὄτε ἐγενήθησαν ἄστρα ἤνεσάν με φωνῆ μεγάλης πάντες ἄγγελοι μου“.

²⁵⁹ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 361n. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 233. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 250. Augustin chápal biblický popis stvoření v šesti dnech jako „alegorii, pomáhající člověku představit si stvoření“. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 210. Vlastní překlad autora. Zde se hodí ještě jedna poznámka. Pravdou je, že chceme-li respektovat biblickou chronologii stvoření, pak tyto pojmy skutečně nelze vztahovat na fyzikální jevy. Nebeská tělesa totiž byla stvořena až třetího dne, zatímco stvořením nebe a země a následně světla celé stvoření začíná. Srov. Gn 1,1–18. Ovšem někteří teologové dnes namítají, že pro hebrejské myšlení bylo příznačné popisovat pouze to, co lze vnímat hmotně. Implikace nehmotných reálií do vnímání fyzické skutečnosti neodpovídá židovskému smýšlení. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 7.

²⁶⁰ Gn 1,3.

²⁶¹ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 363; srov. též Srov. HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha: HTF UK, 2015. Bakalářská práce, s. 30. Podobně výrok Písma „oddělil světlo od tmy“ (Gn 1,4) chápe jako oddělení padlých andělů svržených z nebes od věrných duchovných bytostí, které zůstaly u Boha a jsou blažené. Srov. tamtéž, s. 371n; s. 386n.

²⁶² Srov. tamtéž, s. 361nn.

²⁶³ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (II)*, s. 383.

²⁶⁴ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 398. Srov. také STANULA-BOROŇ, Małgorzata. *Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna*, s. 227.

andělé nazírat a blaženost jehož blízkosti mohou zažívat. Blaženost andělů je dána jejich přilnutím ke Slovu.²⁶⁵ Augustin dokonce říká, že andělé svou věrností zdokonalili své bytí, protože se jim dostalo společenství na bytí Božím.²⁶⁶ Proto se také andělé nikdy nemýlí,²⁶⁷ mají totiž poznání přímo od Boha. Toto pravé poznání ovšem podle Augustina nezbytně souvisí s láskou. Poznání bez lásky je neúčinné a vlastně škodlivé.²⁶⁸ Neznamena to však, že by andělé ze svého poznání znali budoucnost, která závisí na lidském rozhodnutí. Tuto znát nemohou, jelikož jejich poznání a vědění jsou konečné. Nekonečné vědění má pouze Bůh.²⁶⁹

U Augustina je zřejmá jistá nerozhodnost, pokud jde o tělesnost duchových bytostí. Někdy uvažuje o jakýchsi tělech, zatímco jindy je odmítá.²⁷⁰ Na druhou stranu zřetelně odlišoval funkci od podstaty, když napsal:

Duchové, pokud jsou duchy, nejsou anděly. Anděly se stávají, teprve až když byli posláni. Jméno anděl nevyjadřuje přirozenost, nýbrž službu (ministerium). Tážeš-li se po službě, pak je čirý duch andělem. Podle toho, čím je, je duchem, podle toho, co koná, je andělem.²⁷¹

Z duchové podstaty pak vyplývá i nesmrtelnost,²⁷² jelikož duchové bytosti nepodléhají změnám ani rozkladu.²⁷³ Podobně to platí o lidské duši, která je taktéž duchová a nesmrtelná.²⁷⁴

Další Augustinův současník sv. Petr Chrysolog, biskup ravennský, viděl úlohu andělů v úzkém sepětí s Kristem a jeho spásným dílem.²⁷⁵ Anděl se objevuje tam, kde schopnost lidského poznání nestačí a je potřeba vyjevit Boží vůli. Zejména zvěstování Panně Marii je takovýmto místem.²⁷⁶

Tzv. Pseudo-Dionysios Areopagita se začátkem 6. století znovu vyjadřuje k počtu andělských bytostí, jak je najdeme u Daniela²⁷⁷ a ve Zjevení sv. Jana.²⁷⁸ Ony tisíce

²⁶⁵ Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 340.

²⁶⁶ Srov. STANULA-BOROŃ, Małgorzata. *Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna*, s. 227.

²⁶⁷ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 310.

²⁶⁸ Srov. STANULA-BOROŃ, Małgorzata. *Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna*, s. 224.

²⁶⁹ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 60.

²⁷⁰ Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116.

²⁷¹ Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 223. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 14n.

²⁷² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 19. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 58.

²⁷³ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 244.

²⁷⁴ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 25. Srov. také GS 14.

²⁷⁵ Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 118.

²⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 118n.

²⁷⁷ Dn 7,10.

tisíců a desetitisíce desetitisíců (a Janovy tisíce a statisíce), překládané též jako myriády, interpretuje jako množství pro nás bezpočetné, čísla nevyjádřitelné.²⁷⁹ Dionysios lehce upravil andělskou hierarchii, jak ji představil Cyril Jeruzalémský.²⁸⁰ V první triádě (tedy té nejbliže Bohu) tak u něj najdeme serafy, cheruby a trůny. Ve druhé to pak jsou panstva, mocnosti a síly. Třetí triádu, tu nejbliže lidskému světu, tvoří knížata, archandělé a andělé.²⁸¹

Dionysia zřejmě samotná podstata andělů de facto nezajímala.²⁸² Šlo mu zejména o to, vysvětlit, jak Bůh zjevuje sebe sama, a objasnit vztah člověka k Bohu.²⁸³ I Dionysios tedy (byť sám považuje duchové bytosti uvedených řádů za dokonalejší člověka, neboť mají na Bohu „účast bohatším způsobem“²⁸⁴) vidí smysl těchto bytostí ve službě zjevujícímu se Bohu. Popisuje přitom sestupné zjevování Božího bytí, které podobně jako světlo ztrácí dále od zdroje svůj jas – tak i duchové bytosti dále od Boha zprostředkovávají jen to, co jim bylo předáno z vyšších pater hierarchie. Přitom se toto poznání postupně „zatemňuje“.²⁸⁵ To chrání poznávajícího před přílišným Božím světlem, které by nebyl schopen snést.

Dionysios však místy vyvolává otázku, zda andělé nejsou přece jen pouhou emanací Boha samého.²⁸⁶ Tím ovšem rozhodně nejsou.²⁸⁷ V tom případě by se totiž nejednalo o vědomé bytosti obdařené vlastní vůlí, ale o jakousi personifikaci Boha, která by navíc nebyla aktem, ale neustále probíhajícím procesem.²⁸⁸ Přitom andělská „individuální existence může být vysvětlena pouze stvořením“.²⁸⁹ Je tedy důležité mít na paměti, že

²⁷⁸ Zj 5,11.

²⁷⁹ Srov. AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*. KOUDELKA, Martin (ed.). Praha: Vyšehrad, 2009, s. 117n.

²⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 81.

²⁸¹ Srov. AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*, s. 81. Viz také DROBNER, Hubertus R. Pseudo-Dionysios Areopagita. In *Patrologie*, s. 684. Nejednalo se však o nic závazného ani jednomyslně přijímaného. Např. sv. Řehoř Veliký lehce upravil druhou a třetí triádu tím, že zaměnil mocnosti s knížaty. Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 249.

²⁸² Srov. KOUDELKA, Martin. *Vztah člověka a Boha v hierarchickém učení tzv. Dionysia Areopagity*. In AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 35.

²⁸³ Viz tamtéž, s. 28. Srov. také AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 341n.

²⁸⁴ AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*, s.74.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 93.

²⁸⁶ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. *Neoplatónska koncepcja emanacji*, s. 117.

²⁸⁷ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 120.

²⁸⁸ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. *Neoplatónska koncepcja emanacji*, s. 116n.

²⁸⁹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 4. Volný překlad autora.

jeho myšlení je značně poznamenáno novoplatonismem.²⁹⁰ Je možné u něj najít vlivy Plotínovy a zejména Proklovy.²⁹¹

V 6. století došlo také k jistému doktrinárnímu posunu ohledně tělesnosti andělů, která byla odmítnuta prohlášením synody v Cařihradě²⁹² přijatým roku 543. V jednom ze svých anathemat synodní otcové uvádějí: „Kdo by pravil, že všechny původně stvořené duchové bytosti byly duše prosté těla a hmoty..., a že (tyto duše) přijaly (později) těla jemnější a hrubší (...) a že tak podle různých těl staly se jedny Cherubíny a Serafíny..., budiž z Církve vyobcován.“²⁹³

Také Jan Damašský se dotýká andělské tematiky: zmiňuje se o strážných andělech, kterým přisuzuje i starost o ochranu národů či pomoc jednotlivcům na cestě k Bohu.²⁹⁴ Rovněž se vyjadřuje k uctívání andělů, které považuje za nepřijatelné. Podle něj je však možné je ctít podobně jako svaté či Pannu Marii.²⁹⁵ Tu ostatně nadřazuje andělům, kteří jí písní vzdávají čest.²⁹⁶ Andělé sami, jak již bylo řečeno výše, po uctívání sebe nikterak neprahnu, a naopak se mu budou vzpírat.²⁹⁷ Tato vlastnost je odlišuje od démonů, kteří touží člověka ovládat.²⁹⁸ Věrnost Hospodinu lze považovat za jednu ze stěžejních andělských vlastností.

Janem Damašským se tradičně uzavírá období řecké patristiky.²⁹⁹ Následuje středověk, ve kterém se výrazným milníkem v angelologii stala badatelská činnost sv. Tomáše Akvinského.³⁰⁰

²⁹⁰ Srov. KOUDELKA, Martin. Vztah člověka a Boha. In AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*, s. 30n.; viz také POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 95–109. Srov. také STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 112.

²⁹¹ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 116–121. Srov. také DZIELSKA, Maria. Porządek anielski w Hierarchii niebjańskiej, s. 123n. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 54. Dionysiovi bývá někdy vytýkáno, že „pouze těžší ze starší patristické tradice a jejich představitelů (...), kteří nabízelí daleko propracovanější pojetí angelologie“. Viz KOUDELKA, Martin. Vztah člověka a Boha, s. 24. Rozhodně však lze ocenit jeho pokus o syntézu, stejně jako důraz kladený na smysl celé hierarchie (a hierarchií obecně), který spočívá v Bohu. Srov. tamtéž, s. 69–73.

²⁹² Tato byla namířena právě proti órigenovským bludům.

²⁹³ Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 237.

²⁹⁴ Přisouzení andělské ochrany nejen jednotlivcům, ale i celým národům je tradiční myšlenka, kterou najdeme u mnoha autorů patristiky. Zmiňuje se o tom Jan Zlatoústý, Pseudo-Basil z Caesareje, Eusebius z Caesareje či Órigenés. Srov. LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów, s. 165, 170–174. Srov. také DANIELOU, Jean. *The Angels*, loc. 148–168.

²⁹⁵ Srov. HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů*, s. 13. U svatých a andělů hovoříme o tzv. *cultus duliae*, (řec. δουλεια) což znamená „služebnost“, u Marie s ohledem na její výjimečné postavení v dějinách spásy mluvíme o *cultus hyperduliae* (řec. ὑπερ = nad, přes). Pouze u Boha samého lze mluvit o *latría* (řec. λατρεία), tedy klanění či bohopoctě. Srov. LG 66. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. Aniołowie w nauczaniu Kościoła, s. 262.

²⁹⁶ Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. Aniołowie w nauczaniu Kościoła, s. 260.

²⁹⁷ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 67.

²⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 27.

²⁹⁹ Srov. DROBNER, Hubertus R. Jan z Damašku. In *Patrologie*, s. 194.

³⁰⁰ Srov. OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 235.

1.2.2 Mezi patristikou a Tomášem Akvinským

Učenci žijící v době mezi patristickou literaturou a Tomášovou angelologií se k otázce andělů pochopitelně také vyjadřovali.³⁰¹ Něco málo o andělech nalezneme např. u Bernarda, který o jejich působení psal svému žáku a pozdějšímu papeži Evženu III. Zdůrazňoval, že andělé neustále střeží duši jim svěřeného člověka. Jejich největší touhou je provázet nás na této zemi, dokud nedospějeme k radosti z Boží blízkosti, kterou oni již mají.³⁰² Přitom však zdůrazňoval, že původcem našeho růstu v lásce je Bůh sám. Jen on je v našem nejhlubším nitru a vlévá nám do něj své dary.³⁰³ Bernard tvrdil, že poznání o andělech získáváme ze čtení Písma a z víry předávané církví.³⁰⁴ Tématem andělů se zabýval také Petr Lombardský, pařížský univerzitní profesor a biskup. Věnoval jim prvních jedenáct distinkcí³⁰⁵ *Druhé knihy sentencí* a jednoznačně se vyjádřil pro jejich čistou duchovost.³⁰⁶

Dalšími, kteří se ve svých dílech anděly nějakým způsobem zaobírali, byli např. Alan z Lille, Vilém z Auvergne,³⁰⁷ Tomášův učitel Albert Veliký či Tomášův současník františkán Bonaventura.³⁰⁸ Bonaventura se narodil šest let po IV. lateránském koncilu, a je tedy pochopitelné, že zcela v souladu s konstitucí *Firmiter* zastával stanovisko, že andělé byli Bohem stvořeni ex nihilo.³⁰⁹ Rozlišoval také „večerní poznání“ a „ranní poznání“ andělů. To večerní obdrželi andělé při stvoření a uschopňovalo je k setkání s Bohem přímo. „Ranní poznání“ získali poté, co se svobodně rozhodli pro setrvání ve stavu milosti a byli pozdviženi ke slávě. Tito andělé poznávají „Boha ve světle Slova“ a obklopují Boha rozdělení do hierarchických stupňů – kůrů.³¹⁰ Členění těchto kůrů vychází s Pseudo-Dionysia. Každá ze tří kategorií andělů je rozdělena do tří kůrů

³⁰¹ Cíl ani rozsah této práce neumožňují podrobný historický exkurs, tudíž se omezují na práci Tomášovu jako na nejvýznačnější, a tedy zastupující celý středověk. Autoři působící v mezidobí jsou proto uvedeni jen heslovitě.

³⁰² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 138n.

³⁰³ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 89n.

³⁰⁴ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 17. Je však také dobré upozornit, že Bernard byl zastáncem jakýchsi éterických andělských těl, podobně jako Petr Lombardský. Srov. tamtéž, s. 20.

³⁰⁵ Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 348. Obsah *Druhé knihy sentencí* je možné najít na webu Františkánského archívu v anglickém jazyce: *The Franciscan Archive* [20-05-16]. <<https://franciscan-archive.org/lombardus/II-Sent.html>>.

³⁰⁶ Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 345.

³⁰⁷ Vůči naukám těchto dvou se však Tomáš Akvinský vymezuje. Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D., *Andělský učitel o andělech*. In AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I) v Teologické sumě*. Překlad MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. (ed.). Praha: Krystal OP, 2015, s. 6.

³⁰⁸ Tomu je dokonce přezdíváno „serafinský doktor“.

³⁰⁹ Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 346; 348.

³¹⁰ Srov. tamtéž, s. 348.

a „kontempluje jednu z osob Trojice“.³¹¹ Andělský svět má tak u Bonaventury trinitární dynamiku, která se promítá i do křesťanské spirituality. Andělé se připodobňují Trojici a k tomu vedou i lidi, které doprovázejí v procesu duchovního růstu.³¹² Tento duchovní růst se pochopitelně realizuje s přímou podporou andělů strážných.

Bonaventura také vypočítává dvanáct úkolů strážného anděla: napomínat lidi pro jejich chyby; osvobodit je od hříchů (zde se pravděpodobně myslí jejich disponování pro pokání); ochraňovat je; poučovat je; zahánět demony; zjevovat lidem Boží tajemství; těšit je v zármutku; doprovázet je na cestě; porážet nepřátele; zmírňovat sílu pokušení; přimlouvat se a přednášet lidské modlitby před Boha.³¹³

Považuji za vhodné alespoň heslovitě zmínit zkušenosti několika kanonizovaných svatých období středověku, kteří s duchovými bytostmi přišli do bližšího kontaktu.³¹⁴ Svatý František z Assisi obdržel po zjevení ukřižovaného serafa stigmata, která nosil následující dva roky až do své smrti.³¹⁵ Svatá Markéta Kortonská žijící ve 13. století byla terciářka řádu svatého Františka. Původně velmi svobodomyšlná žena vídala po svém obrácení velmi často svého strážného anděla. Ten ji provázel na její mystické cestě.³¹⁶ Další středověká mystička Františka Římská byla dvacet čtyři let doprovázena bytostí z chóru archandělů. Poté měla vizi, kdy ji Kristus svěřil do péče bytosti z nejvyššího kůru, tedy ze serafů.³¹⁷

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Srov. tamtéž, s. 348n.

³¹³ Tamtéž, s. 349.

³¹⁴ U některých křesťanů se stalo jejich sjednocení s Kristem natolik zjevným a oslovujícím okolím, že po jejich smrti (a někdy už i během jejich života) vznikl kult odkazující na konkrétní a jedinečný aspekt jejich spirituality. Církev vždy s největší opatrností zkoumala život a odkaz těch křesťanů, kteří žili a zemřeli v pověsti svatosti. Některé z těchto lidí, u nichž bylo jejich sjednocení s Kristem prokázáno nade vší pochybnost, pak církev prohlásila za svaté, tedy kanonizovala je. Samozřejmě existuje množství „bezejmenných“ svatých, kteří svůj život s Bohem žili nepovšimnuti. U kanonizovaných svatých je s ohledem na křesťanskou spiritualitu a její reflexi výhodné, že se jedná o prověřené a důkladně prozkoumané autentické zkušenosti. Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 119–121. Také viz RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Společenství svatých. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 369–370.

³¹⁵ Srov. ŠTIVAR, Jiří Bonaventura (ed.). *Františkánské prameny, svazek 1: Spisy sv. Františka a sv. Kláry*. Velehrad: Tomáš Ježek – Ottobře 12, 2001, s. 20.

³¹⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 148.

³¹⁷ Srov. tamtéž, s. 152n.

1.2.3 Andělé pohledem andělského učitele

Tomáš Akvinský bývá také označován jako „andělský učitel“.³¹⁸ Andělé zapadali do Tomášova vidění světa,³¹⁹ jeho přístup byl však především filozofický.³²⁰ Andělé byli pro Tomáše nutným mezičlánkem mezi Bohem a lidmi: „Svou ryzí duchovostí jsou podobni Bohu, svou stvořeností a esenciální omezeností zase lidem.“³²¹

Pokud jde o množství andělů, přiklání se Tomáš k Pseudo-Dionysiovi a uvádí, že počet andělů „přesahuje veškerou materiální mnohost“.³²² Jelikož k přirozenosti duchových bytostí nepatří nic akcidentálního, nemají tyto bytosti ani žádná těla. Jsou vlastně separované od materie (tělesnosti), proto pro ně užívá název „separované substance“.³²³ Pokud se lidem zjevují, přijímají tělo, kterému však nejsou formou, nýbrž hybatelem.³²⁴ To znamená, že na tělo nejsou vázáni tak jako lidé. Tomáš považuje tělo (které může anděl přijmout³²⁵) jen za nástroj, pomocí kterého anděl plní svůj úkol.³²⁶ Tomáš tedy jakoukoli tělesnost andělů odmítá.³²⁷ To znamená, že jelikož andělé nemají materii, která by je mohla činit navzájem podobnými, je každý z nich samostatná individualita, a tedy originál.³²⁸ Z výše uvedeného pak logicky vyplývá jejich nesmrtelnost. Nejsou-li duchové bytosti (či separované substance) složeninou formy a materie, ale „samotnou subsistující formou, ... je nemožné, aby byla [jejich] substance pomíjivá“.³²⁹

Pochopitelně tedy ani prostor pro ně není natolik svazující jako pro nás. Pokud říkáme, že jsou duchové bytosti někde přítomny, pak tomu není „tělesným způsobem, tj. dotekem rozměrné kvantity, ale duchovým způsobem – určitým dotekem síly“.³³⁰ Jejich pohyb z jednoho místa na jiné se děje tak, že anděl přenese své já a celou svou aktivitu

³¹⁸ Tuto přezdívku si vysloužil jednak pro svoji trpělivost, jednak právě proto, že se velmi věnoval tématu andělů. Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. Andělský učitel o andělech, s. 2.

³¹⁹ Tomášovi bývá přičítána otázka: „Kolik andělů se vejde na špičku jehly?“ Případně se můžeme setkat s variantou, kolik těchto andělů na zmíněné špičce tančí. Nutno říci, že ačkoli se Tomáš pochopitelně zabýval i vztahem andělů ke konkrétnímu místu, nikde neuvedl nic o špičce jehly ani tanci. Srov. tamtéž, s. 24. Pokud však jde o přítomnost anděla na místě, tvrdí Tomáš, že (ačkoliv způsob přítomnosti anděla a tělesa je odlišný) na jednom místě může být přítomen jeden anděl. Srov. ST I, q. 53, a. 1.

³²⁰ Srov. AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve, s. 349.

³²¹ MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. Andělský učitel o andělech, s. 18.

³²² ST I, q. 50, a. 3.

³²³ Srov. ST I, q. 51, a. 1.

³²⁴ Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. Andělský učitel o andělech, s. 19.

³²⁵ Srov. ST I, q. 51, a. 2.

³²⁶ Srov. tamtéž, s. 20.

³²⁷ Srov. ST I, q. 51, a. 1.; srov. též AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 19, čl. 185. Srov. také AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve, s. 350.

³²⁸ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 22; 32; 48.

³²⁹ ST I, q. 50, a. 5. Upravil autor.

³³⁰ AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 19, čl. 184; srov. také ST I, q. 52, a. 1.

na dané místo.³³¹ To však neznamená, že by duchové bytosti mohly být na více místech současně. Tomáš to vysvětluje tím, že anděl má konečnou sílu (na rozdíl od Boha), a pokud je jeho síla spojena s nějakým místem, nemůže být spojena s místem jiným.³³²

Andělský učitel při svém výkladu nevynechal ani to, že duchové bytosti nemají původ samy v sobě, ale že jsou to bytosti stvořené, mající původ v Bohu.³³³ Jelikož byli andělé stvořeni, nejsou od věčnosti.³³⁴ Na otázku, kdy byli andělé stvořeni, tedy zda před světem, či spolu s ním, se Tomášovi jeví jako pravděpodobnější možnost druhá. Přitom si však ani on nedovolí, s ohledem na autoritu otců Athanasia a Řehoře z Nyssy,³³⁵ zcela odmítnout možnost opačnou.

Andělé byli stvořeni ve stavu „první blaženosti“,³³⁶ a to z podstaty své přirozenosti, „úplnou blaženost“ však získali později,³³⁷ konkrétně po úkonu lásky.³³⁸ Jednalo se o moment, kdy se andělé rozhodli, zda zůstanou v lásce poslušni svému Tvůrci, nebo zda se vydají na cestu hříchu.³³⁹ Mohli se rozhodnout (na rozdíl od nás) jednou provždy, protože jejich poznání je dokonalejší – nedochází k němu postupně v čase a není spojeno s operacemi analýzy a syntézy. Poznávají tedy bezprostředně.³⁴⁰ Když jednou obstáli, obdrželi blaženost.³⁴¹ Od té doby už darem milosti³⁴² hřešit nemohou.³⁴³

Tomáš se také vyjadřuje k již dříve zmíněné otázce podobnosti lidí a andělů a jejich rovnosti. Vysvětluje, že z hlediska přirozenosti je rovnost s anděly nemyslitelná, ovšem něco jiného je rovnost ve slávě. Ta je možná díky daru Boží milosti.³⁴⁴

Andělé jsou poslání ke službě.³⁴⁵ To je však poněkud složitější. Andělé jsou uspořádání (a zde dává Tomáš opět za pravdu Pseudo-Dionysiovi) do tří hierarchií³⁴⁶

³³¹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 37n.

³³² Srov. ST I, q. 52, a. 2.

³³³ ST I, q. 61, a. 1.

³³⁴ Srov. ST I, q. 61, a. 2.; viz též: AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 9, čl. 99; srov. tamtéž, kap. 18, čl. 162.

³³⁵ Srov. ST I, q. 61, a. 3; viz také AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 18, čl. 173.

³³⁶ Jde o tzv. „status viae“, tedy stav cesty či zkoušky, teprve po něm následuje „status termini“, tedy stav dovršení, ve kterém již nelze získat žádné zásluhy, ale ani zhřešit. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 45.

³³⁷ Srov. ST I, q. 62, a. 1.

³³⁸ Srov. ST I, q. 62, a. 5.

³³⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 44. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 62.

³⁴⁰ Srov. ST I, q. 58, a. 3.

³⁴¹ Srov. ST I, q. 62, a. 5.

³⁴² Srov. ST I, q. 63, a. 1.

³⁴³ Srov. ST I, q. 62, a. 8.

³⁴⁴ Srov. ST I, q. 108, a. 8.

³⁴⁵ Srov. ST I, q. 112, a. 1.

³⁴⁶ Srov. ST I, q. 108, a. 1.

a každá tato hierarchie má pak tři základní řády.³⁴⁷ Z toho pět řádů slouží lidstvu.³⁴⁸ Tedy k tzv. vnějším službám jsou posíláni pouze nejnižší andělé, zatímco služby vyšších andělů se týkají intelektuálního působení, „kdy jeden anděl osvěcuje druhého“.³⁴⁹ Pokud jde o konkrétní činnosti jednotlivých řádů, zmiňuje Tomáš sv. Řehoře Velikého, který ve svých homiliích uvádí, že mocnosti slouží např. k zadržování démonů, zatímco „[s]íly ke konání zázraků v oblasti těles“.³⁵⁰ Andělé a archandělé jsou pak dvě úrovně poslů, „kteří lidem oznamují buď věci velké a rozum přesahující, nebo věci malé, rozumu přístupné“.³⁵¹

Andělé mohou člověka ovlivňovat, a to tak, že působí na jeho smyslové vnímání³⁵² nebo obrazotvornost.³⁵³ Nemají však moc měnit lidskou vůli.³⁵⁴ Andělé na člověka působí proto, aby mu pomáhali.³⁵⁵ S odkazem na sv. Jeronýma a jeho výklad Mt 18,10 obhajuje katolickou nauku o tom, že každý člověk má svého strážného anděla,³⁵⁶ a to od narození.³⁵⁷ Tito strážní andělé patří podle Tomáše k nejnižšímu řádu.³⁵⁸ Také v tomto se shoduje s Řehořem.

Strážný anděl není dán pouze křesťanům, ale (v souladu s Boží láskou³⁵⁹) každému člověku od narození.³⁶⁰ Vždyť jak napsal už svatý Jeroným: „Tak veliká jest důstojnost duší lidských, že každá má od okamžiku narození³⁶¹ anděla určeného k ochraně své.“³⁶² Jejich služba je de facto výkonem Boží prozřetelnosti, a tak andělé nad svěřeným člověkem stále bdí a nikdy jej zcela neopouští.³⁶³ Jejich úkolem je vést člověka k jeho poslednímu cíli.

³⁴⁷ Srov. ST I, q. 108, a. 2.

³⁴⁸ Jedná se o anděly, archanděly, síly, mocnosti a knížata. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 350.

³⁴⁹ ST I, q. 112, a. 2.

³⁵⁰ ST I, q. 113, a. 2. Upravil autor. Pro úplnost dodejme, že v téže, tedy 39. homilii Řehoř dále říká, že knížata vládnou ostatním dobrým duchům, zatímco sama podléhají panstvům. Trůny slouží Bohu k soudu, cherubíni jsou plni vědění a serafíni planou láskou a jsou nejbliže Bohu. Srov. ŘEHOŘ, Veliký. *Čtyřicet homilií na evangelia*. Olomouc: Edice Krystal, 1946, Homilie XXXIX., s. 152n.

³⁵¹ ST I, q. 108, a. 6.

³⁵² Srov. ST I, q. 111, a. 4.

³⁵³ Srov. ST I, q. 111, a. 3.

³⁵⁴ Srov. ST I, q. 111, a. 2.

³⁵⁵ Srov. ST I, q. 113, a. 4.

³⁵⁶ Srov. ST I, q. 113, a. 2.

³⁵⁷ Srov. ST I, q. 113, a. 5.

³⁵⁸ Srov. ST I, q. 113, a. 3.

³⁵⁹ Srov. Mt 5,45.

³⁶⁰ Srov. ST I, q. 113, a. 5. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 123n.

³⁶¹ Zde lze zvažovat, zda okamžikem, kdy lidská duše získává strážného anděla, je skutečně chvíle narození, zda jím spíše není moment početí.

³⁶² Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 350. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 123.

³⁶³ Srov. ST I, q. 113, a. 6.

1.3 Moderna a andělé

Pokud jde o nauku, až do novověku se teologie víceméně spokojila s polemikou se závěry Sumy a církevních otců,³⁶⁴ otázky, na které teologové hledali odpověď, však zůstávaly stejné.³⁶⁵ O působení andělů psal např. Ignác z Loyoly. Lze však říci, že spíše než ze zájmu o anděly samé tak činil proto, aby poskytl návod, jak odlišit působení Boží, potažmo Božích poselů, od působení démonů.³⁶⁶ Knihu meditací o andělech napsal i Alois Gonzaga.³⁶⁷ A za zmínku rozhodně stojí spis *De Angelis* Františka Suáreze z roku 1620,³⁶⁸ mimo jiné proto, že autor v něm hovoří o víře v to, že anděl strážný je darován každému člověku bez ohledu na křest, jako o doktríně potvrzené tradicí a společným míněním teologů.³⁶⁹ Suárez se také přiklonil k názoru, že strážní andělé jsou příslušníky třetí Pseudo-Dionysiovy triády, tedy knížat, archandělů a andělů.³⁷⁰ K tomu lze dodat, že dnes se předpokládá, že „strážní andělé pochází z nejnižšího chóru, tedy andělů, někdy archandělů a výjimečně, pokud vůbec, z chóru knížat“.³⁷¹

Výrazná změna nastala s nástupem humanismu zastoupeného autory, jako byli Balthasar Bekker, Thomas Hobbes, Baruch Spinoza a další.³⁷² „Odkouzlení světa“ započaté osvícenci a materialisty, se dotklo také teologického bádání a v 19. století vyústilo v proud liberální teologie s jejím požadavkem na demytologizaci víry.³⁷³

Zde bude vhodné udělat malou odbočku a zmínit, jak se vyvíjel pohled na anděly v protestantském prostředí, jelikož právě liberální protestantská teologie v mnohém podnítila teologii katolickou k revizi. Lze říci, že eroze biblických základů přivedla protestantské teology k tomu, aby chápali duchové bytosti jako ne-bytosti.³⁷⁴ Friedrich Schleiermacher je považoval za něco, čeho je potřeba se zbavit, Rudolf Bultmann je

³⁶⁴ Srov. OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księża o aniołach*, s. 235n.

³⁶⁵ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 375.

³⁶⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 83n.

³⁶⁷ Srov. GONZAGA, Aloyz. *Świat aniołów*. OLESCHKO, Herbert (ed.). Kalwaria Zebrzydowska: CALVARIANUM, 2001.

³⁶⁸ Srov. FASTIGGI, Robert. *Francisco Suárez as dogmatic theologian*. Detroit: Sacred Heart Major Seminary, 2015, s. 8. Dostupné na internetu: [2018-12-16].

<https://www.researchgate.net/publication/309530495_Francisco_suarez_as_dogmatic_theologian>.

³⁶⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 124.

³⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 126. V historii angelologie existovaly i jiné názory na tuto otázku, např. Jan Dun Scotus předpokládal, že strážní andělé mohou pocházet ze všech andělských chórů. Srov. tamtéž.

³⁷¹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 128. Volný překlad autora.

³⁷² Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 375–379.

³⁷³ Srov. tamtéž, s. 378nn.

³⁷⁴ Potter zde zřejmě výrazem „non-beings“ naráží na to, že pro protestantské teology přestali být andělé autonomními bytostmi a stali se pouhými projevy Božího působení. Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 159.

demytologizoval a Paul Tillich začal jejich depersonalizaci,³⁷⁵ to vše v dobrém úmyslu být věrnými vykladači Písma:

Musíme se držet toho, že učitelem a mistrem v angelologických záležitostech může být pouze Písmo svaté Starého a Nového zákona, že nesmíme přijmout žádnou jinou autoritu, že musíme pozorně naslouchat tomu, co nám tento průvodce říká, a musíme mít respekt k tomu, co nám říká, i k tomu, co jím zůstává nevyřčeno.³⁷⁶

Bultmann měl dokonce za to, že víra v duchové bytosti znevěrohodňuje křesťanskou víru, a je lépe se jí zříci.³⁷⁷ Naproti tomu Karl Barth jejich existenci přímo neodmítal.³⁷⁸ Vnímal anděly jako služebníky Boží transcendence, jako bytosti, které nejsou součástí našeho „nižšího světa“, nýbrž toho „nebeského“,³⁷⁹ přesto platí, že jsou bytostmi stvořenými. Ačkoli se snažil zůstat neovlivněn autory, jako byl Pseudo-Dionysios nebo Tomáš Akvinský,³⁸⁰ přesto jej jeho zkoumání vedlo k podobným závěrům. Dokonce považoval angelologii za prospěšnou, pokud povede ke zdůraznění vztahu mezi Bohem a člověkem.³⁸¹ On sám chápal anděly zejména jako velké cítěle a velebitele Boha, kteří o něm svědčí lidem.³⁸²

V katolickém prostředí v tomto období vyzdvihovali někteří autoři andělskou vznešenost³⁸³ a skutečnost, že andělé jsou v jistém ohledu dokonalejší než lidé a že jsou mocnější i moudřejší.³⁸⁴

³⁷⁵ Srov. tamtéž.

³⁷⁶ BART, Karl. *Církevní dogmatika*. Díl III, s. 372. Citováno z POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 159. Volný překlad autora.

³⁷⁷ Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 354n.

³⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 355.

³⁷⁹ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 161.

³⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 159.

³⁸¹ Srov. tamtéž, s. 163. Není vlastně jasné, proč znevažoval teologii dvou výše uvedených autorů, když v mnohém měl přístup podobný. Srov. tamtéž.

³⁸² Srov. tamtéž. Nepřipouštěl však, že by měli svobodu volby. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 355.

³⁸³ Přesto se lze setkat s negativním stanoviskem, které existenci duchových bytostí potlačuje nebo přímo odmítá. Tuto negativní pozici zastupují např. H: Haag, H. Küng či C. Meyer. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 356.

³⁸⁴ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 227. Pro některé teology byli dokonce „vrcholem veškerého stvoření“. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 55. Naopak někteří autoři upozorňují na to, že právě člověk je svou materiálně-duchovou podstatou na nejvyšším stupni stvoření. Srov. např. McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 225. Je vhodné také upozornit na skutečnost, že tato andělská „nadřazenost“ má původ a také konečný limit v jejich spojení s Bohem. Jako duchové bytosti jsou sice blíže Bohu a nahlížejí jej přímo, ovšem nikoli tak, jak je, ale jen tak, jak je jim je to dáno. Srov. NOVÁK, Josef. *Katecheze: sv. Cyril Jeruzalémský (1.7.2009)* [2018-01-12]. <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=772>>. Nelze však opomenout, že pouze člověk je stvořen k Božímu obrazu (srov. Gn 1,26) a s cílem plného společenství s Bohem, realizovaného skrze Krista (pravého vrcholu stvoření) v moci Ducha svatého. Srov. GS 19. (Ačkoli nelze tvrdit, že by andělé ke společenství s Trojjediným

V moderní době se spíše než s nějakým metafyzickým promýšlením existence andělů, jejich bytí a hierarchie setkáme s důrazem na osobního strážného anděla. Zajímavé jsou v tomto ohledu opět zkušenosti kanonizovaných světců. Např. Faustyna Kowalska viděla často svého strážného anděla i jiné duchové bytosti. Potvrzovala také, že žádné duchové bytosti, ať dobré, či zlé, nemohou činit nic, co jim Bůh nedovolí.³⁸⁵

Dalším z těch, kdo anděly viděli, byl kapucínský kněz Pio z Pietrelciny.³⁸⁶ Ten vídal svého strážného anděla od dětství. Vidění byla natolik přirozená, že byl až do dospělosti přesvědčen, že tuto zkušenost mají všichni lidé.³⁸⁷ Anděl měl Piovi nejen předávat zprávy od jeho duchovních dětí, ale také diktovat dopisy ve francouzštině, kterou tento františkán neovládal. Podobné to bylo s jazykem řeckým.³⁸⁸ O otci Piovi vyšlo několik knih, které tyto jeho andělské zkušenosti zmiňují.

Známý je důvěrný vztah papeže Pia XI. k jeho strážnému andělovi, kterého často žádal o pomoc.³⁸⁹ Také jeho nástupce Pius XII. považoval roli andělů v životě křesťana za velmi důležitou.³⁹⁰ Přitom rozhodně hájil ortodoxní pohled na andělské bytosti. Ve své encyklice *Humani Generis* se pohoršuje nad tím, že někteří teologové „vznášejí otázku, zda jsou andělé osobními bytostmi...“³⁹¹ Budovat silný vztah se svým andělem strážným doporučil Pius XII. také posluchačům svého proslovu z 3. října 1958.³⁹²

Další muž na svatopetrském stolci Jan XXIII. měl hluboký vztah k andělům a jeho víra v anděly byla velmi přirozená.³⁹³ Byla tak silná a samozřejmá, že když sledoval poutníky na svatopetrském náměstí, myslel při tom na zástup strážných andělů, který je

pozváni nebyli. Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 400–404.) Také platí, že jen člověku Bůh svěřil péči o zemi, a tak pouze člověk obdržel dar spolupodílet se na stvoření. Srov. Gn 1,26-30. Nehledě na to, že už Irenej z Lyonu trval na tom, že Bůh svěřil člověku vládu nad celým stvořením, a dal tedy i anděly do poslušnosti člověku. Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 149. Ambrož zase upozorňoval, že člověk je jakýmsi souhrnem vesmíru a vyniká nad všechny tvory. Srov. BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*. Praha: Krystal OP, 1996, s. 56. A nakonec, jen lidské tělo na sebe vzal Boží Syn. Srov. Žd 1,5. S ohledem na výše uvedené by tedy bylo možné říci, že andělé převyšují člověka co do schopností a svěřené moci, nikoli však co do podstaty a důstojnosti. Jestliže platí, že bohobojní lidé plnili to, co jim řekl anděl, správnost této poslušnosti spočívá v tom, že to byl příkaz Boží, který anděl pouze tlumočil, nikoli v tom, že to řekl anděl.

³⁸⁵ Srov. WERBIŃSKI, Ireneusz. Aspekty anielskie w hagiografii. In In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 291n.

³⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 289.

³⁸⁷ Srov. SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín*. Bratislava: Slovenská provincia menších bratov kapucínov, 2004, s. 6. Dostupné na webu Opus Bonum: SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín*. [2018-01-20]. <http://opusbonum.g6.cz/hobby/zvlastni_clovek/knizky/padrepio.pdf>.

³⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 15n.

³⁸⁹ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 18n.

³⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 21.

³⁹¹ HG 26, dostupné na webu: PIUS XII. *Humani Generis* [2018-01-20].

<http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html>; srov. také HUBER, G. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 21.

³⁹² Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 22n.

³⁹³ Srov. tamtéž, s. 23.

tam s nimi.³⁹⁴ Dokonce i onu myšlenku svolat koncil, která jej, jak známo, napadla při modlitbě, přisuzoval svému strážnému andělu.³⁹⁵ Jeho nástupce Pavel VI. několikrát zmínil duchové bytosti, a to jak věrné anděly, tak i ty padlé.³⁹⁶

Také Jan Pavel II. se výrazně vyjádřil k tématu andělů.³⁹⁷ Je podepsán pod aktuálně dostupnou polskou knihou s prostým názvem *Anioły*.³⁹⁸ Jedná se o výběr z jeho proslovů a textů (včetně textů katechismu³⁹⁹), jejichž společným jmenovatelem jsou právě tyto duchové bytosti. „Kristus je středem andělského světa. Andělé jsou jeho (...) Jsou jeho, protože byli stvořeni skrze něj a pro něho (...) O to více jsou jeho, protože z nich učinil posly svého plánu spásy...“⁴⁰⁰

Víra v anděly a úcta k nim patří zcela přirozeně ke katolické víře⁴⁰¹, není však tím nejdůležitějším. Při generální audienci 9. července 1986 papež zdůraznil, že pravda o andělech nepatří k hlavnímu obsahu Božího zjevení, nýbrž náleží do jakési boční linie, která dokresluje „zjevení majestátu Stvořitele a jeho slávy v celé bohatosti stvoření („stvoření viditelného i neviditelného“) stejně jako spásné konání Boha v dějinách člověka“.⁴⁰² Pokud Jan Pavel II. hovořil o andělech, nešlo mu o nějaké senzační sdělení, ale o potvrzení poselství Písma a tradice.⁴⁰³ Zdůrazňoval jejich duchovou podstatu, nesmrtelnost a svobodnou vůli.⁴⁰⁴ Stejně tak potvrzoval jejich služební charakter, který dokládá na příbězích Marie,⁴⁰⁵ Josefa⁴⁰⁶ nebo apoštolů.⁴⁰⁷

Závěrem lze dodat, že také II. vatikánský koncil svými výroky (byť nepřímou) potvrdil, že víra v reálnou existenci duchových bytostí má své nezpochybnitelné místo v katolické víře, když v několika člancích dogmatické konstituce *Lumen gentium* anděly několikrát zmiňuje.⁴⁰⁸

³⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 25.

³⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 26.

³⁹⁶ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 383.

³⁹⁷ Během jeho pontifikátu také Kongregace pro nauku víry napsala dopis kardinálu Höffnerovi, ve kterém zakázala vzývání andělů, jejichž jména nejsou obsažena v Písmu a tradici církve. Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 247.

³⁹⁸ JAN PAVEL II. *Anioły*. Kraków: Wydawnictwo M, 2014.

³⁹⁹ O andělech pojednávají články 328–336.

⁴⁰⁰ JAN PAVEL II. *Anioły*, s. 11. Volný překlad autora. Viz také KKC 331.

⁴⁰¹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 120.

⁴⁰² JAN PAVEL II. *Anioły*, s. 13. Volný překlad autora.

⁴⁰³ Srov. tamtéž, s. 17.

⁴⁰⁴ Srov. tamtéž, s. 16n.

⁴⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 13–15.

⁴⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 16.

⁴⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 18.

⁴⁰⁸ Srov. LG 49, 50 a 69. Srov. také AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 357

1.4 Andělé v současné katolické spirituální literatuře⁴⁰⁹

Andělé rozhodně mají své místo i v naší technické době.⁴¹⁰ Někteří současní katoličtí autoři však naříkají nad tím, že víra v anděly je pro mnoho křesťanů obtížná a že se vytrácí, protože v zázracích a mocných činech andělů věřící spatřují „jen mýty a symboly“.⁴¹¹ Dost možná, že na úpadek víry v anděly má určitý vliv příliš tělesné a mnohdy také značně vyumělkované zpodobňování andělů v sakrálním umění.⁴¹² Ani některá nejasná místa v Písmu, kde se hovoří o andělech, situaci neulehčují.⁴¹³ Může se tak zdát, že mezi katolíky víra v anděly upadá. Někteří autoři dokonce hovoří o fobii z andělů.⁴¹⁴

V kontrastu ke stížnostem na nedostatek úcty k andělům je možné setkat se naopak s autory varujícími před dnešním ničím neohrazeným vzestupem andělských kultů a před knihami, které popisují „působení zdánlivých andělů v dnešním světě“.⁴¹⁵ Tyto varovné hlasy upozorňují, že ačkoli se jedná o tituly velmi populární, jsou nebezpečné, protože prezentují pomýlené, „falešné křesťanství“.⁴¹⁶

Rostoucí obliby andělů si všímá také známý německý spisovatel, kněz a benediktinský řeholník Anselm Grün. Ve své knize *Poselství shůry*⁴¹⁷ proto rozebírá jejich působení. Přičítá andělům rozvoj jednotlivých kladných postojů v životě křesťana. Píše, že „[p]ředstavy, které s nimi spojujeme, jsou drahocennými obrazy touhy po jiném světě – po světě skrytosti, intimního bezpečí, lehkosti, krásy a naděje. (...) Andělé jsou hluboké, trvalé touhy po uzdravení a pomoci, která nepřichází od nás samých“.⁴¹⁸ Je však důležité říci, že tato kniha není angelologická, nýbrž spirituální. Anděly autor využívá jako nositele idejí. Ve skutečnosti však nejde o anděly samotné, ale právě o tyto ideje, které má člověk rozvíjet. Ovšem to, že slovo „anděl“ zazní mnohdy pouze v nadpisu a dále se pojednává o kladných postojích, které by měly být

⁴⁰⁹ Na rozdíl od podkapitol předchozích nelze u autorů jmenovaných v této podkapitole hovořit o nějaké míře autority. Jedná se veskrze o literaturu populárně naučnou, která se nesnaží předkládat žádné nové pohledy a nemá ambice být autoritou. Zde zmínění autoři se snaží spíše o to, aby tématem andělů zaujali čtenáře, než aby řešili nějaké naukové problémy. Někdy se však vyjadřují k problematice důvěryhodnosti knih o andělech, které jsou uvedeny v druhé části této práce. Z toho důvodu považují za důležité je zde zmínit.

⁴¹⁰ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 39.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 45.

⁴¹² Srov. Tamtéž, s. 46.

⁴¹³ Huber naráží zejména na nejasnosti ohledně Hospodinova anděla. Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 52.

⁴¹⁴ Srov. tamtéž, s. 53.

⁴¹⁵ Tamtéž, s. 80.

⁴¹⁶ Tamtéž, s. 106; ke knihám Lorny Byrneové se ještě dostanu v následující části této práce.

⁴¹⁷ GRÜN, Anselm. *Poselství shůry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

⁴¹⁸ Tamtéž, s. 6. Upravil autor.

rozvíjeny,⁴¹⁹ s sebou nese jisté riziko. Může se tak stát, že anděly v této knize bude čtenář vnímat odosobněně, jelikož se zcela zaměří na vlastnosti, s jejichž rozvojem mají andělé pomoci.

Dalším knižním titulem o andělech, který se aktuálně nachází na pultech našich knihkupectví, je trilogie od Františka Mráčka s prostým názvem *Andělé I – III*.⁴²⁰ První polovina druhého a třetího svazku je věnována otci Piovi a jeho zkušenostem s anděly. Jedná se o příběhy, které čtenář může najít i v jiných publikacích věnovaných tomuto populárnímu světcovi.⁴²¹ Některé pasáže jsou psány tak, že budí dojem, jako by příhody otce Pia prožíval sám autor.⁴²²

V trilogii jsou zachyceny i zkušenosti s anděly z každodenního současného života. Nejčastěji se jedná právě o zážitky Mráčkovy, ať už jde o zvládnutí odlivové vlny při koupání v moři,⁴²³ nehody na kole,⁴²⁴ nebo připomenutí textu přednášky, když zapomněl slova.⁴²⁵ Jindy zase popisuje, jak mu andělé pomáhali při nákupu plavek.⁴²⁶ Ze zkušenosti jiných lidí, které jsou v knize obsaženy, pak mohu zmínit ženu, která uvádí: „Teď mám kontakt se svým andělem strážným skrze anděla, který je jeho pomocníkem. Nemluví ke mně slovy, ale vnuknutím a posunky.“⁴²⁷ Podobně jako jiná svědectví v knize uvádí Mráček i toto bez dalšího vysvětlení.

Závěr druhého dílu začíná očekáváním jakési třetí epochy lidstva, tzv. epochy Ducha svatého, kdy budou lidé Duchem svatým vedeni a poučováni, „patrně nejčastěji skrze anděly, tak jak to zřejmě konal [Bůh Duch svatý] v období seslání Ducha svatého“.⁴²⁸ Poslední kapitola je věnována Lorně Byrneové, jejíž dílo shledává Mráček velmi inspirativním⁴²⁹ a kterou na konci knihy obhazuje.⁴³⁰

⁴¹⁹ Srov. tamtéž, s. 97n.

⁴²⁰ Jelikož první díl není již snadno k dostání a současně se nejedná o dílo, které by mělo tematicky významný obsah pro tuto práci, spokojím se s dílem druhým: MRÁČEK, František. *Andělé II*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2013, a třetím: MRÁČEK, František. *Andělé III*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2014. Tato trojice knih už při prvním prolistování upoutá pozornost tradičními ilustracemi andílků, jaké známe z barokních kostelů a z líbivých reprodukcí visících v pokojích našich babiček.

⁴²¹ Zásadním problémem této knihy je absence odkazů a případných vysvětlivek.

⁴²² Srov. např. MRÁČEK, František. *Andělé III*, s. 47n.

⁴²³ Srov. tamtéž, s. 123.

⁴²⁴ Srov. tamtéž, s. 124.

⁴²⁵ Srov. tamtéž, s. 125.

⁴²⁶ Srov. tamtéž, s. 76n.

⁴²⁷ Tamtéž, s. 88.

⁴²⁸ Srov. např. MRÁČEK, František. *Andělé II*, s. 129. Upravil autor.

⁴²⁹ Jedná se o tutéž spisovatelku, vůči níž se vymezuje Veronika Barátová, která její knihy naopak řadí mezi nebezpečné. K popisu myšlenkového světa publikací Lorny Byrneové se (jak jsem již uvedl výše) dostanu v následující části této práce.

⁴³⁰ MRÁČEK, František. *Andělé II*, s. 131nn.

1.5 Několik slov o padlých andělech

Tato podkapitola byla zařazena až sem, aby nedošlo k zmatení. Ačkoli se v případě andělů i démonů ontologicky jedná o totožný řád bytostí, jejich projevy jsou radikálně odlišné. Touto rozdílností je následně ovlivňováno i naše uvažování o nich, proto se domnívám, že je lépe pojednat o nich samostatně.⁴³¹

Duchové bytosti byly stvořeny svobodné. Jejich svoboda je výrazně vyšší než lidská.⁴³² Z toho pochopitelně plyne i možnost odmítnout poslání, které od Hospodina obdržely, zneužít svobodu a zařadit se mezi padlé anděly, tedy demony v dnešním slova smyslu.⁴³³ Jejich odvrácení od Boha je neodvolatelné pro jejich duchovou podstatu a dokonalost jejich poznání, které určilo definitivnost jejich rozhodnutí.⁴³⁴ Přitom lze předpokládat, že se tento odvrát týkal duchových bytostí napříč všemi hierarchiemi.⁴³⁵ IV. lateránský sněm se shodl na tom, že „[d]ábel a jiní démoni byli od Boha stvořeni dobří, ale sami se stali zlími“.⁴³⁶ Obecně se má za to, že z pýchy.⁴³⁷ Písmo samotné nám o konkrétní podobě této pýchy mnoho neříká.⁴³⁸ Podle určité tradice spočíval d'áblův hřích v tom, že odmítl (s některými dalšími anděly) uznat Adamovu důstojnost vyplývající z toho, že byl stvořen k Božímu obrazu.⁴³⁹ Irenej z Lyonu se domníval, že d'ábel člověku záviděl množství darů, které ten od Boha obdržel.⁴⁴⁰ Tím však vyvstává jistý problém. Předpokládá se totiž, že andělé byli stvořeni před stvořením světa (a tedy i člověka) a že již tehdy si buď zasloužili, nebo nezasloužili svou blaženost.⁴⁴¹ Pokud to však byla závist vůči Adamovi, co je vedlo k odmítnutí poslušnosti Boha, znamenalo by to, že zhřešili až po stvoření člověka. Ti andělé, kteří zůstali věrni, by si tak zasloužili blaženost také až poté. Ve chvíli stvoření člověka by tedy ještě nebyli ve stavu úplné blaženosti.

⁴³¹ Současně považuji za důležité zmínit se o nich samostatně, aby vynikla jejich odlišnost, už proto, že další kapitoly budou věnovány mj. směšování andělů s demony v naukách nových náboženských hnutí.

⁴³² Srov. NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II. Vtělení Slova*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 165. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 60.

⁴³³ Srov. KKC 392.

⁴³⁴ Srov. ST I, q. 64, a. 2. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 254. Srov. také NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, s. 165

⁴³⁵ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 62.

⁴³⁶ Citováno ze: ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 63. Upravil autor. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. *Teologie andělů*, s. 399n, 411. Srov. také Srov. také McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 227. Srov. také KREEFT, Peter J. *Angels and demons*, s. 78.

⁴³⁷ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 58n.

⁴³⁸ Srov. ROCCHETTA, Carlo. *Teologie andělů*, s. 412.

⁴³⁹ Srov. DANIELOU, Jean. *The Angels*, loc. 424–426.

⁴⁴⁰ Srov. IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostołskiej*, s. 37.

⁴⁴¹ Srov. ST I, q. 62, a. 5. Srov. také ST I, q. 63, a. 6.

Podobný rozpor by vznikl při uplatnění jiného názoru z patristické doby, zastávaného mimo jiné např. Justinem Mučedníkem, totiž že příčinou hříchu duchovných bytostí byla sexuální touha po lidských dcerách.⁴⁴² Tento názor se v průběhu času vytratil.⁴⁴³

Tomáš Akvinský však považuje za pravděpodobné, že padlí andělé se odvrátili „hned po prvním okamžiku svého stvoření“.⁴⁴⁴ Tomáš také uvádí, že „[a]nděl bez jakékoli pochybnosti zhřešil tím, že chtěl být jako Bůh“.⁴⁴⁵ Byl to snad Boží plán budoucí inkarnace Slova, co někteří andělé ve své pýše odmítli? Tento plán je v Bohu od věčnosti,⁴⁴⁶ takže o něm mohli vědět. Rozhodnutím o inkarnaci však Bůh povolal do svého společenství nejen člověka, ale i je.⁴⁴⁷ Andělé tedy inkarnací nic neztratili. A protože by k realizaci vtělení Slova došlo i tehdy, kdyby člověk nezhrěšil,⁴⁴⁸ lze říci, že svedením člověka démoni ani nic nezískali.⁴⁴⁹

Ať už hřích démonů se stvořením člověka souvisel či nikoli,⁴⁵⁰ k prvotnímu lidskému hříchu došlo právě kvůli těmto padlým bytostem.⁴⁵¹ Onen biblický had pokoušející Evu byl d'ábel, kterého Bible označuje za vládce démonů.⁴⁵² Kniha Moudrosti o tom říká: „Bůh totiž stvořil člověka k neporušitelnosti a učinil ho obrazem vlastní nepomíjivosti. Dáblou závistí však vešla do světa smrt, a kdo patří k němu, zakusí ji.“⁴⁵³

K této reflexi však vedla cesta pozvolného vývoje a vymezování se vůči náboženskému pojetí okolních národů. Démoni jako ti, kteří jsou původci zla, byli daleko za hranicí zájmu starozákonních Izraelitů. Hebrejščina žádné slovo pro demony

⁴⁴² Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 333. Tento názor má zřejmě jeden z kořenů v Knize Henochově. Srov. 1Hen 6 — 2, in SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti I*, s. 84-85. Ovšem nelze zapomenout ani na Písmo, které v několika verších tuto (původně mezopotámskou) tradici zmiňuje. Srov. Gn 6,1-4. Srov. také McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 1153.

⁴⁴³ Srov. tamtéž, s. 340.

⁴⁴⁴ ST I, q. 63, a. 6. Zde je však potřeba jisté opatrnosti, jelikož Tomáš hovoří o zasloužené blaženosti i u lidí, což by mohlo kolidovat s dnešním pojetím nezasloužené spásy, pokud bychom jasně neodlišili spásu a blaženost. Spásu si zasloužit nelze, tu lze jen přijmout či odmítnout. Srov. GLASER, Milan. *Papež František: Spása se nekupuje, ani neprodává, nýbrž dává*. Dostupné na Radio Vaticana (25.3.2014) [2018-12-21] <https://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php?id=19857>. Ve světle dalších Tomášových výroků je zřejmé, že skrze nezaslouženou spásu získáváme Boží milost. Ta nás uschopňuje k tomu, abychom spoluprací s touto darovanou milostí získali blaženost, tedy věčné společenství s Bohem. Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 818.

⁴⁴⁵ ST I, q. 63, a. 3. Upravil autor.

⁴⁴⁶ Srov. BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*, s. 25; zejména pak s. 29-31.

⁴⁴⁷ Srov. NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, s. 161.

⁴⁴⁸ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2002, s. 188.

⁴⁴⁹ K tématu hříchu duchovných bytostí srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se z anděla stane démon. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2020, roč. 24, č. 4, s. 437-458.

⁴⁵⁰ Není možné se tomuto problému dále věnovat, podržím se však myšlenek Tomášových, že příčinou hříchu andělů byla touha po podobnosti Bohu.

⁴⁵¹ Srov. Gn 3,1-5.

⁴⁵² Srov. Zj 12,9.

⁴⁵³ Sap 2,23-24; Je však třeba mít na zřeteli, že v porovnání s jinými texty Starého zákona se jedná o spis velmi mladý a ovlivněný řeckým myšlením.

původně ani neměla a výraz pro jejich označení byl přejat z řečtiny. Hebrejové raději hledali příčinu neštěstí u Hospodina, než by riskovali narušení monoteismu, který žádný dualismus nepřipouští.⁴⁵⁴ „SZ mluví o satanovi velmi zřídka a vždy způsobem, který nezavdává Izraeli žádnou příčinu k duchovnímu dualismu. (...) Satan vystupuje spíše jako jeden z andělů na dvoře Hospodinově než jako skutečný sok Boží.“⁴⁵⁵ Nicméně z příběhů Jóba či velekněze Jošuy z knihy Zacharjáš je zřejmé, že jeho myšlení je v rozporu s Boží láskou.⁴⁵⁶ „On je žalobcem, jasně odlišeným od nejvyššího Soudce.“⁴⁵⁷ Bible pro něj užívá různá pojmenování,⁴⁵⁸ většinou taková, která odkazují na jeho nepřátelský postoj vůči Bohu a člověku.⁴⁵⁹ Mimo již zmíněný výraz „satan“⁴⁶⁰ je to také „Asmodaj“,⁴⁶¹ v Novém zákoně pak „d’ábel“⁴⁶² či „Beliál“.⁴⁶³ Setkáváme se také s označením „Belzebul“ (příp. „Belzebub“). Ježíšovi odpůrci se Krista snažili obviňovat, že má s tímto Belzebulem něco společného, když říkali: „Démony vyhání ve jménu Belzebula, knížete démonů.“⁴⁶⁴ Toto jméno má etymologickou souvislost se jménem „Pán much“⁴⁶⁵, označujícím pohanské božstvo a jednoho z bohů kanaánského panteonu,⁴⁶⁶ o kterém se můžeme dočíst v knihách Starého zákona.⁴⁶⁷ Z uvedeného vyplývá, že Belzebul byl tedy v Ježíšově době vnímán jako ekvivalent označení satana, taktéž knížete démonů. Zcela zřejmé to je po přečtení Ježíšovy odpovědi na toto farizejské obvinění:

Protože znal jejich smýšlení, řekl jim: „Každé království vnitřně rozdělené pustne a žádná obec ani dům vnitřně rozdělený nemůže obstát. A vyhání-li satan satana, pak je v sobě rozdvojen; jak tedy bude moci obstát jeho království? Jestliže já vyháním demony ve jménu Belzebula, ve jménu koho je vyhánějí vaši žáci? Proto oni budou vašimi soudci.“⁴⁶⁸

⁴⁵⁴ Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 23.

⁴⁵⁵ GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*, s. 420.

⁴⁵⁶ Srov. tamtéž.

⁴⁵⁷ CAZELLES, Henri. *Biblické základy teologie andělů*, s. 322.

⁴⁵⁸ Vulgata např. u Izajáše užívá tolik známé jméno *Lucifer* (Iz 14,12), ovšem v moderních českých překladech se s tímto pojmenováním nesetkáme.

⁴⁵⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 59n.

⁴⁶⁰ Např. Za 1,2; Jb 1,6.

⁴⁶¹ Tób 3,8.

⁴⁶² Např. Mt 4,5; L 4,2.

⁴⁶³ 2Kor 6,15.

⁴⁶⁴ L 11,15.

⁴⁶⁵ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. *Belzebub*. In *Biblický slovník*. S. 63. Elektronická verze textu dostupná také on-line: (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>.

⁴⁶⁶ Srov. ELIADE, Mircea – CULIANU, Ioan P. *Kenaán in Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 145–148.

⁴⁶⁷ Srov. 2Kr 1,16.

⁴⁶⁸ Mt 12,25–27.

Svou podstatou jsou na tom démoni stejně jako andělé, jejich přirozenost se nezměnila.⁴⁶⁹ Také oni jsou neviditelné a nesmrtelné bytosti duchové podstaty.⁴⁷⁰ I oni jsou bytosti stvořené a platí pro ně, že Bůh je nekonečně převyšuje. Rozdíl spočívá v tom, že kvůli své neposlušnosti neobdrželi věčnou blaženost jako andělé.⁴⁷¹ Neslouží Bohu, ale sami sobě. Chtějí ovládat lidi, protože v tomto se touží podobat svému Stvořiteli.⁴⁷² Ovšem ani ti, kteří se rozhodli pro neposlušnost, neztrácejí schopnosti, jež jsou jim dané jejich přirozeností, takže pak mohou být člověkem pokládáni za anděly. Na to upozorňuje i apoštol Pavel, když napsal do Korintu, že i „sám satan se převléká za anděla světla“.⁴⁷³

Satan a jeho démoni stojí vůči Bohu v opozici a jsou to původci zla.⁴⁷⁴ Jejich nesouhlasný postoj však nepředstavuje ve vztahu k Bohu žádnou vyrovnanou protisílu, jelikož Bůh je původcem všech bytostí.⁴⁷⁵ Démoni jsou tedy jako všechno stvoření podřízeni Bohu a Ježíši z Nazareta.⁴⁷⁶ Jejich opozice spočívá v ďáblově odvrácení se od Boha a jeho snaze odvádět od Boha lidi,⁴⁷⁷ aby jim zabránil mít podíl na Boží lásce⁴⁷⁸ a pravdě⁴⁷⁹ zjevené v Kristu.⁴⁸⁰

Ježíš o satanovi říká, že je „vrah od počátku a nestál v pravdě, poněvadž v něm pravda není. Když mluví, nemůže jinak než lhát, protože je lhář a otec lži“.⁴⁸¹ Ježíš během svého pozemského působení vysvobozoval lidi z moci démonů.⁴⁸² Totéž přikázal činit také svým učedníkům,⁴⁸³ aby tak skrze službu církve byl člověk svobodný pro Boha, který jediný může dát lidské existenci smysl.⁴⁸⁴ Jakékoli snahy lživých žalobců

⁴⁶⁹ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122. To ostatně církev vyznávala od počátku, srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 389n.

⁴⁷⁰ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 65.

⁴⁷¹ Srov. tamtéž, s. 62.

⁴⁷² Srov. ST I, q. 63, a. 3. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. *Teologie andělů*, s. 399.

⁴⁷³ 2Kor 11,14.

⁴⁷⁴ Např. v „Otčenáši“, můžeme větu „...zbav nás od zlého“, řecky: „ῥῶσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ“ chápat vzhledem k členu ve smyslu: „zbav nás od toho Zlého“ – tedy Dávla. Tak uvádí velké písmeno např. B21.

⁴⁷⁵ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121. Srov. také McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226.

⁴⁷⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 86. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 28nn.

⁴⁷⁷ Srov. L 22,3; J 13,27; Sk 5,3.

⁴⁷⁸ Srov. 1J 4,8.

⁴⁷⁹ Srov. J 14,6.

⁴⁸⁰ Srov. 1J 4,9.

⁴⁸¹ J 8,44.

⁴⁸² Démoni navíc dobře věděli, kým Ježíš je. Srov. L 4,41.

⁴⁸³ Srov. Mt 10,8.

⁴⁸⁴ Srov. *Společenství a služba*. Lidská osoba stvořena k Božím obrazu. Dokument mezinárodní teologické komise. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, čl. 50, s. 35. Boží obraz v člověku je totiž „ve své ontologické struktuře esenciálně dialogický, nebo vztahový“. Tamtéž, čl. 45,

člověka už nemohou obstát proti Božímu království, které se začíná realizovat v misi Ježíše z Nazareta a pokračuje v církvi a její službě evangeliu. Ježíš tak otevřel cestu ke společenství lidstva s Bohem, které už démoni nemohou narušit.⁴⁸⁵

Snad je možné říci, že zatímco andělé zůstávají ve spojení s Bohem, démoni si zvolili cestu sebestředné samoty. Odtrhli se tak od zdroje svého bytí a svého cíle.⁴⁸⁶ Jelikož jejich bytí je veskrze duchové, je pro ně toto odtržení fatální. Proto může Joseph Ratzinger hovořit o ďáblu jakožto o bytosti na způsob ne-osoby.⁴⁸⁷ Postrádá totiž určující prvek, kterým pro něj původně byl Bůh.⁴⁸⁸

Nakonec, už Tatian, křesťanský filozof syrského původu, který žil ve 2. století, nazývá demony (podobně jako Klement Alexandrijský) „zjevy“.⁴⁸⁹ To lze chápat tak, že démoni sice existují, ale jen na způsob stínů, jelikož pozbyli pravého zdroje své existence. Tyto „démonské zjevy se staly vojskem, a jelikož mají svobodnou vůli, byly vydány své nepolepšitelnosti“.⁴⁹⁰ Tatian pak upřesňuje, že démoni jsou tvůrci falešných nauk a praktik jako astrologie, víra v nezměnitelný osud, věštění a další, kterými se snaží poškodit a zotročit lidi.⁴⁹¹ Stejně tak stojí působení démonů i za praktikami magickými.⁴⁹²

s. 32. Boží obraz v člověku tedy nelze uzdravit a realizovat jinak než právě ve společenství. Hřích společenství narušuje, a to jak společenství s Bohem, tak s lidmi. Spása naopak člověka vrací na jeho místo do společenství.

⁴⁸⁵ Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 33n.

⁴⁸⁶ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122.

⁴⁸⁷ Srov. RATZINGER, Joseph. Sbohem, satane? *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2020, roč. 24, č. 4, s. 363–370. Srov. také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86–87. Tím však není popřena skutečnost jejich osobního bytí, coby tvora. Srov. ROCCHETTA, Carlo. *Teologie andělů*, s. 398.

⁴⁸⁸ O ontologickém vztahu duchových bytostí k Bohu (skrze Krista) a jejich zaměřenosti ke Kristu, v němž spočívá celý smysl jejich bytí, viz: ROCCHETTA, Carlo. *Teologie andělů*, s. 393–395.

⁴⁸⁹ TATIAN. *Promluva k Řekům: řecko-české vydání*. Praha: OIKOYMENH, 2016, s. 95.; srov. také Iz 14,12–15.

⁴⁹⁰ TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 95.

⁴⁹¹ Srov. tamtéž.

⁴⁹² Srov. tamtéž, s. 129. Tatian přiřkl démonům také působení léků, a to nejen léků spoléhajících na magii, ale všech, včetně léků rostlinných. To se může dnešnímu člověku jevit jako velmi radikální. Je možno oprávněně konstatovat, že Tatian měl ve „zbožnosti“ sklony k extrémům. Nakonec dovedl svou přemrštěnou opatrnost až do krajnosti, a když začal hlásat enkratismus, byl exkomunikován. Srov. DROBNER, Hubertus, R. Tatianos ze Sýrie in *Patrologie*, s. 115. Na jeho obranu je však vhodné zmínit, že při důkladnějším čtení si lze povšimnout jisté kladné skutečnosti: Tatian svým vyhraněným způsobem vystupuje proti odcizení se Bohu, nedůvěře v jeho láskyplnou péči a také proti zbožštění stvořeného. Srov. DUDZIK, Pavel. Tatian a jeho promluva k Řekům in TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 55.

Podobně pojatý rozdíl mezi anděly a démony se objevuje také u Augustina. Jeho slova neztratila nic ze své aktuálnosti:

Tedy jedni andělé nás zázračnými znameními nabádají, abychom se klaněli jemu jedinému, druzí zase, abychom se klaněli jim, při čemž první zakazují ctítí druhé, druzí však si netroufají zakazovati úctu k němu; kterým máme věřiti, na to ať odpovědí (...) čarodějové, či lépe zlodějové – toho názvu si totiž všichni ti kejklíři spíše zaslouží...⁴⁹³

Augustin se jasně vymezil vůči myšlence, že by démoni z pozice své duchové podstaty zasluhovali nějakou lidskou úctu, když napsal: „Že tedy patří do třídy živých bytostí, to není nic velikého, těmi jsou i zvířata; že mají rozumnou mysl, tím nestojí nad námi, tu máme i my; že mají věčné trvání, co je na tom dobrého, není-li blažené?“⁴⁹⁴ Stejně tak odmítá myšlenku, která by ohledně démonů připouštěla, že mají nějaký jiný zdroj existence než Boha nebo že by byli rovnocennými protivníky Bohu.⁴⁹⁵

Augustin zde nerozporuje samu existenci duchových bytostí coby bytostí rozumných, živých a nesmrtelných. Upozorňuje, jako na mnoha dalších místech, na rozdíl mezi duchovými bytostmi poslušnými Boha a těmi, které poslušnost odmítly a bohopoctu vztahují na sebe.⁴⁹⁶ Démoni si chtějí uzurpovat bohopoctu,⁴⁹⁷ která náleží jen a pouze Stvořiteli.⁴⁹⁸ Proto dává Augustin za pravdu tomu, co psal už apoštol Pavel: že pohané neuctívají Boha, ale démony.⁴⁹⁹

Zdá se tedy, že se jedná o jednoznačný rozlišovací znak mezi anděly a démony. Zatímco anděl bude vždy usilovat o oslavení Boha,⁵⁰⁰ démon se bude stavět do centra uctívání sám. Nelze samozřejmě opomenout, že démoni ve snaze odvrátit člověka od Boha⁵⁰¹ působí na něj skrze pokušení.⁵⁰² Na druhou stranu však ne za všemi hříchy stojí činnost démonů, některé pramení také z naší vlastní pokřivené vůle.⁵⁰³

⁴⁹³ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 330.

⁴⁹⁴ Tamtéž, s. 275.

⁴⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 391n.

⁴⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 281; srov. také tamtéž, s. 254n; 276n.

⁴⁹⁷ Srov. TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 113n.

⁴⁹⁸ Srov. Ex 20,3; Dt 5,7; Iz 45,5; Sap 12,13.

⁴⁹⁹ Srov. 1Kor 10,20. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 218. Srov. také ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 267.

⁵⁰⁰ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 320. Srov. také OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 213.

⁵⁰¹ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 26.

⁵⁰² Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68.

⁵⁰³ Srov. tamtéž.

Démonům bývá přičítáno také působení skrze posednutí nebo magické praktiky.⁵⁰⁴ Naskytá se však otázka, kde jsou hranice démonských sil nemajících oporu v Boží moci. Je důležité mít na paměti, že démoni nemohou vstoupit do „osobní a etické samostatnosti člověka“.⁵⁰⁵ Jen Bůh by mohl omezit svobodnou vůli člověka, duchové bytosti, ať dobré či zlé, nikoli.⁵⁰⁶ Také platí, že „různé projevy démonologického aspektu náboženské zkušenosti budou nabývat v různých dobách a kulturách velmi odlišných podob, a proto bychom rozhodně neměli podléhat momentálním trendům a módám“.⁵⁰⁷ Proto je třeba velké opatrnosti,⁵⁰⁸ z teologického hlediska však rozhodně „ke strachu z démonů neexistuje důvod“.⁵⁰⁹

Tím pochopitelně nemá být popřena jejich existence.⁵¹⁰ (Ačkoli ďábel sám se rád tváří, jako by neexistoval.⁵¹¹) Zpochybněním jeho existence je totiž také do jisté míry devalvována hodnota Kristovy spásné oběti a Božího plánu spásy.⁵¹² Přesvědčení o existenci démonů je také „jedinou možnou odpovědí na otázku po původu mravního zla“.⁵¹³

Na závěr lze poznamenat, že dříve byl zastáván i názor, že jako má každý člověk svého strážného anděla, má podobně také svého démona. Tato myšlenka se vyskytuje v *Hermově pastýři* a uvažovali o ní i někteří velcí autoři patristického období, např. Órigenés nebo Řehoř z Nyssy.⁵¹⁴ Dnes je tento pohled pokládán za bludný.

⁵⁰⁴ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68nn. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 376.

⁵⁰⁵ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122. Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 22.

⁵⁰⁶ Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 253. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. *Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů?* s.365.

⁵⁰⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 87.

⁵⁰⁸ Toto téma považuji za přespříliš ovlivněné knihami a filmy s démony a exorcisty v hlavních rolích. Příliš mu neprospívá ani pohádkové vypodobnění čertů. Tématem přímého působení démonů se tedy nebudu více zabývat, jelikož by zasluhovalo samostatnou práci.

⁵⁰⁹ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122.

⁵¹⁰ Někteří autoři vidí právě v odmítnutí existence démonů liberálními teology příčinu jejich následného vymezení se také vůči existenci dobrých duchů. Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 356.

⁵¹¹ BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 25.

⁵¹² Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů?* s.383n.

⁵¹³ HOUKAL, Jan. *O zlu a ďáblu. Doxa: zpravodaj Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy 2017, ročník 3., vydání 2., s. 2–3*; srov. také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 87. Lze říci, že je tato odpověď na otázku původu zla v našem světě úplná pouze natolik, nakolik je spjatá se svobodnou volbou člověka. Jinak bychom se přesunuli na půdu dualismu, a tedy mimo rámec křesťanské teologie. Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů?* s. 372. Přesto nelze pominout, že zlo člověka jistým způsobem přesahuje. Srov. McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 1153n. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. *Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů?* s. 387n.

⁵¹⁴ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68. Srov. také ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 125. Srov. také Srov. AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 332.

1.6 Shrnutí

Teologická reflexe angelologie od starozákonních kořenů až do dnešních dnů je poznamenána skutečností, že se nejedná o primární linii Zjevení.⁵¹⁵ Současně můžeme říci, že přes množství spisů, které v dějinách angelologie vznikly, zůstává existence andělů ve své konkrétnosti tajemstvím.⁵¹⁶ Je zřejmé, že se jedná o tvory, kteří svou duchovou podstatou nemohou naplnit touhu moderního člověka vtěsnat je do škatulek empirického zkoumání světa. Přesto nelze tvrdit, že víra v jejich existenci nemá vědecké ukotvení.⁵¹⁷

Rovněž nemůžeme říci, že církev víru v anděly udržuje z pouhého lpění na tradici či z neochoty ke kritickému pohledu na Písmo.⁵¹⁸ Navzdory skutečnosti, že biblické popisy andělů jsou ovlivněny pohanskými mýty okolních národů - a někdy v nich mají i přímo svůj původ - vykristalizovala v dějinném procesu nauka, která rozhodně koresponduje s celkovým smyslem Písma, tak jak se jeví dnešnímu teologickému poznání.⁵¹⁹ Zprostředkující bytosti duchového charakteru byli autory biblických spisů poznány jako služebníci nejvyššího Boha, původce všeho, který jediný jim dává bytí a propůjčuje veškerou moc.⁵²⁰ Duchové bytosti, ať ty věrné a omilostněné, které obecně nazýváme anděly, nebo ty padlé, které označujeme za démony, jsou zcela nerovnocenné Bohu a coby tvorové vždy ve stavu podřízenosti svému Stvořiteli.⁵²¹ Magisterium církve pozitivními formulacemi dogmatického charakteru ohledně andělů spíše šetří a omezuje se na konstatování jejich reálné existence, stvořenosti a jejich duchového charakteru.⁵²² Přesto má víra v duchové bytosti teologickou relevanci.⁵²³ Tyto bytosti jsou podobně jako lidé stvořeni z ničeho, v aktu Boží lásky a sebedarování.⁵²⁴ Jejich existence směřuje náš pohled za hranice viditelného světa.⁵²⁵ Říká nám něco o naší vlastní duchové složce, kterou je lidská duše. Do jisté míry nám však také ukazuje hodnotu materiálního světa a vyzdvihuje lidskou důstojnost.⁵²⁶ Andělská blízkost Bohu

⁵¹⁵ Srov. AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve, s. 354. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 1.

⁵¹⁶ Srov. AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve, s. 357.

⁵¹⁷ Srov. KREEFT, Peter J. *Angels and demons*, s. 21, 24, 28.

⁵¹⁸ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 380.

⁵¹⁹ Srov. CAZELLES, Henri. Biblické základy teologie andělů, s. 328n.

⁵²⁰ Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 414.

⁵²¹ Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 13, 296.

⁵²² Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

⁵²³ Srov. McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226.

⁵²⁴ Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 391. Srov. také BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s.373. Srov. také McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226.

⁵²⁵ Srov. McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226.

⁵²⁶ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 386.

nám zase naznačuje naši budoucnost v Boží slávě, ke které jsme pozváni.⁵²⁷ Teologická obhajoba jejich stvoření je tak současně obranou proti dualismu.

Služba andělů v dějinách spásy pak ukazuje jedinečnost postavení vtěleného Slova.⁵²⁸ Skrze něj jsou stvořeni, s ním v poslušnosti vše konají a v něm je celý smysl jejich bytí.⁵²⁹ Jsou tak oslavou Boží nadřazenosti všemu.⁵³⁰ Jejich poznávání Boha, které je jakýmsi věčným přibližováním, pak je dokladem o Boží transcendenci. Bůh bude vždy přesahovat své stvoření - jak to materiální, tak to čistě duchové.⁵³¹ V tomto smyslu může být teologie andělů obhajobou monoteismu vylučující panteistické tendence.⁵³²

Andělé jsou oslavou Boha, která je jejich nejhlubším posláním.⁵³³ Jsou Božími velebiteli a ctiteli podílejícími se na nebeské liturgii.⁵³⁴ Současně se podílí na naší oslavě Boha (pozemské liturgii) a naší cestě k němu.⁵³⁵ Andělé strážní jsou skutečnými souputníky člověka do Boží slávy.⁵³⁶ Za to jim patří naše úcta a respekt, které však nikdy nemohou zastínit Krista jako jediného skutečného Prostředníka mezi stvořením a Stvořitelem.⁵³⁷ Boží láska se pak ukazuje ve své nepodmíněnosti a univerzalitě v teologickém poznání, že služba anděla strážného není exkluzivně vyhrazena pouze křesťanům, ale je Božím darem každému člověku bez ohledu na to, zda odpoví na Boží pozvání ke společenství církve či nikoli.⁵³⁸

Autentická angelologie bude vždy závislá na christologii a soteriologii – a do jisté míry také na eklesiologii – kterým musí být striktně podřízena.⁵³⁹ Otázky ohledně bytí a působení andělů se dnes nejeví jako ty nejdůležitější, spíše jde o místo andělů v ekonomii spásy.

⁵²⁷ Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 412.

⁵²⁸ Srov. tamtéž, s. 414n.

⁵²⁹ Srov. tamtéž, s. 393nn.

⁵³⁰ Srov. McBRIEN, Richard P. *Catholicism*, s. 226. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 414.

⁵³¹ Srov. BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*, s. 120n.

⁵³² Srov. KREEFT, Peter J. *Angels and demons*, s. 57.

⁵³³ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 120.

⁵³⁴ Srov. DANÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 630–632. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 412n.

⁵³⁵ Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 415–417.

⁵³⁶ Srov. BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 387.

⁵³⁷ Srov. ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 395.

⁵³⁸ Srov. DANÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 662–668. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 417.

⁵³⁹ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMMER, Herbert. Andělé. In *Teologický slovník*, s.35. Srov. také ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů, s. 393n.

2 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí

Tato část práce přináší komparativní popis představ o andělech, které předkládají nová náboženská hnutí. Vycházím při tom z vybraných knih těch autorů, kteří jsou na českém knižním trhu nejvíce zastoupeni. Nejprve však ještě v krátkosti objasním pojem „nová náboženská hnutí“ a dotknu se jejich zastoupení na české religiózní scéně.

2.1 Současná česká religiózní scéna

Je možné říci, že ochranná a normativní „role náboženství v tradiční společnosti už neplatí“.⁵⁴⁰ Náboženská víra tady stále je, ovšem čím dál „více se profiluje směrem, který je typický pro tzv. spiritualitu“.⁵⁴¹ Tuto spiritualitu je možné vnímat jako deinstitutionalizovanou a vlastně detradicionalizovanou.⁵⁴² Může mít individuální a emocionální rysy a vyznačovat se konzumním přístupem a touhou po zážitcích.⁵⁴³ Někdy se hovoří o tzv. postmoderní spiritualitě.⁵⁴⁴ Jedna z definic o ní říká:

Postmoderní spiritualita je tedy reflexe změny kulturního kontextu a kritika moderních filosofických předpokladů. (...) Postmoderní spiritualita také zpochybňuje tradiční náboženský prostor a přebírá „nekonečnost“ tím, jak proudí informačními dálnicemi a jak se stává kybernetickou realitou. Duchovní veřejnost je na oplátku přetvořena hodnotami individualismu, protože se tradice a kosmos rozpadá na jednotlivé druhy zboží, které lze nakoupit v duchovním supermarketu.⁵⁴⁵

Je zřejmé, že se nejedná o spiritualitu, jak ji chápe katolická teologie, tedy jako obsah konkrétních způsobů realizace křesťanského života.⁵⁴⁶ Jedná se o „špatně definovatelný soubor fenoménů kolektivního chování“.⁵⁴⁷

⁵⁴⁰ HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*, s. 16.

⁵⁴¹ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 210.

⁵⁴² Srov. tamtéž. Srov. také GALLAGHER, Michael-Paul – HOECKMAN, Remi – ALATORRE, Ramón Maciás – GONCALVES, Teresa Osório (ed.). *Sekty a nová náboženská hnutí – Dokumenty katolické církve (1986–1994)*, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., 1997, s. 22.

⁵⁴³ Srov. HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*, s. 120n., s. 131.

⁵⁴⁴ Velkým problémem je zorientovat se v užívané terminologii kvůli její nejednotnosti, každý pojem by si zasloužil vlastní definici. Více k tomu HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [e-book]. Praha: Karolinum, 2013, s. 31.

⁵⁴⁵ CARRETTE, Jeremy R. Postmoderní spiritualita. In PARTRIDGE, Christopher (ed.). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Knižní klub, 2006, s. 362–364.

⁵⁴⁶ Srov. KOHUT, Vojtěch. Spiritualita. In DE FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 904.

⁵⁴⁷ Citováno ze: KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Pojem „Spiritualita“ a jeho ideová zátěž. *Dingir*. 2017, roč. 20, č. 4, s. 110–112.

Snad lze říci, že dnes užívané (byť ve vědecké obci nikoli obecně přijímané⁵⁴⁸) termíny „nová spiritualita“, „nenáboženská spiritualita“, případně „alternativní religiozita“ označují směry vzešlé v některých případech z podhoubí kontrakulturního hnutí, které se dříve nazývalo New Age (Nový věk).⁵⁴⁹ To je možné „popsat jako velmi rozšířenou, ale nejasně definovanou součást kultury s pseudonáboženskými rysy.“⁵⁵⁰ New Age je výrazně ovlivněno gnostickými myšlenkami obsaženými v esotericko-teosofických směrech západního světa 18. a 19. století.⁵⁵¹ Někdy přijímá inspirace také z východních filozofií.⁵⁵²

Výše uvedené alternativní směry včetně New Age je také možno shrnout pod pojem „nová náboženská hnutí“. Ovšem pohledy jednotlivých sociologů náboženství na obsah termínů s těmito alternativními směry spojených se mohou různit.⁵⁵³ Je také nezbytné upozornit, že mezi tato nová náboženská hnutí nepatří jen mimokřesťanské směry, ať už neorientální nebo vzešlé z esoterních směrů evropských, nýbrž také např. křesťanská fundamentální hnutí⁵⁵⁴ a podobně i křesťanská hnutí charismatická.⁵⁵⁵ U nás se tato hnutí výrazněji zabydlela s třicetiletým zpožděním oproti světu po změně společenského režimu v listopadu 1989, kdy pro to nastaly příhodné podmínky.⁵⁵⁶

Pro svůj typický důraz na úspěch jsou tato nová náboženská hnutí velmi oceňovaná manažery a podnikateli.⁵⁵⁷ Tato orientace na výsledek však nevylučuje tematiku andělů.⁵⁵⁸

⁵⁴⁸ ŠTAMPACH, Ivan O. Dramatické posuny na náboženské scéně. *Dingir*. 2017, roč. 20, č. 34, s. 118–119.

⁵⁴⁹ Srov. tamtéž. Ačkoliv se od termínu New Age povětšinou ustoupilo, bude zde nadále používán, mj. proto, že jej užívá magisterium. Přitom jsou si autoři magisteriálních textů problematičností tohoto pojmu vědomi: „Je třeba říci, že mnohým se označení New Age nezamlouvá a považují výraz ‚alternativní spiritualita‘ za příznačnější a méně omezující.“ *Ježíš Kristus, nositel živé vody*, s. 13.

⁵⁵⁰ *Sekty a nová náboženská hnutí*, s. 23.

⁵⁵¹ Srov. *Nositel živé vody*, s. 23n.

⁵⁵² Srov. tamtéž, s. 35.

⁵⁵³ Hamplová např. uvádí, že nová náboženská hnutí vykazují jisté známky institucionality, zatímco alternativní religiozitu vnímá jako striktně neinstitucionální, přiznává však současně, že se pojmy „nová náboženská hnutí“ a „alternativní religiozita“ často prolínají. Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti*, s. 33n. Na zjednodušující pojetí jsem přistoupil i z toho důvodu, že tato práce se ptá po naukových základech (a ty jsou stejné jak v případě formálních skupin či společností, tak v případě individuálně prožívané spirituality) a nechce hledat tenkou hranici mezi uvedenými termíny.

⁵⁵⁴ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 172. Srov. také *Sekty a nová náboženská hnutí*, s. 19.

⁵⁵⁵ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 180.

⁵⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 170.

⁵⁵⁷ Srov. *Nositel živé vody*, s. 35n. Svědčí o tom také reference na některých webových stránkách. Kupř.: *Produkty* (2004-12-23) [2018-10-14]. <<https://viteznamysl.cz/produkty/>>.

⁵⁵⁸ Dokladem může být např. článek Petra Casanovy: CASANOVA, Petr. *O andělech, kterým tak málo věříme* (10.8.2016) [2018-10-14]. <<https://www.firstclass.cz/2016/08/o-andelech-kterym-tak-malo-verime/4/>>. Tento článek je mj. také pěknou ukázkou toho, jak andělé v nauce nových náboženských hnutí suplují odmítaného Boha. Dočítáme se: „Anděl je jediný, kdo zná naši minulost, ví, jakými směry

2.2 Andělé v textech vybraných autorů současné spirituality

Nyní se zaměřím na to, co o andělech říkají jednotliví autoři reprezentující nová náboženská hnutí. Zmíním pouze několik vybraných autorů, kteří mají v České republice výrazný vliv.

2.2.1 Doreen Virtue⁵⁵⁹

Američanka Doreen Virtue je autorkou nejrůznějších produktů s andělskou tematikou, jako jsou vykládací karty, audioprogramy a zejména množství knih.⁵⁶⁰ Ona sama uvádí, že jich napsala přes padesát a že byly přeloženy do třiceti osmi jazyků.⁵⁶¹ V češtině se dočkalo vydání několik desítek titulů.⁵⁶² Její knihy napsané před rokem 2017 obsahují motivy léčení pomocí vizualizace andělů,⁵⁶³ reinkarnace⁵⁶⁴ či návštěvy Atlantidy, která měla být dosavadním duchovním vrcholem lidstva.⁵⁶⁵ Je však důležité říci, že autorka se s těmito myšlenkami již neztotožňuje.

Na svém webu uvádí, že 7. ledna 2017 měla intenzivní vidění Ježíše, které ji přimělo konvertovat ke křesťanství.⁵⁶⁶ Dne 25. února téhož roku byla pokřtěna v episkopální církvi⁵⁶⁷ a následně darovala své dosavadní honoráře na dobročinné účely. Požádala také svého vydavatele, aby odstranil její jméno z těch produktů, které jsou ještě v prodeji.⁵⁶⁸

Ve své poslední knize *The Joy of Jesus*⁵⁶⁹ připouští, že její dřívější pohled na anděly nebyl zralý a že jí zcela chybělo biblické poznání tématu.⁵⁷⁰ Ohledně andělů dále

uvažujeme i které jsou správné. Musíme porozumět tomu, že (...) on vidí všechno. Co bylo, co je i co se může stát, potažmo stane.“ Tamtéž.

⁵⁵⁹ Její osobní stránky jsou: VIRTUE, Doreen. *Doreen Virtue* [2018-09-08]. <<http://doreenvirtue.com/>>.

⁵⁶⁰ Srov. např.: [2018-09-08].

<https://www.synergiepublishing.com/cs/search/?search_inall=Doreen+Virtue%2C+Ph.D>.

⁵⁶¹ Srov. VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. 2018, s. 16; dostupné on-line: [2018-09-08].

<<https://s3.amazonaws.com/doreenvirtuepodcasts/The+Joy+of+Jesus+ebook+manuscript+copy.pdf>>.

⁵⁶² Mezi nimi např.: *Léčení s anděly* (Synergie, 2004), *Andělská čísla* (Synergie, 2006), *Kouzelní delfini a mořské vily* (Synergie, 2006), *Andělská medicína* (Pragma, 2007), *Kouzelní jednorožci* (Synergie, 2008), *Andělé* (Pragma, 2008), *Vily* (Pragma, 2008), *Bohyně a andělé* (Synergie, 2009), *21 dní perfektní komunikace s vašimi anděly* (Pragma, 2013), *Andělská astrologie* (Pragma, 2014), *Deset poselství vašich andělů* (Synergie, 2018), *Andělé krystalů* (Synergie, 2018).

⁵⁶³ Srov. VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*. Praha: Pragma, 2007, s.113nn.

⁵⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 35n.

⁵⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 28n.

⁵⁶⁶ Srov. VIRTUE, Doreen. *About Doreen Virtue*.

⁵⁶⁷ Srov. VIRTUE, Doreen. *About Doreen's Conversion to Christianity* (12.5.2018) [2019-03-20].

<<http://doreenvirtue.com/2018/03/12/about-doreens-conversion-to-christianity>>.

⁵⁶⁸ Srov. *About Doreen Virtue* [2018-09-08].

<https://www.amazon.com/Doreen-Virtue/e/B000AQ06F8/ref=dp_byline_cont_book_1>.

⁵⁶⁹ Tuto knihu nabízí zdarma ke stažení na webu: VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus free book download* (19.5.2018) [2018-09-08]. <<http://www.doreenvirtue.com/2018/05/19/the-joy-of-jesus-free-book-download/>>.

vysvětluje, že Ježíšovou obětí zanikla potřeba prostředníků, a tak již můžeme k Bohu přistupovat přímo.⁵⁷¹ Poté podává biblickou angelologii, která působí docela jinak než její dřívější knihy.

Přiznává, že se dříve nikdy nezabývala tématem démonů, což považuje za velkou chybu, a upozorňuje, že démoni nechtějí, aby o nich lidé věděli.⁵⁷² Uvádí k tomu:

Buď budete v tomto světě následovat Boha Stvořitele, nebo budete následovat d'ábla. Jestliže se od d'ábla odvrátíte a začnete následovat Boha, d'ábel se bude zlobit. Nechce ztratit žádné následovníky, takže zkusí vše, aby znovu získal vaši loajalitu. Bude vás pokoušet, bude zkoušet hrozby, obviňování, rozptylování a taktiku strachu.⁵⁷³

Autorka v této knize též vyslovuje varování, že démoni se vydávají za anděly světla, a protože žádné světlo nemají, nahrazují je třpytkami a krystaly.⁵⁷⁴ Zdůrazňuje, že démoni se přestrojují i za Ježíše, ovšem hovoří v rozporu s Biblií a hledají vlastní slávu, zatímco Ježíš vždy oslavoval Otce.⁵⁷⁵

V kapitole *Ježíš je cesta* vyvrací některé nauky hnutí New Age, ze kterého vyšla. Upozorňuje, že pro New Age je největším hříchem myslet negativně, protože podle jeho učení přináší negativní myšlení do života negativní věci, zatímco pozitivní myšlení vypůsobuje věci pozitivní. Do protikladu staví Jóbův příběh, který ukazuje, že za zlem stojí působení zlého.⁵⁷⁶ Také vysvětluje, že většina praktik Nového věku je vlastně pokusem získat kontrolu nad svým životem a nad budoucností. To nelze skloubit s důvěrou Bohu, a není tedy možné vyznávat myšlenky New Age a současně se prohlašovat za křesťana.⁵⁷⁷

⁵⁷⁰ Srov. VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. 2018, s. 107.

⁵⁷¹ Srov. tamtéž, s. 108n.

⁵⁷² Srov. tamtéž, s. 112.

⁵⁷³ Tamtéž; volný překlad autora.

⁵⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 113.

⁵⁷⁵ Srov. tamtéž.

⁵⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 123n.

⁵⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 125.

2.2.2 Lorna Byrneová

Irská katolička Lorna Byrneová ve svých knihách popisuje své zážitky s anděly a duchy mrtvých, které vidí od nejranějšího věku.⁵⁷⁸ Tito andělé nezbytně nemají lidskou podobu. Pokud ano, potom mohou, ale nemusí mít křídla.⁵⁷⁹ Pisatelka nejčastěji spatřuje Michaela.⁵⁸⁰ Andělé jí sdělili, že jejím životním posláním je „připomínat lidem, že každý máme svého anděla strážného, a poučit je o duchovních skutečnostech života“.⁵⁸¹ Byrneová uvádí, že „[a]ndělů jsou miliony a miliony – není možné je spočítat, asi jako sněhové vločky – ale mnozí nemají žádný úkol“.⁵⁸²

Typický jazyk New Age používá Byrneová jen tu a tam⁵⁸³ a zdá se, že je hluboce věřící katoličkou, která se odlišuje „pouze“ tím, že vidí anděly a popisuje je moderními pojmy. Např. při mši spatřuje anděly a mrtvé, jak oslavují Boha.⁵⁸⁴ Podle některých autorů je pravděpodobné, že se od katolictví zcela neodstříhla a jen vychází vstříc svým čtenářům, formovaným naukami New Age.⁵⁸⁵

Byrneová často píše o Bohu a anděly chápe jako jeho služebníky. Prohlašuje, že „kdykoli vyslovíme Boží jméno, aktivujeme tím anděly“.⁵⁸⁶ Není ovšem zřejmé, jaké Boží jméno má na mysli, ani co si pod pojmem „Bůh“ vlastně představuje.⁵⁸⁷ Bůh v jejích knihách podrobuje lidi zkouškám⁵⁸⁸ a klade jim do cesty překážky.⁵⁸⁹ Zdá se také, že je Byrneovou vykreslován jako Bůh, který je vrtošivý a mění svá rozhodnutí. Např. anděl Arabia na její otázku, zda ještě někdy uvidí jistou zemřelou dívku, odpověděl: „Ne. Ledaže by si to Bůh rozmyslel.“⁵⁹⁰

Byrneová zastává názor, že všechna náboženství jsou si rovna.⁵⁹¹ „Andělé jí často zdůrazňovali, že nezáleží na tom, jaké náboženství člověk vyznává.“⁵⁹² Není jasné, zda

⁵⁷⁸ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*. Praha: Pragma, 2014, s. 9.

⁵⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 14.

⁵⁸⁰ Srov. tamtéž.

⁵⁸¹ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, Praha: Pragma, 2017, s. 7.

⁵⁸² BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 20. Upravil autor.

⁵⁸³ Např. když hovoří o energetickém štítu chránícím lidské bytosti. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 20n. Jindy mluví o energiích, které vidí proudit kolem lidí. Srov. tamtéž, s. 23. Zmiňuje se také o energiích stromů. Srov. tamtéž, s. 26. Hovoří též o vyzářování energie z rostlin. Srov. tamtéž, s. 166. Píše i o tom, že lidské duše si před svým narozením volí svou životní cestu, kterou pak musí projít. V okamžiku početí pak na to zapominají. Srov. tamtéž, s. 234. S tím souvisí i myšlenka, že děti si vybírají rodiče, kterým se narodí. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*. Praha: Pragma, 2018, s. 41n.

⁵⁸⁴ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 84.

⁵⁸⁵ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Andělé postmoderního nebe. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 96.

⁵⁸⁶ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 26.

⁵⁸⁷ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s.32.

⁵⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 188.

⁵⁸⁹ Srov. tamtéž, s. 190n.

⁵⁹⁰ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 94.

⁵⁹¹ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 51.

si je vědoma relativizace Kristova významu v tomto tvrzení. Je zde však patrný synkretismus typický pro směry New Age.⁵⁹³

V dětství jí andělé ukázali tvář Panny Marie s upozorněním, že mezi její tituly patří i „Matka všehomíra“, „Matka stvoření“ nebo „Matka všech andělů“.⁵⁹⁴ Tyto „tituly křesťanská tradice nezná a teologicky jsou nepřijatelné“.⁵⁹⁵ Od andělů se také dozvěděla, že andělé nedisponují svobodnou vůlí, tu měl prý jen satan.⁵⁹⁶ Je zřejmé, že tento postulát neodpovídá současnému teologickému poznání. Katolické teologii je cizí i myšlenka, že někteří andělé byli lidmi. To podle Byrneové platí např. o prorocích Eliášovi a Elíšovi. Avšak Eliáš jako anděl má nyní ženskou podobu.⁵⁹⁷ K Eliášovi zase uvádí, že to „byl starozákonní prorok s duší anděla“.⁵⁹⁸

Lorna Byrneová ve svých knihách připomíná také některá významná místa církevní historie. Kupř. líčí, jak ji andělé přenesli do minulosti, kde se setkala se svatým Františkem. Ten je vykreslen zcela v souladu s lidovou tradicí: trhá květiny a sype droby ptákům, není však uvedeno nic, co by odkazovalo na jeho skutečný život mnicha a hlasatele Božího slova.⁵⁹⁹ Čtenář se dozví, že Byrneová byla anděly vzata do minulosti kvůli tomu, že František potřeboval před rozhovorem se svým otcem její modlitbu.⁶⁰⁰ V publikacích Byrneové je zachyceno i Ježíšovo bičování a ukřižování, jejichž očitým svědkem pisatelka byla, neboť ji tam andělé fyzicky vzali.⁶⁰¹

Anděl Michael je pro Byrneovou andělem Slunce a Gabriel zase andělem Měsíce.⁶⁰² Vedle těchto dvou andělů zná ještě mnoho dalších, např. Hosuse,⁶⁰³ Kaphase⁶⁰⁴ nebo Traffikisse.⁶⁰⁵ Popisuje také různé skupiny andělů. Nevychází přitom z tradičního dělení, jak bylo představeno v první části. Zatímco u něj je patrné, že andělské kúry slouží Stvořiteli, u Byrneové se důraz posouvá na službu člověku a ostatnímu stvoření.

⁵⁹² BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 86. Hovoří dokonce o jakési duchovní evoluci lidstva, kdy lidé dosáhnou k propojení duše a těla a přestaneme řešit rozdíly mezi jednotlivými náboženstvími. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 136–141. Srov. také BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 104–106.

⁵⁹³ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Andělé postmoderního nebe*, s. 87.

⁵⁹⁴ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 85.

⁵⁹⁵ Tamtéž.

⁵⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 94.

⁵⁹⁷ Tamtéž. Srov. také BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 86.

⁵⁹⁸ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 60.

⁵⁹⁹ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 157–169.

⁶⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 163.

⁶⁰¹ Srov. *Andělé v mých vlasech*, s. 315.

⁶⁰² Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 317., s. 93. Srov. také BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 266.

⁶⁰³ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 97. Podle autorky tento anděl zosobňuje vědění. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 16.

⁶⁰⁴ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 177.

⁶⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 227.

Až materialisticky přitom Byrneová vnímá přenos informací od Boha k andělům - zmiňuje se o tom, že „Bůh dal andělu Hosusovi knihu ze své knihovny“.⁶⁰⁶

Mimo archanděly a anděly strážné uvádí anděly léčitele⁶⁰⁷ nebo anděly učitele.⁶⁰⁸ Píše též o stromových andělech, kteří vypadají jako ženy a jsou součástí stromů.⁶⁰⁹ Nicméně to, jak se andělé jeví, podle autorky nevyjadřuje jejich podstatu. A tak přestože hovoří o některém z andělů v ženském rodě a o jiném v rodě mužském, upozorňuje, že andělé jsou bezpohlavní.⁶¹⁰

Místy její tvorba vzbuzuje zdání, že autorka staví sebe samu do středu Božího plánu, a to nejen tím, že popisuje, jak výjimečně je ve srovnání s ostatními lidmi obdarována⁶¹¹ a jak se jí dostává i větší ochrany,⁶¹² ale i tvrzením, že jsou jí neustále připraveni pomoci „všichni Boží andělé“.⁶¹³

⁶⁰⁶ Srov. tamtéž, s. 82.

⁶⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 266.

⁶⁰⁸ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 27.

⁶⁰⁹ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 61n.

⁶¹⁰ Srov. tamtéž, s. 86.

⁶¹¹ Srov. tamtéž, s. 24. Srov. také tamtéž, s. 55; s. 268.

⁶¹² Srov. tamtéž, s. 108.

⁶¹³ Tamtéž, s. 168.

2.2.3 Emil Páeš

Slovenský autor Emil Páeš považuje bádání o andělech doslova za své poslání.⁶¹⁴ Pro svůj přístup zvolil (v ruské filozofické tradici již existující) název „sofiologie“, tedy nauka o moudrosti, „a chápe ji jako syntézu přírodních věd, filozofie a teologie, která pracuje s poznáním empirickým, racionálním i se zjevením“⁶¹⁵, ovšem nijak se vlastně neliší od antroposofie Rudolfa Steinera.⁶¹⁶

Jím prezentovaný systém vychází z myšlenky, že vývoj vesmíru je rozdělen na cykly svěřené jednotlivým archandělům, kteří na základě své konkrétní jedinečnosti podněcují změny a posouvají vývoj do další fáze.⁶¹⁷ Každý ze sedmi andělů působí v souladu se svými vlastními specifiky.⁶¹⁸ V tomto bodě se Páeš opírá o nauku opata Johanna Trithemia.⁶¹⁹ Toto učení pak dokládá popisem historických událostí. „Stejně jako existuje něco, co starodávni lidé nazývali duchem místa (*genius loci*), existuje i duch doby nebo času (*genius temporis*).“⁶²⁰ Uvedený systém chronokratorů potom Páeš dokazuje v různých kulturách a náboženstvích. O astrálním vlivu na světové dějiny podle jeho slov nepochybovaly ani významné osobnosti západního křesťanství: „Jan Zlatoústý, Pierre Abélard, Hugo od sv. Viktora, Bernardus Silvestris, Robert Grosseteste, Siger z Brabantu, Petrus de Abano, William Ockham – všichni sdíleli toto přesvědčení.“⁶²¹

Páeš poukazuje na zarážející shody dění v mnoha kulturně-historických oblastech. Může se však zdát, že určité události – ty, které potvrzují jeho výklad – Páeš vyzdvihuje, zatímco jiné (protikladné) ponechává bez povšimnutí stranou.⁶²²

Problematickým se může jevit také jeho popis vývoje živočišných druhů, pro který je časový interval uváděný autorem příliš krátký na to, aby na něj mohl mít vliv jeden anděl.⁶²³

⁶¹⁴ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Duchovní inteligence inspirují epochy. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 100–103.

⁶¹⁵ BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, s. 168.

⁶¹⁶ Srov. tamtéž, s. 166.

⁶¹⁷ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 68–71.

⁶¹⁸ Srov. tamtéž, s. 72n.

⁶¹⁹ Srov. tamtéž.

⁶²⁰ Tamtéž, s. 68.

⁶²¹ Tamtéž, s. 69. Bohužel, jakkoli je Páešovo dílo téměř monumentální, mnohde autor zcela opomíjí svá tvrzení konkrétně doložit.

⁶²² Jako příklad lze uvést samaelské období, které mají provázet diktatury. Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 303nn. Páeš zmiňuje fašismus a komunismus 1. poloviny 20. století, doslova píše: „Ve 20. a 30. letech 20. století totalitní autoritativní režimy a diktatury všude nahrazují demokracii.“ Tamtéž, s. 303. Mlčí však o tom, že mimo postižené země existovaly i jiné státy, které se jím uváděným rysům tohoto období vymykaly.

Nabízejí se i další otázky. Např. jako jeden z hlavních znaků vlády archanděla Michaela ve 13. a 14. století uvádí Páleš jistou demokratizaci v Evropě. Zde je možné se tázat: Jak je v souladu s tímto rysem Michaelova vedení ta skutečnost, že papež Inocenc IV. povolil mučení heretiků při výslechu?⁶²⁴ A jestliže jsou určité dějinné prvky vždy spjaty s konkrétním archandělem,⁶²⁵ jak je možné, že je (mnohdy ve značné míře) nalezneme i mimo období přiřknuté tomu kterému andělu? Např. pokud měla velká světová náboženství vznikát za vlády zmíněného slunečního archanděla Michaela v rozmezí let 600–300 př. Kr., jak lze potom vysvětlit, že křesťanství⁶²⁶ se zformovalo až v období následujícím?

Páleš archanděly ztotožňuje s mytologickými božstvy různých náboženských systémů.⁶²⁷

Někteří méně vzdělaní kněží a laici totiž zacházejí ve svém horlení proti astrologii tak daleko, že vylévají s vaničkou i dítě (celou křesťanskou filosofii). Vysmívají se pohanským bohům a vůbec je nenapadne, že se tím rouhají archandělům a sv. Duchu; že například ta hromovládná bytost, kterou starověcí Řekové a Římané uctívali jako Dia/Jupitera (i když přiděnou do různých lidských představ), Slované jako Peruna a Germáni jako Thora/Donara, je archanděl Zachariel.⁶²⁸

Existuje názor, že, „Pálešovi (arch)andělé jsou křesťanským převlekem sedmi božstev babylonského, resp. mezopotámského (tedy aspoň částečně už i sumerského a akkadského) náboženství“.⁶²⁹ Páleš sám považuje svou nauku za neporovnatelně propracovanější, než jsou ostatní filozofie dějin, a také schopnou poskytnout životní orientaci lidem.⁶³⁰

⁶²³ Zde je vhodné zmínit, že jednotlivé úseky nejsou vždy stejně dlouhé. „Dějiny se ... pohybují neustále v cyklech 2160, 720, 354 a 72 roků. Nejdelsí cykly odpovídají jednotlivým éram znamení Zvěrokruhu a ovládají je duchové času.“ BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 168.

⁶²⁴ Srov. ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? *Dingir*. 2006, roč. 9, č. 3 s. 106–107.

⁶²⁵ Srov. BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 169.

⁶²⁶ Přitom pro císaře Konstantina mělo křesťanství rysy připomínající právě kult slunce, který vyznával jeho otec.

⁶²⁷ Srov. BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 169.

⁶²⁸ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 93.

⁶²⁹ ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? s. 106.

⁶³⁰ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Duchovní inteligence inspirují epochy*, s. 101n.

2.2.4 Paulo Coelho

Tento brazilský autor sice cíleně žádnou knihu popisující anděly a jejich svět nenapsal, nicméně andělé se v jeho knihách vyskytují a hrají tam velmi důležitou úlohu průvodců. Současně se mu nelze vyhnout, protože jeho obliba u českých čtenářů je velice vysoká. Na webových stránkách Databáze knih je uveden na 26. místě.⁶³¹ Také celosvětově patří Coelho mezi nejúspěšnější autory.⁶³²

Paulo Coelho se narodil v roce 1947 v katolické rodině. V období puberty se vyznačoval výraznou zbožností.⁶³³ Někteří mají za to, že „[o] to intenzivnější byla pak revolta, která byla zřejmě spojena se vzdorem proti přísnému otci“.⁶³⁴ Během mladé dospělosti také koketoval se satanismem a crowleyovskou magií. Následně se částečně vrátil ke katolictví. Po návštěvě koncentračního tábora v Dachau a blíže nespécifikovaném duchovním zážitku se měl seznámit s členem okultního křesťanského řádu R.A.M., ovšem o existenci tohoto řádu panují pochyby,⁶³⁵ podobně bývají některými autory zpochybňovány některé autorovy zážitky.⁶³⁶

Pro téma této práce jsou důležité zejména dvě Coelhoovy knihy. Jsou jimi *Poutník: Mágův deník*⁶³⁷ a *Valkýry*.⁶³⁸ *Mágův deník* je popisem poutě do Santiaga de Compostela, na níž Coelho potkává svého „osobního démona“, nazývaného též „Posel“.⁶³⁹ Rozhodně se nejedná o anděla, jak by se mohlo s odkazem na jeho druhé jméno zdát. Autor sám uznává, že jde o bytost, která může pomoci; může ovšem také uškodit, nebude-li člověk dost opatrný.

⁶³¹ Srov. *100 nejoblíbenějších autorů* [2021-04-17]. <<https://www.databazeknih.cz/zebricky/nejoblibenejsi-autori>>. Předstihl i takové autory, jakými jsou John Irving nebo Charles Bukowski. Pro srovnání: Michal Viewegh, o jehož oblíbě by zřejmě nikdo nepochyboval a který je velmi aktivní, se nachází až na 96. pozici. I Viewegh napsal knihu dotýkající se andělů, totiž: VIEWEGH, Michal. *Andělé všedního dne*, Brno: Druhé město, 2007; ovšem Vieweghův román si nikde nečiní nároky na hodnověrnost tématu ani reálnost popisovaných andělů. Jedná se spíše o formu protestu proti náboženskému vnímání života – kniha končí vyjádřením nevíry v Boha ze strany jednoho z andělů. Z tohoto důvodu není toto dílo v zorném úhlu této práce.

⁶³² Je však třeba upozornit, že literárními kritiky je přijímán rezervovaně. Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 97–99. Srov. také PLESNÁ, Hana. *Romány Paula Coelho: umění nebo kýč?* Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, s. 53.

⁶³³ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci, s. 97.

⁶³⁴ Tamtéž. Upravil autor.

⁶³⁵ Srov. tamtéž, s. 97n.

⁶³⁶ Srov. tamtéž, s. 98.

⁶³⁷ COELHO, Paulo. *Poutník: Mágův deník* [e-book]. Praha: Argo, 2002.

⁶³⁸ COELHO, Paulo. *Valkýry* [e-book]. Praha: Argo, 2010.

⁶³⁹ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci, s. 98.

Démon je rovněž anděl, ale je to svobodná, vzpurná síla. Raději ho nazývám Poslem, neboť je hlavním pojítkem mezi tebou a světem. ... Působí pouze na materiální rovině. Je přítomen ve zlatě církve, protože zlato pochází ze země, která je jeho panstvím. Je přítomen v naší práci a v našem vztahu k penězům. Když mu ponecháme volnost, má sklon se rozptýlit. Když ho vymítáme, přijdeme o všechno dobré, co nás vždycky může naučit, protože se vyzná ve světě a v lidech. Když se necháme zlákat jeho mocí, ovládne nás a odvede nás od dobrého boje.

Proto jediná možnost, jak s naším Poslem jednat, je přijmout jej jako přítele. Naslouchat jeho radám, žádat ho o pomoc, když je to třeba, ale nikdy nedopustit, aby nám diktoval pravidla.⁶⁴⁰

Tohoto Posla Coelho vyvolával několikrát podle rituálu, který jej naučil jeho průvodce jménem Petrus.⁶⁴¹ O andělech se Coelho v této knize také zmiňuje.⁶⁴² Tyto bytosti jsou ovšem na rozdíl od démona striktně pozitivní a jejich cílem je člověka ochraňovat,⁶⁴³ zatímco démon má člověku spíše usnadňovat život. „Kdybych to měl vyjádřit obrazně, řekl bych, že anděl je tvá zbroj a Posel tvůj meč.“⁶⁴⁴

Nápadné v této knize je časté připomínání Kristových výroků a činů, ovšem v odlišně chápaném kontextu.⁶⁴⁵

Zatímco v knize *Poutník* se Coelho zaměřuje spíše na démona, ve *Valkýrách* se soustředí na strážného anděla, kterého chce spatřit. Už mu nestačí být s ním v kontaktu pomocí channelingu,⁶⁴⁶ známé imaginativní techniky New Age,⁶⁴⁷ a proto se vydává do pouště v Novém Mexiku.⁶⁴⁸ Setkání nakonec proběhne tak, že Coelho je ochromen hrůzou a nedokáže ani pozvednout zrak.⁶⁴⁹ Autor popisuje magické rituály, které pokládá za nezbytné pro to, aby se setkání s andělem mohlo uskutečnit. Jedná se zejména o rituály, které měly vést ke „zrušení smlouvy“ (tedy k odstranění překážek, které si člověk sám klade), k „přijetí odpuštění“ (tedy k přijetí sebe sama včetně svých

⁶⁴⁰ COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 46.

⁶⁴¹ Je možné vidět podobnost s knihami Carlose Castanedy. Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁶⁴² Srov. např. COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 37.

⁶⁴³ Srov. tamtéž, s.46; srov. také KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁶⁴⁴ Srov. COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 46.

⁶⁴⁵ Srov. např. tamtéž, s. 50.

⁶⁴⁶ Srov. COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 74.

⁶⁴⁷ Tato metoda - mezi vyznavači New Age velice oblíbená - má člověku pomoci „napojit se“ na duchovní vedení a rovněž mu má sloužit k rozšiřování vědomí. Srov. YORK, Michael. *New Age*. In TAYLOR, Bron (ed.). *Encyclopedia of Religion and Nature*. London & New York: Continuum, 2005, s. 1193–1197. Dostupné on-line: [2018-12-27]. <<http://www.religionandnature.com/ern/sample.htm>>.

⁶⁴⁸ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁶⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 99; viz také COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 171n.

slabin) a nakonec k „uzavření sázky“, kdy Coelho vsadí vše na to, že svého anděla strážného skutečně uvidí.⁶⁵⁰

Jak název knihy napovídá, součástí příběhu jsou tzv. „Valkýry“. Jsou to ženy, které patří ke stejné esoterní tradici jako Coelho.⁶⁵¹ Žijí v poušti, na koni objíždějí města na jejím okraji a hlásají tam své „evangelium“.⁶⁵² Jedna z vět jejich zvěsti zní: „Jděte za svými sny a nebojte se riskovat!“⁶⁵³ Pověření hlásat toto poselství přijaly ve formě příkazu od archanděla Michaela.⁶⁵⁴ Současně však Valkýry v čele se svou vůdkyní jménem Vahalla žijí způsobem života, který je s křesťanskou tradicí neslučitelný:

Milovaly se s muži, které potkávaly cestou. Obvykle to byli osamocení jezdci na silných motocyklech, dostatečně odvážní, aby se ke skupině přiblížili. Když k tomu došlo, platila nepsaná dohoda, že Vahalla má právo první volby. Pokud nejevila zájem, kterákoli jiná se mohla s příchozím sblížit.⁶⁵⁵

Jiný muž Coelhovi o Valkýrách řekl: „Byly to moje učitelky. Ale Valkýry jsou žárlivé a bezohledné. Snaží se jednat podle andělských zákonů, a jak víš, v království andělů neexistuje ani dobro, ani zlo.“⁶⁵⁶ Takto pojatí andělé, kteří nerozlišují mezi dobrem a zlem, jsou neslučitelní s křesťanskou naukou o andělech jakožto služebnících nejvyššího dobra.⁶⁵⁷ Zdá se také, že Coelho význam andělů posouvá, když o nich píše, že „anděl je Světlo, a právě Světlo dává lidské existenci smysl“.⁶⁵⁸

Coelho kombinuje prvky západního esoterismu s prvky křesťanskými. Můžeme se zde tedy setkat s přísahami ve jménu svatého archanděla Michaela⁶⁵⁹ nebo s modlitbou *Anděle Boží*, kterou má opakovat po Vahalle.⁶⁶⁰ Současně však můžeme narazit na rituály, které nelze zasadit do kontextu křesťanské spirituality. Kupř. při popisu jednoho z nich se dozvíme: „Smyslem rituálu je nenávisť!“⁶⁶¹

⁶⁵⁰ Srov. tamtéž.

⁶⁵¹ Srov. tamtéž, s. 73.

⁶⁵² Srov. tamtéž, s. 105nn.

⁶⁵³ Tamtéž, s. 107.

⁶⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 114.

⁶⁵⁵ Tamtéž, s. 117.

⁶⁵⁶ Tamtéž, s. 26.

⁶⁵⁷ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Dobro. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 92–93.

⁶⁵⁸ COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 158. Srov. J 1,9.

⁶⁵⁹ Srov. COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 101.

⁶⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 102.

⁶⁶¹ Srov. tamtéž, s. 133.

2.3 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí

Při snaze uchopit nějakým způsobem téma andělů v nových náboženských hnutích narazíme na skutečnost, že tato hnutí o něm nemají žádnou ucelenou nauku,⁶⁶² a každý autor tak k němu přistupuje po svém. Někdy se pisatelé shodují a doplňují⁶⁶³ (zejména tehdy, když citují jeden druhého nebo některou ze svých autorit⁶⁶⁴), jindy si naopak zcela protirečí.⁶⁶⁵

Často však pro ně anděl není poslem Boha, nýbrž spíše jakousi svébytnou bytostí obývající neviditelný svět. Tyto bytosti jsou s lidmi v přátelském vztahu. Mohou být posly harmonie, lásky (která je však jen vyšší vibrací⁶⁶⁶) nebo světla.⁶⁶⁷ S těmito bytostmi lze vstoupit do kontaktu např. pomocí automatického psaní, případně technikami využívajícími extatických stavů.⁶⁶⁸ Je možné dát za pravdu názoru, že „současný anděl (...) je čistým produktem imanentistické individualistické kultury: sympatickou a důvěrně blízkou doplňkovou silou pro uskutečnění mých osobních projektů a mé duševní a citové rovnováhy“.⁶⁶⁹

Autoři z řad nových náboženských hnutí přicházejí s velmi pestrou andělskou mozaikou. Vedle křesťanských andělů se můžeme setkat s anděly z židovských midrašů, s duchovými bytostmi mimokřesťanských náboženství, stejně jako s „poandělštěnými“ bytostmi pohanských kultů,⁶⁷⁰ a někteří dokonce anděly ztotožňují

⁶⁶² Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Andělé postmoderního nebe*, s. 96.

⁶⁶³ Lze najít motivy, které jsou společné všem autorům nových náboženských hnutí či alespoň jejich většině. Shoda se projevuje např. v tom, že s naprostou jistotou předpokládají existenci bájně Atlantidy, ostrovní země, která oplývala duchovně-technologickou úrovní rovnající se té naší, nebo ji dokonce přesahující. Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 115. Rozhodně je jí připisována výraznější duchovnost. Lidé tam byli údajně vědomě spjati s duchovou oblastí více než s tou hmotnou. Doreen Virtue situuje Atlantidu do míst dnešního ostrova Santoriny. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 26-28. Mj. také uvádí, že v jednom ze svých minulých životů tam žila a pracovala jako léčitelka v „léčebném chrámu“. Tamtéž, s. 30nn.

⁶⁶⁴ Např. Páleš přebírá názor, že Gabriel je „andělem porodu, přímlovčím za bezdětné páry...“, od Ute York: PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 161. Srov. YORK, Ute. *Andělé. Naši pomocníci a ochránci v životě*. Praha: Pragma, 1998, s. 209.

⁶⁶⁵ Jako jeden příklad za všechny je možno uvést planetární sféry, které autoři jednotlivým andělům přisuzují. Kupř. Rafael je někdy považován za vládce sluneční sféry: srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211; u jiných autorů je vládcem sféry Merkuru: srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 341; pro jiné zase vládcem sféry Jupitera: srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 322. Další rozpory jsou zmíněny níže v pojednání o jednotlivých andělech.

⁶⁶⁶ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 60.

⁶⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 67n.

⁶⁶⁸ Nejen příklady těchto technik, ale i jistý doklad toho, jak jsou tyto směry vnímány ve společnosti jako něco běžného, lze nalézt v rozhovoru na serveru Aktualne.cz: VRÁNOVÁ, Nina. *Andělé nám pomáhají předvídat budoucnost, říká Lucie Biedermann Doležalová* (11.10.2016) [2018-10-15]. <<https://zena.aktualne.cz/volny-cas/andele-nam-pomahaji-predvidat-budoucnost-rika-lucie-biederma/r~1978a2668dfel1e6b597002590604f2e/?redirected=1539715353>>.

⁶⁶⁹ BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? s. 360.

⁶⁷⁰ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 72nn.

s mimozemšťany.⁶⁷¹ U některých názorů na anděly je patrná inspirace křesťanskou angelologií, jindy však není vůbec zřejmé, odkud autor své informace čerpal. To platí kupř. ohledně sexuálních aktivit andělů.⁶⁷² Jiným příkladem může být tvrzení na webu atarot.cz, kde se lze dočíst:

Ženský aspekt Boha, matka vesmíru, je v židovské tradici znám pod pojmem Šekina. Podle této tradice to je Bohyně, Bůh-Matka, choť Boha-Otce. Je to božské záření, velká matka, která dává zrod celému vesmíru. Všechna ženská božstva jsou jejím aspektem, například Panna Marie. V kabale je také popisována jako „anděl osvobození“ a ve Starém zákonu (Genesis 48:16) podle Jakuba jako „Anděl, Vykupitel, jenž před vším zlým mě chránil...“ Je také strážkyní Stromu života v Rajské zahradě.⁶⁷³

Takovýto významový posun má pochopitelně dopad na celý kosmologický koncept zmíněných autorů, takže je potom možné setkat se např. s božskou Matkou, která se podílí na stvoření.⁶⁷⁴

Někdy používá autor nebo překladatel nepřesnou terminologii. Tak např. o Tomáši Akvinském se můžeme dočíst, že to byl „andělský lékař“⁶⁷⁵; místo náležitého „Bůh Otec“ je možné narazit i na slovní spojení „boží Otec“.⁶⁷⁶ Jindy vycházejí autoři z neúplných, nebo dokonce mylných informací, jako v případě, kdy je křesťanské teologii vkládáno do úst něco, co nikdy neučila, např. to, že „kdo vede spořádaný život, dostane se po smrti do nebe a bude povýšen na anděla“.⁶⁷⁷ Jiným příkladem může být tvrzení, že se v Bibli objevují andělé Ksiel či Puriel, kteří mají za úkol lidem ubližovat.⁶⁷⁸

Přitom pro autory nových náboženských hnutí platí, že zdroje svých poznatků často neuvádějí nebo že jako pramen svého poznání mohou udávat meditaci a vnuknutí.⁶⁷⁹

⁶⁷¹ Srov. tamtéž, s. 79–81. Příkladem takového synkretismu je např. kniha *Lexikon andělů*: RULAND, Jeanne. *Lexikon andělů*. Olomouc: Fontána, 2003.

⁶⁷² Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 166n.

⁶⁷³ Citováno z webové stránky: *Existence andělů* (11.9.2009) [2018-02-14]. <<https://www.atarot.cz/existence-andelu/andele/andelska-magie>>. Pro úplnost je třeba říci, že „šechiná“ (hebr. שְׁכִינָה) označuje ve starozákonních textech Boží přítomnost, např. v chrámu, tedy nikoli samostatnou bytost. S tímto slovem se můžeme setkat např. v 8. verši 25. kapitoly knihy Exodus: „Ať mi udělají svatyni a já budu bydlet uprostřed nich.“ Ex 25,8.

⁶⁷⁴ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 29.

⁶⁷⁵ YORK, Ute. *Andělé*, s. 27.

⁶⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 161.

⁶⁷⁷ Tamtéž, s. 59.

⁶⁷⁸ Srov. tamtéž, s. 167.

⁶⁷⁹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 15n; SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 11n.

Pokud se v knihách nových náboženských hnutí, které se týkají andělů, setkáme s odkazem na zdroje, jedná se často o apokryfní spisy. Jde zejména o *Knihu Henochovu*.⁶⁸⁰ Přitom autoři těchto knih s andělskou tematikou přejímají názor, že Henoch vstoupil na nebesa.⁶⁸¹ Ovšem uvádějí i výroky Tomáše Akvinského.⁶⁸² Pokud jde o autority, o něž se tito pisatelé opírají, nelze opomenout Rudolfa Steinera, esoterika a zakladatele antroposofie.⁶⁸³ Jeho dílo je – soudě podle množství jeho citací v jejich knihách – pro uváděné autory stěžejním.⁶⁸⁴

Andělé v pojetí nových náboženských hnutí jsou velmi úzce spjati s lidmi, ale „pocházejí z jiné evoluční linie“.⁶⁸⁵ Jindy (pokud autor uznává Boha jako Stvořitele) jde o bytosti stvořené.⁶⁸⁶ Někdy je tvrzení autorů nejednoznačné nebo rozporuplné. Např. Doreen Virtue na jedné a téže stránce uvádí, že andělé „jsou božské bytosti prosté ega“,⁶⁸⁷ a vzápětí čtenáře ujišťuje, že „si dokonce můžete vypůjčit, neboli ‚obléci‘ jejich světlo, stejně jako jejich ega“.⁶⁸⁸

Andělé jsou považováni nejen za pomocníky, učitele a rádce, ale také za strážce karmických zákonitostí.⁶⁸⁹ Někdy splývají s „jemnohmotnými ochránci“, což jsou vlastně duše mrtvých.⁶⁹⁰ Je také důležité zmínit, že tito autoři mnohdy nerozlišují mezi anděly a démony. Démoni tak mohou být Božími služebníky, kteří mají za úkol udržovat svět protikladů.⁶⁹¹ Přitom se lze setkat s názorem, že se mohou opět stát anděly.⁶⁹²

⁶⁸⁰ Židovský apokryfní spis přibližně z 2.–1. stol. př. Kr., kterou cituje Ju 14–16. Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch in *Biblický slovník*, s. 154n. Je považován za jeden z nejstarších židovských apokryfů. Srov. SENFT, Lukáš. *Henoach – prorok řádu*. Interpretace Knihy strážců z 1. knihy Henochovy. Praha: UK FF, 2016, s. 5.

⁶⁸¹ Adolf Novotný má za to, že některé biblické pasáže se vůči tomuto vymezují. Jako jeden z příkladů uvádí J 3,13: „Nikdo nevstoupil na nebesa, leč ten, který sestoupil z nebes, Syn člověka.“ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch in *Biblický slovník*, s. 154n.

⁶⁸² Srov. např. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2004, s. 404.

⁶⁸³ Srov. *Rudolf Steiner* (17.10.2018) [2018-11-15].

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner>.

⁶⁸⁴ Srov. např. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 119; PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 115; YORK, Ute. *Andělé*, s. 37; SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 23.

⁶⁸⁵ YORK, Ute. *Andělé*, s. 76.

⁶⁸⁶ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 29.

⁶⁸⁷ VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*. Praha: Pragma, 2007, s. 10.

⁶⁸⁸ Tamtéž.

⁶⁸⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 77; viz také SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 49.

⁶⁹⁰ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 140.

⁶⁹¹ Srov. tamtéž.

⁶⁹² Srov. tamtéž, s. 66.

Autoři knih o andělech se vcelku shodnou v nauce o reinkarnaci a preexistenci duší, např. tvrzením, že „děti opustily spirituální svět teprve nedávno“⁶⁹³, čímž je myšleno, že v něm žily před svým narozením. Shoda autorů andělských knih panuje též v tom, že jistým způsobem zaujímají odmítavý nebo alespoň zpochybňující postoj vůči církvi. Pisatelé z řad nových náboženských hnutí často obratně krouží okolo slov „Bůh“, „Kristus“, „andělé“ a „církve“ tak, aby je nemuseli dát do souvislosti. Někdy však hovoří přímo proti církvi.⁶⁹⁴

Vypadá to, jako by andělé v pojetí autorů nových náboženských hnutí podporovali lidské sobectví. Tak je možné dočíst se např. toto:

Andělé vám dají vše, o čem si myslíte, že si to zasloužíte, pokud o to požádáte. Mnoho lidí je limitováno v tom, co mají, svou malou vírou v peníze. Ale andělé nám pomohou, abychom žili v dostatku, když do toho dáme celé své srdce.⁶⁹⁵

Tím, co by si člověk podle svého mínění zasloužil, mohou být skutečně nejrůznější věci. Nesnadno uchopitelným je termín „víra v peníze“, zejména ve spojení s „celým srdcem“.⁶⁹⁶

Andělé obývají duchovou realitu, která je dualisticky protikladná k hmotnému světu. Od těchto autorů se však ohledně toho, kde andělé přebývají, můžeme dozvědět i to, že „žijí v tom elementu, jehož působením evolučně vznikla u ptáků křídla – proto je symbol křídel v podstatě také správný“.⁶⁹⁷ Lze se setkat též s myšlenkou, že andělé používají všechny okřídlené tvory k přenášení zpráv.⁶⁹⁸

Andělé mohou na pozvání vstupovat do našich těl, která jimi takto mohou být uzdravena.⁶⁹⁹ Andělé mohou také spolu s člověkem zpívat „Óm“ a tímto způsobem pak zpívajícímu posílat své vibrace.⁷⁰⁰ „Óm“ zní i z úst serafů obklopujících Boží trůn.⁷⁰¹

⁶⁹³ COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*. 777 poselství naděje a inspirace. Praha: Práh, 2014, s. 238.

⁶⁹⁴ To lze vidět např. v odpovědi na otázku, zda nebe schvaluje úmysl prohlásit papeže Pia XII. za svatého. „Ne, ani by to neodpovídalo smyslu nebe.“ KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 217. Následuje naděje, že v některé z dalších inkarnací na tom bude papežova duše lépe. Srov. tamtéž.

⁶⁹⁵ COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 252.

⁶⁹⁶ Nelze nezmínit, komu má podle Božího slova patřit celé srdce. „Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou.“ Dt 6,5; srov. také Mt 22,37.

⁶⁹⁷ *Archandělé: Posvátné duchovní bytosti* (17.10.2018) [2018-11-15].

<https://www.bila-magie.eu/glosar/archandele.html#doleziti_anjeli>.

⁶⁹⁸ Podle této autorky patří ptáci ke skupinové duši jakési třetí dimenze, ale některé ptáky, jako jsou labuť, dravci nebo papoušci, považuje autorka za pokročilejší (mají být našimi učiteli) a zařazuje je do dimenze páté. Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 156.

⁶⁹⁹ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 33.

⁷⁰⁰ Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 17n.

S anděly lze navázat spojení buď prostým oslovením nebo meditací,⁷⁰² případně automatickým psaním.⁷⁰³ Za zmínku stojí tvrzení, že strážný anděl dává svému chráněnci okolo třiatřicátého roku jeho života jakýsi duchovní tvůrčí impuls.⁷⁰⁴ Jde tu pravděpodobně o inspiraci magickým číslem označujícím rok smrti Ježíše z Nazareta. K tomu, jak je to s duchovními impulsy u těch, kdo tvořili již v mladém věku, jako např. Wolfgang Amadeus Mozart, Jiří Wolker nebo Arthur Rimbaud, se autoři nevyjadřují.

Většina autorů spolu souhlasí i v tom, že andělé tvoří hierarchii. Ta je de facto totožná s hierarchií Pseudo-Dionysia Areopagity.⁷⁰⁵ Někdy však ještě bývá zmiňována skupina „zemských andělů“,⁷⁰⁶ což jsou tytéž bytosti, které esoterika nazývá bytostmi živlů čili elementály.⁷⁰⁷

U zmíněných autorů je patrná určitá nejednotnost v tom, které duchové bytosti jsou archandělé a které ne. Pisatelé se shodnou na těch, kteří jsou uvedeni v Písmu, ovšem vedle nich do sboru nejvyšších andělských velitelů zařazuje každý autor různé bytosti, takže zatímco např. Gabriela zmiňují všichni, Orifiel je jmenován zřídka. Archandělů bývá nejčastěji uváděno sedm,⁷⁰⁸ případně devět.⁷⁰⁹ Rozdíl mezi archanděly a anděly spočívá v tom, že andělé jsou odpovědní za osudy jednotlivců, zatímco do působnosti archandělů spadají celé národy.⁷¹⁰ Někdy však jsou archandělé jen vyššími osvětlovateli, zatímco andělé jsou ochránci člověka,⁷¹¹ kteří ovšem pomohou jen za předpokladu, že „není předurčeno, že máte trpět“.⁷¹²

Archandělům bývá přisuzována (podobně jako ve středověkém hermetismu) působnost v rámci planetárních sfér.⁷¹³ Setkáme se také s myšlenkou, kterou zastává

⁷⁰¹ Srov. tamtéž, s. 40.

⁷⁰² Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 58–63.

⁷⁰³ Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 37.

⁷⁰⁴ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 99.

⁷⁰⁵ Srov. Atarot. *Existence andělů*; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158; SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 165n.; YORK, Ute. *Andělé*, s. 94n.

⁷⁰⁶ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 43–47.

⁷⁰⁷ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 95. S myšlenkou elementálů přišel Paracelsus. Srov. PARACELUS. *Four Treatises of Theophrastus Von Hohenheim Called Paracelsus*. Baltimore: JHU Press, 1996, s. 222.

⁷⁰⁸ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 61; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158.

⁷⁰⁹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 76.

⁷¹⁰ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 55; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 340.

⁷¹¹ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 34–35; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 160.

⁷¹² Tamtéž, s. 33.

⁷¹³ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158. Srov. také SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 61

Rudolf Steiner, že archandělé se cyklicky střídají ve vládě nad zemí. V důsledku toho vývoj probíhá v jakési spirále a rozvíjejí se konkrétní kultury.⁷¹⁴

Někteří autoři uvádějí vedle andělů a archandělů ještě „elohim“, tedy mocnosti. K nim podle některých patří „andělé návratu“, kteří provázejí zemřelé do „říše světla.“⁷¹⁵ Podle jiných byli elohim vůdci lidí v době před potopou.⁷¹⁶ Některé názory spojují elohim také s planetárními sférami:

Jahve není Nejvyšším Bohem, křesťanským Bohem-Otcem, jak se mylně domnívá současná teologie. Jahve je Bohem Měsíce, jedním ze sedmi elohim, který přesunul své působíště ze Slunce na Měsíc a odtud duchovně vedl Židy.⁷¹⁷

Je však vhodné poznamenat, že mezi andělskými vyznavači nejde o ojedinělý názor, ze stejného způsobu myšlení vychází i další markionovská teze: „El“ znamená „El Elyah“, což je židovské jméno milujícího Boha Abrahama - v protikladu k žárlivému a pomstychtivému Bohu Mojžíše, který se nazývá Jehovah.“⁷¹⁸

Autoři z řad nových náboženských hnutí uvádějí mnoho jmen andělů a archandělů, stejně tak i kompetencí, jimiž podle nich tyto andělské bytosti disponují. V některých knihách se setkáme i s několika desítkami andělských jmen.⁷¹⁹ Mezi jmény archandělů se nejčastěji vyskytují ta, která jsou známa z křesťanství a židovství, tedy Gabriel, Rafael a Michael. Pokud jde o další jména příslušníků hlavního sboru duchovných bytostí, liší se autor od autora. Některý si vystačí s těmi biblickými,⁷²⁰ zatímco jiný autor uvádí i patnáct různých jmen.⁷²¹ Alespoň stručně se dotknou toho, co nová náboženská hnutí o některých z těchto bytostí říkají.

⁷¹⁴ Srov. tamtéž, s. 116n. Není bez zajímavosti, že šestou - poatlantskou - epochou, kterou Páleš očekává, je doba slovanská, kdy budou mít hlavní vliv na vývoj světa baltské a slovanské národy. Srov. tamtéž, s. 146–152.

⁷¹⁵ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 68.

⁷¹⁶ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 78n.

⁷¹⁷ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 167.

⁷¹⁸ *Archanděl Metatron* [2018-05-22].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-metatron/>>.

⁷¹⁹ Srov. tamtéž, s. 193n.

⁷²⁰ Srov. YORK, Ute. *Andělé: Naši pomocníci a ochránci v životě*, s. 203–212.

⁷²¹ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132–133.

2.3.1 Gabriel

Je možné setkat se s překladem jeho jména, který zní: „boží plodná síla“.⁷²² Tento anděl nejenže zvěstoval Panně Marii narození Krista, ale také např. objasňoval Lorně Byrneové, co se děje s umírajícími, kteří jsou rozhádáni s jinými lidmi.⁷²³ Jeho barva je bílá,⁷²⁴ jiní uvádějí měděnou,⁷²⁵ další pak modrou.⁷²⁶

Je pokládán za anděla radosti, znovuzrození a zmrtvýchvstání,⁷²⁷ ale také za anděla zvěstování.⁷²⁸ Panuje nad severem⁷²⁹ a rovněž nad planetární sférou Měsíce.⁷³⁰ „Je vládcem vody a všech tekutin.“⁷³¹ Je to také on, kdo má lidi naučit uvědomit si své touhy a následovat je.⁷³² Do sféry jeho působností patří též dědičnost.⁷³³ Je andělem porodu, ale zároveň i přímluvcem za bezdětné páry.⁷³⁴

Táž kniha ovšem uvádí, že vládne ohni a je velmi krutý, protože Gabriel „zvlášť tvrdě vykonával Boží trestní rozsudky nad lidmi“.⁷³⁵ To on zničil na Boží příkaz Sodomu.⁷³⁶ Je považován za horlivého válečníka, který „[v]jedl s náruživostí krvavé války proti jiným andělským knížatům“.⁷³⁷ Není zcela zřejmé, zda se jedná o krev lidskou, nebo jakousi duchovou krev andělů. I přes tvrdost Gabrielovi přisuzovanou byla jeho vláda pro židovský národ velmi příznivá, protože vládl v letech 963–600 př. Kr., tedy v období chrámu.⁷³⁸

⁷²² RULAND, Jeanne. Gabriel. In *Lexikon andělů*, s. 87.

⁷²³ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, Praha: Pragma, 2017, s. 64–66.

⁷²⁴ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 94.

⁷²⁵ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132–133.

⁷²⁶ Srov. *Archandělé*.

⁷²⁷ Srov. tamtéž.

⁷²⁸ Srov. tamtéž, s. 95.

⁷²⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 206.

⁷³⁰ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158.

⁷³¹ *Archandělé*.

⁷³² Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 98.

⁷³³ Srov. tamtéž, s. 161.

⁷³⁴ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 209.

⁷³⁵ Tamtéž.

⁷³⁶ Srov. tamtéž, s. 211.

⁷³⁷ Tamtéž, s. 208n. Upravil autor.

⁷³⁸ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 169. Páleš klade do přímé souvislosti s Gabrielovým působením také vznik obrázkového písma. Srov. tamtéž, s. 193.

2.3.2 Michael

Tento archanděl bývá považován za nejmocnějšího.⁷³⁹ Jeho barva je modrá⁷⁴⁰, podle jiných červená.⁷⁴¹ Ohledně významu jeho jména se autoři knih o andělech většinou shodují s tradičním výkladem, ačkoli u některých se vyskytuje i překlad: „kdo je Bůh?“⁷⁴² Tím je ovšem význam andělova jména poněkud posunut a upomíná pak na faraonovu otázku položenou Mojžíšovi.⁷⁴³

Většina autorů spolu souhlasí v tom, že Michael je andělem východu a planetární sféry Slunce.⁷⁴⁴ S Michaelem jakožto slunečním andělem probírá každá duše před svým (dalším) zrozením své životní úkoly.⁷⁴⁵ Je ochráncem Božího řádu a vede lidstvo zpět k Bohu. Údajně zná formuli, kterou byl stvořen svět.⁷⁴⁶ V 2. polovině 19. století vystřídal ve vládě nad světem Gabriela a nyní vede lidstvo na cestě jeho vývoje on.⁷⁴⁷ Podle některých autorů je současně i andělem smrti.⁷⁴⁸ Jeho působení spočívá také v tom, že „posiluje naši sílu, abychom byli upřímní a spravedliví a dovedli se zasadit za svou pravdu“.⁷⁴⁹

Michael prostupuje několik sfér. Je sice archandělem, ale současně také „vládcem mocností; a ve skutečnosti mu přísluší ještě mnohem vyšší hodnost – je serafínem“.⁷⁵⁰

⁷³⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 206. Stojí za zmínku, že Páleš se podrobnějším popisem tohoto archanděla nezabýval, ačkoli jej uvádí několikrát, např. ve smyslu, že je přímým ochráncem židovského národa. Na rozdíl od jiných autorů mu však samostatnou kapitolu nevěnoval. Srov. např. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 169n.

⁷⁴⁰ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁷⁴¹ Srov. *Archandělé*.

⁷⁴² Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁷⁴³ Srov. Ex 5,2.

⁷⁴⁴ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205n.

⁷⁴⁵ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď na otázky smyslu života*. Praha: Euromedia, 2005, s. 74.

⁷⁴⁶ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁷⁴⁷ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 61. Srov. také RULAND, Jeanne. Michael. In *Lexikon andělů*, s. 128.

⁷⁴⁸ Srov. tamtéž, s. 62.

⁷⁴⁹ SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 109. Nejde tedy o to, abychom poznali skutečnou pravdu (srov. J 8,32), ale abychom prosazovali to, co my chceme za pravdu považovat.

⁷⁵⁰ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 340.

2.3.3 Rafael

Opět se můžeme setkat s posunem významu jeho jména na „ten, kdo uzdravuje“.⁷⁵¹ Většina autorů se však u jeho jména drží správného překladu, ve kterém je důraz položen na Boží působení. Zcela předvídatelně náleží do Rafaelovy působnosti léčení.⁷⁵² Ovšem podněcuje také cestování a poutnictví: „Archanděl Rafael je patronem poutníků a jeho věk je věkem poutí.“⁷⁵³ Stojí ovšem také za rozvojem obchodu: „Rafaelský čas byl obdobím prudkého rozmachu obchodu v Evropě, Africe i Asii.“⁷⁵⁴ Jeho barvou je fialová⁷⁵⁵ nebo také smaragdově zelená.⁷⁵⁶

Tento archanděl je nejvíce spjatý s vlastní (tedy archandělskou) sférou, na rozdíl např. od Orifiela, který - ač archanděl - vládne trůnům.⁷⁵⁷

Panuje nad západem,⁷⁵⁸ podle jiných však nad východem.⁷⁵⁹ Někteří ho považují za anděla Slunce,⁷⁶⁰ další zase (v souladu se středověkou hermetickou tradicí) za vládce sféry Merkuru,⁷⁶¹ ovšem je možné setkat se i s myšlenkou, že panuje nad planetární sférou Jupitera.⁷⁶² Jeho symbolem je ryba.⁷⁶³ Podle některých není příliš vytížen.⁷⁶⁴ Má se jednat o tutéž bytost, kterou zná Řecko jako Herma, Egypt jako Thovta a Mezopotámie jako Nabu.⁷⁶⁵ Vyskytuje se také názor, který Rafaela ztotožňuje s toltéckým božstvem Quetzalcoatlem, zpodobňovaným jako okřídlený had.⁷⁶⁶

⁷⁵¹ VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁷⁵² Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 100.

⁷⁵³ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 349.

⁷⁵⁴ Tamtéž, s. 348nn.

⁷⁵⁵ Srov. *Archandělé*.

⁷⁵⁶ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132–133.

⁷⁵⁷ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 340n.

⁷⁵⁸ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211.

⁷⁵⁹ Srov. *Archandělé*.

⁷⁶⁰ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211.

⁷⁶¹ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 341.

⁷⁶² Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 322.

⁷⁶³ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 212.

⁷⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 211.

⁷⁶⁵ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 341.

⁷⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 387n. Zatímco Gabrielovi připsal Pálež vliv na vznik obrázkového písma, Rafael je podle něj inspirátorem písma hláskového. Srov. tamtéž, s. 342.

2.3.4 Některé další duchové bytosti⁷⁶⁷

Anděl Zachariel, jinde nazývaný Zadkiel⁷⁶⁸ či Cadkiel,⁷⁶⁹ vládne Jupiteru⁷⁷⁰ a jeho barvou má být tmavě modrá⁷⁷¹ nebo též fialová.⁷⁷² Je ztělesněním moudrosti.⁷⁷³ Úzce spolupracuje zejména s Michaellem.⁷⁷⁴

Často zmiňovaným andělem je také Uriel.⁷⁷⁵ Je „ze všech archandělů nejpozemštější, nejhustší a nejsilněji spjat se zemí“.⁷⁷⁶ Je mu přisuzována temně červená barva,⁷⁷⁷ jindy barva bělostříbrná. Tu však týž autor o pár řádků níže nahrazuje zelenou.⁷⁷⁸ Další pisatelé uvádějí jako jeho barvu světle žlutou.⁷⁷⁹ Údajně je strážcem jihu,⁷⁸⁰ ale také se objevuje myšlenka, že jeho stranou je sever.⁷⁸¹ S Urielem se lze setkat i v *Knize Henochově*, kde jsou jmenováni ještě andělé Raguel, Sariel a Jerahmeel a jiní.⁷⁸²

Jako další archanděl bývá uváděn Anael. Zatímco Rafael je strážcem stromu života, Anael střeží strom poznání.⁷⁸³ Dále je možné setkat se v knihách těchto autorů s Chamuelem.⁷⁸⁴ „Jméno Chamuel znamená ‚ten, který vidí Boha‘ nebo ‚ten, který hledá Boha‘.“⁷⁸⁵ Chamuelovou barvou je růžová,⁷⁸⁶ podle jiných světle zelená.⁷⁸⁷

⁷⁶⁷ Pro představu heslovitě zmíním ještě několik dalších andělských bytostí, o kterých někteří autoři často hovoří, byť se již zdaleka ne všichni na jejich důležitosti shodnou.

⁷⁶⁸ Tak např. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 124.

⁷⁶⁹ Srov. RULAND, Jeanne. Zachariel. In *Lexikon andělů*, s. 180. Srov. také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 404.

⁷⁷⁰ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 404.

⁷⁷¹ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁷⁷² Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 124.

⁷⁷³ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 410.

⁷⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 408n.

⁷⁷⁵ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 196. Srov. také VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133. Srov. též SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 77.

⁷⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷⁷ Srov. tamtéž.

⁷⁷⁸ Srov. *Archandělé*.

⁷⁷⁹ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁷⁸⁰ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205.

⁷⁸¹ Srov. *Archandělé*.

⁷⁸² Srov. ŠTAMPACH, Ivan O. *Andělé exaktně dokázáni?* s. 106. Srov. také SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti I*, s. 78–201. Srov. také AMATO, Angelo. *Angelologie v tradici církve*, s. 342n. Hodí se také připomenout, že Uriel patří mezi osm archandělů pravoslaví. Kromě něj a tří biblických archandělů sem náleží ještě Selafiel, Jehudiel, Barachiel a Jeremiel. DVOŘÁČEK, Michal. *Pravoslavná spiritualita a její praktické příklady*. Svatí andělé, jejich poslání a význam. Svatý archanděl Michael a jeho místo v díle spásy člověka. Teologická interpretace v souladu s biblickou a svatooteckou exegezí. Brno: Pravoslavná obec v Brně, 2014, s. 13, dostupné on-line: *Pravoslavná spiritualita* [2018-05-12].

<http://www.pravoslavi.cz/brnoarchiv/Sv_Andeale.pdf>.

⁷⁸³ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin 2*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2012, s. 675. Tohoto archanděla uvádí vedle Páleše jen York. Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205.

⁷⁸⁴ Někdy bývá uváděn jako Chamael či Kamael.

⁷⁸⁵ Srov. *Archanděl Chamuel* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-chamuel/>>.

⁷⁸⁶ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 88.

⁷⁸⁷ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132.

Někteří uvádějí, že jde o planetárního anděla Marsu,⁷⁸⁸ podle dalších pisatelů je však tato planeta pod vládou Samaelovou. Za knížete andělů bývá pokládán Metatron,⁷⁸⁹ původně prorok Enoch, který se stal andělem.⁷⁹⁰

Mimo výše uvedené anděly jsou zmiňováni kupř. Jofiel – anděl osvětlení,⁷⁹¹ Raziel – anděl zasvěcující do mysterií,⁷⁹² Haniel – anděl čistící energie,⁷⁹³ Jeremiel (překládáný jako „Boží soucit“) - pomocník v oblasti jasnovidectví,⁷⁹⁴ Remiel – anděl vedoucí lidské duše k poslednímu soudu,⁷⁹⁵ Sariel – anděl smrti⁷⁹⁶ a následuje mnoho dalších.⁷⁹⁷

Na závěr tohoto stručného výčtu zmíním Samaela, který dokládá ambivalentnost pohledu uvedených autorů na duchové bytosti. Jeho jméno se překládá jako „Boží jed“.⁷⁹⁸ Informace o něm jsou nejednoznačné. „Samael není archandělem. Je andělem Země a představuje Lucifera, archanděla světla a hlídače duality.“⁷⁹⁹ Případně „se o Samaelovi hovoří nejen jako o andělu smrti, ale často také jako o padlém andělu, arciknížeti pekel“.⁸⁰⁰ Jedná se tedy o dalšího anděla smrti (vedle Michaela nebo také Sariela).

Zdá se, že část vyznavačů andělů považuje za důležitého Lucifera. Podle některých autorů ho Bůh miluje ze všech andělů nejvíc, protože byl ochoten vzít na sebe nevděčný úkol a vytvořit polaritu zla, která vede lidstvo k uvědomění a dává mu zkušenosti.⁸⁰¹ Zde je vhodné upozornit, že vyznavači andělů z řad nových náboženských hnutí se často zastávají démonů i přes jejich sepětí se zlem. Tato obhajoba se opírá o myšlenku, že zlo je nezbytné, aby si člověk mohl vybrat dobro, případně aby se mohl učit, jak být

⁷⁸⁸ Srov. *Archandělé* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechanelu.cz/archandele/>>.

⁷⁸⁹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 128.

⁷⁹⁰ Srov. *Archanděl Metatron*. Podobně prorok Eliáš má být archandělem jménem Sandalfon. Srov. *Sandalfon* [2019-04-09]. <<https://www.nakridlechanelu.cz/archandel-sandalfon/>>. Tato myšlenka se opírá o informace ze směru židovské mystiky, která se nazývá *merkava*. Srov. ELIADE, Mircea – CULIANU, Ioan P. *Judaismus in Slovník náboženství*, s. 132.

⁷⁹¹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 118.

⁷⁹² Srov. YORK, U., *Andělé: Naši pomocníci a ochránci v životě*, s. 203.

⁷⁹³ Srov. tamtéž.

⁷⁹⁴ Srov. *Archanděl Jeremiel* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechanelu.cz/archandel-jeremiel/>>.

⁷⁹⁵ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 203.

⁷⁹⁶ Srov. tamtéž.

⁷⁹⁷ Tam, kde se jmen již nedostává, vystačí si autoři s prostými přídomky jako „anděl vody“ atd. Srov. např. *Archandělé*.

⁷⁹⁸ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 236.

⁷⁹⁹ *Archandělé*. Zde je zajímavý protimluv, který ukazuje na jisté neporozumění pojmu archanděl.

⁸⁰⁰ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 239. Srov. také RULAND, Jeanne. Sammael. In *Lexikon andělů*, s. 156.

⁸⁰¹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 110; viz také YORK, Ute. *Andělé*, s. 192.

vnitřně svobodný.⁸⁰² „Jediná možnost, jak člověka přivést na cestu vývoje, představuje prožívání polarity. Kdyby nebylo světlo, nevěděli bychom, co je stín.“⁸⁰³

Jako dítě může najít samo sebe jen skrze odloučení od matky, tak i člověk jen při „odvrácení“ se od Boha. Kam by se ale měl odvrátit, když božství vládlo všude? Musel vzniknout volný prostor, ve kterém by se neuplatňovalo božské působení a ve kterém by působily bytosti, které by nebyly bezprostředně proniknuty Bohem.⁸⁰⁴

Tato oběť (jak to nazval Rudolf Steiner⁸⁰⁵) ovšem způsobila, že bytosti odvrácené od Boha začaly ztrácet čistotu svého vědomí a propadat omylům.⁸⁰⁶

Existuje ovšem i názor značně bližší křesťanství, totiž že andělé se odvrátili od Boha z vlastního rozhodnutí. Nespokojenost padlých duchových bytostí s jejich předchozím stavem je zdůvodňována např. takto: „To je příliš dobra, a pořád totéž, chybí tady nějaká výzva, nenaplnuje mě to, tohle přece nemůže být všechno.“ Andělé se přestali v ráji s jeho stálým chvalozpěvem cítit dobře.⁸⁰⁷

Někteří autoři explicitně hovoří o válce duchových bytostí, která měla dopad i na hmotný svět. Jako první se postavila na odpor část bytostí páté andělské hierarchie, jinak sil a andělů sféry Marsu. Tito se dostali do konfliktu s nejbližším nadřízeným, šestým andělským chórem, tedy panstvy či anděly sféry Jupitera. Nesmírná spoušť, kterou tato válka na nebeském bojišti zanechala, zůstává na obloze jako prstenec asteroidů mezi oběžnými drahami Marsu a Jupitera.⁸⁰⁸

⁸⁰² Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 147.

⁸⁰³ YORK, Ute. *Andělé*, s. 192.

⁸⁰⁴ SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 147.

⁸⁰⁵ Srov. tamtéž.

⁸⁰⁶ Srov. tamtéž.

⁸⁰⁷ KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 33. Stranou ponechávám poněkud materiální obraz nebe i filozofický problém přílišného dobra.

⁸⁰⁸ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 239. Je možné si povšimnout, jak se zde prolínají řady duchových bytostí. O archandělech, kteří tvoří samostatný chór, Páleš mluví jako o vládících jednotlivých chóru. Tamtéž, s. 404.

2.4 Shrnutí

Knižní trh nabízí množství publikací týkajících se andělů, další nesčetné informace k tomuto tématu lze nalézt na internetu.⁸⁰⁹ Jak však bylo poukázáno, mnohé pohledy si protirečí, a to nejen na webových stránkách, ale i v knihách.

Autoři publikací o andělech mají různé zdroje inspirace: od klasického New Age (Doreen Virtue) přes magii (Paulo Coelho) a antroposofii (Emil Pálež) až po katolickou mystiku (Lorna Byrneová). Z tohoto rozdílného názorového pozadí vyplývá odlišnost v tom, na které z konkrétních aspektů popisovaných bytostí pak kladou jednotliví pisatelé důraz.

Čtenáři spirituálních titulů považují informace v těchto knihách za pravdivé a užitečné.⁸¹⁰ Z pohledu katolické teologie je však možné v naukách prezentovaných uvedenými autory spatřovat stanoviska, která činí tato učení neslučitelnými s křesťanskou vírou. Některé vnitřní rozpory obsažené v těchto naukách znesnadňují, nebo dokonce znemožňují jejich racionální uchopení.

Odhlédneme-li od filozofických nesrovnalostí nebo znovuožívání témat, s nimiž se teologie vypořádala již dříve, nelze v zájmu o andělskou literaturu přehlédnout jeden velmi pozitivní signál. Ve společnosti, která se prohlašuje za ateistickou, existuje zájem o duchovno, a tento zájem je dokonce natolik výrazný, že je schopen překonat racionální otázky, které mohou vyvstat. To může být v době, kdy vnímáme vylidňování kostelů, určitým povzbuzením. Současně nelze nevidět prostor pro vyjasňování a vysvětlování obsahu víry, jelikož se zdá, že mnohdy je chápán nepřesně a snad i zcela špatně.

K hlubšímu hodnocení představ nových náboženských hnutí nám zatím chybí dostatečný časový odstup. V tomto směru je třeba brát i názory zmíněných autorů jako vývojovou etapu. Lze předpokládat, že u jejich pokračovatelů časem doznají některé pohledy určité korekce.

⁸⁰⁹ Zde je zmíněno pouze několik málo webů – ty, které vyhledávače zobrazují při zadání klíčových slov na prvních místech.

⁸¹⁰ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R., Spirituální podnikání v České republice: soukromý a korporativní sektor. *Lidé města* 2009, roč. 11, č. 1. Dostupné on-line: [2018-12-25]. <http://lidemesta.cz/archiv/cisla/11-2009-1/spiritualni-podnikani-v-ceske-republice-soukromy-a-korporativni-sektor.html>.

3 Představy o andělech v žité spiritualitě praktikujících katolíků

Poslední část této práce se zabývá výzkumem provedeným mezi farníky římskokatolických farností v ostravském děkanátu. Tento výzkum si kladl za cíl zjistit, jak vnímají anděly ostravští katolíci a zda jejich představy o andělech odpovídají katolické církevní nauce, nebo zda byly ovlivněny myšlenkami nových náboženských hnutí. Pro ověření a také pro srovnání byl tento výzkum doplněn o šetření ve dvou venkovských farnostech v bruntálském děkanátu.

Kvantitativní šetření pracuje s tzv. formulací problému; výzkumný problém této práce spočívá v neznalosti toho, nakolik jsou věřící v mnou zkoumané skupině ve své víře týkající se andělů ovlivněni myšlenkami alternativních náboženských směrů, o nichž jsem pojednal výše.⁸¹¹ Hypotézou srovnávacího výzkumu pak bylo tvrzení: „Respondenti venkovských farností vykazují tradičnější přístup k tématu andělů než respondenti farnosti městských.“

3.1 Výzkumná část

Prvořadé pro práci na výzkumu bylo vypracování metody a technik, které by vedly k dosažení cíle výzkumu. Tento cíl vycházel z účelu výzkumu,⁸¹² jímž bylo získat rámcový přehled o vztahu katolíků k andělům a andělským tématům. Lokálně realizovaný výzkum by se pro pastýře zkoumané oblasti mohl stát pramenem cenných informací, stejně jako inspirací či předpokladem pro případný průzkum v dalších regionech, zejména sousedních. Uvedeného cíle jsem chtěl dosáhnout zodpovězením následujících počátečních otázek:

- Věří dnešní praktikující katolíci ze zkoumaného regionu na anděly?
- Jaký je obraz andělů v jejich víře?
- Odráží se téma andělů v jejich spiritualitě? (Případně jak?)
- Odpovídají jejich představy o andělech učení církve, nebo se blíží představám nových náboženských hnutí?

⁸¹¹ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002, s. 120.

⁸¹² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016, s. 160.

Je tedy zřejmé, že se jedná o metodu induktivní, kdy jde o to, získat odpovědi pro vytvoření obrazu skutečnosti.⁸¹³

Ačkoli mým původním záměrem bylo realizovat kvantitativní šetření, vyšlo najevo, že cíl výzkumu nemůže tato metoda zcela splnit.⁸¹⁴ Jako vhodný se však nejevil ani samostatný výzkum kvalitativní. Nezdálo se, že by rozhovor s několika jednotlivci poskytl možnost vyvodit něco, co by pro daný geografický rámec mělo vypovídací hodnotu.⁸¹⁵ Nakonec byla tedy zvolena metoda smíšeného výzkumu,⁸¹⁶ která umožnila testovat hypotézy o sociálních skupinách a vložit do dotazníku i otázky charakteristické spíše pro výzkum kvalitativní.

Bylo zřejmé, že se jedná o předem danou strukturu výběru,⁸¹⁷ protože výzkum byl zacílen na věřící katolíky. To však bylo nutno nějakým způsobem zúžit. Prvním bodem byla redukce na ostravský děkanát,⁸¹⁸ který nejvíce odpovídal zadání této práce. A tak byl vytvořen soupis farností ostravského děkanátu včetně komunity Salesiánů Dona Boska v Ostravě⁸¹⁹ a z těchto 25 farností bylo následně prostým, náhodným výběrem⁸²⁰ zvoleno pouhých 5 (Moravská Ostrava, Zábřeh, Poruba, Třebovice a salesiánská komunita), takže vznikla skupina zastupující přibližně 25 % obcí. Současně tak bylo zajištěno, že nedojde k vytvoření „výběrové skupiny“ respondentů, ale že bude zachováno „analytické zobecnění“.⁸²¹ Podle stejných kritérií byl pak realizován také výzkum doplňující. Pro ten jsem zvolil bruntálský děkanát,⁸²² protože svou vzdáleností od výrazných městských center a převahou zemědělství a lesního hospodářství nejvíce odpovídal charakteru venkova. Konkrétně se doplňující výzkum uskutečnil ve farnostech Moravský Beroun a Lomnice u Rýmařova.

Před zahájením samotného výzkumu byl ještě proveden předvýzkum, který měl ověřit srozumitelnost otázek.⁸²³ Ten proběhl mezi 13 členy farního společenství

⁸¹³ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 76.

⁸¹⁴ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 126.

⁸¹⁵ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 47.

⁸¹⁶ Tamtéž, s. 56.

⁸¹⁷ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 153.

⁸¹⁸ Seznam farností je dostupný on-line: [2018-11-05]. <<http://www.dekanat-ostrava.cz/>>.

⁸¹⁹ Srov. *Salesiáni Dona Boska v Ostravě* [2018-11-05].

<<http://ostrava.sdb.cz/salesiani/>>.

⁸²⁰ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 104n.

⁸²¹ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 152.

⁸²² Seznam farností je dostupný on-line: *Děkanát Bruntál*. Wikipedie (10.7.2020) [2020-10-10].

<https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bkan%C3%A1t_Brunt%C3%A1l>.

⁸²³ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 122.

v Zábřehu, ovšem v jiné skupině než následný řádný výzkum.⁸²⁴ Vzhledem k tomu, že předvýzkum potvrdil, že otázky jsou srozumitelné a není nutno je měnit, byly tyto vyplněné dotazníky zařazeny mezi ty, které byly získány posléze při výzkumu samotném.

Potom byli osloveni duchovní správci výše uvedených vybraných farností a uskutečnily se návštěvy jejich farních společenství. V takto definovaných skupinách byl pak výzkum zrealizován. S ohledem na anonymitu respondentů a některé další faktory⁸²⁵ byl jako forma výzkumu zvolen jednofázový dotazník⁸²⁶ s otevřenými otázkami.⁸²⁷ Za jeho jistou nevýhodu, s níž jsem se nakonec skutečně potýkal, lze považovat možnost některou otázku přeskočit, odpovídat příliš stručně, nesrozumitelně nebo neodpovědět vůbec.⁸²⁸ Z šesti základních typů výzkumných otázek⁸²⁹ byly v dotazníku zastoupeny otázky názorové, vědomostní a demografické.

Vzhledem k tomu, že téma andělů nepatří mezi okruhy běžného zájmu, dalo se očekávat, že ne všichni budou mít jasně vyhraněný názor. Otázky byly proto formulovány tak, aby respondentům pomáhaly jak se správným pochopením dotazů,⁸³⁰ tak s následnou odpovědí. Příklady uváděné v otázkách měly respondentům poskytnout podporu pro asociaci a též jim umožnit ono lepší porozumění. Doplnující podotázky pak měly zamezit tomu, aby se respondent nespokojil s uzavřenou odpovědí, a vést ho k jejímu rozvedení.⁸³¹

Zejména u první otázky bylo její rozvinutí de facto nutností, jelikož jsem vycházel z předpokladu, že odpověď bude kladná. Současně však bylo vhodné se zeptat, zda respondent skutečně v anděly věří. V opačném případě by bylo zbytečné ve vyplňování dotazníku pokračovat.

Samotná realizace výzkumu probíhala tak, že věřící shromáždění na farních setkáních měli možnost anonymně vyplnit předložený dotazník za mé přítomnosti a pod

⁸²⁴ Jednalo se o výzkum ve společenství, které se z časových důvodů schází v jiný čas než farní společenství. Vede je jiný kněz, ale vzhledem k tomu, že nejde o nějakou specifickou formu společenství, bylo vhodné je do výzkumu zařadit.

⁸²⁵ Srov. Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 141.

⁸²⁶ Dotazník je přílohou této práce.

⁸²⁷ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 190.

⁸²⁸ Srov. tamtéž.

⁸²⁹ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 172n.

⁸³⁰ Srov. tamtéž, s. 57.

⁸³¹ Mohlo by se zdát, že zejména doplňující dotaz na vztah s anděly je návodný, sugestivní.⁸³¹ Jednalo se však o nezbytnost, protože lidé běžně nejsou zvyklí přemýšlet o nějakém vztahu s duchovými bytostmi. Nejde tedy ani o otázky návodné, ani o dvojotážky, jak jsou chápány v klasické metodologii, ale o otázky mající za cíl rozvíjet původně příliš strohou odpověď respondentů. I tak byly mnohé odpovědi stručné a heslovité. Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 149.

mým dohledem. Vyplnění zůstalo dobrovolné,⁸³² avšak odmítnutí bylo spíše vzácností. Účastníkům bylo sděleno, že se jedná o výzkum pro diplomovou práci, a rovněž jim bylo oznámeno její téma. Dalších podrobností se jim nedostalo, aby nebyly zavdány příčiny k reaktivitě.⁸³³ Dotazy vznesené respondenty (např. na katolickou nauku) byly zodpovězeny až poté, co byly vyplněny a odevzdány všechny dotazníky.

Respondenti byli také ujištěni o zachování naprosté anonymity⁸³⁴ a požádáni o otevřenost při odpovídání.⁸³⁵ Všechny dále zpracovávané dotazníky byly vždy vyplněny na místě a lze předpokládat, že obsahují spontánní, a tedy relevantní odpovědi.⁸³⁶ Dotazníků z primárního výzkumu je celkem 139, jsou naskenované a dostupné ke kontrole. Stejně tak jsou naskenovány také dotazníky z doplňujícího výzkumu, kterých bylo 35.⁸³⁷ Níže citované odpovědi respondentů byly ponechány tak, jak jsou v dotaznících skutečně napsané, tedy i s případnými jazykovými nedostatky a chybami.

⁸³² Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 157.

⁸³³ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 149.

⁸³⁴ Dotazníky z každé skupiny byly bez pročitání zařazeny do stohu již odevzdaných dotazníků z jiných skupin, abych vyloučil případnou předpojatost při jejich analyzování.

⁸³⁵ Respondenti byli ubezpečeni, že se nejedná o zkoušku jejich pravověří, ale o jejich subjektivní a niterný názor. Také byli obeznámeni s tím, jak se dostanou k výsledkům výzkumu.

⁸³⁶ Jako další možnost se nabízelo vyplňování dotazníků po skončení bohoslužeb v kostelích. Tam by ovšem nebylo zaručeno, že mezi respondenty jsou skutečně jen katolíci, a nikoli např. kolemjdoucí, zlákaní varhanní hudbou. Navíc je nutno brát v úvahu nepohodlí, které by mohlo zájemce o vyplnění dotazníku odrazovat.

Zabýval jsem se i variantou, že si respondenti vezmou dotazníky k vyplnění domů. Odpovědi by pak byly jistě obsažnější; vystavil bych se však riziku, že budou zkreslené vzhledem k možnosti „poradit se“ s internetem, příp. že se mi dotazníky vůbec nevrátí. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 115n. Tomu jsem se díky výše popsanému postupu vyhnul.

⁸³⁷ Čísla dotazníků z doplňujícího výzkumu navazují na číslování dotazníků z výzkumu primárního. Nesou tedy čísla 140–174.

3.2 Interpretace získaných dat⁸³⁸

Po první analýze bylo možné konstatovat, že katolíci ve zkoumaném vzorku v anděly věří. V primárním výzkumu vyjádřili v dotaznících svoji nevíru v anděly pouze 2 respondenti.⁸³⁹ V doplňujícím výzkumu to pak byl 1 respondent.⁸⁴⁰ Tedy 98,56 % dotázaných v primárním výzkumu a 97 % účastníků doplňujícího výzkumu svou víru potvrdilo.⁸⁴¹

3.2.1 Představy respondentů o andělech a jejich funkci

Odpovědi respondentů s popisy andělských bytostí a jejich působení byly potom roztrženy s cílem zjistit, zda andělé v představách dotázaných skutečně odpovídají duchovným bytostem. Vyšlo najevo, že mezi věřícími existují názory, které jsou v rozporu s tím, co tato práce chápe pod pojmem „anděl“. Ty však byly marginální. Kupř. jen v jediném dotazníku bylo možno se dočíst, že se jedná o zemřelé lidi.⁸⁴²

5 odpovědí (tedy 4,32 %) obsahuje přesvědčení, že jde o lidi žijící, do kterých se andělé „vtělují“⁸⁴³. Např. jeden z respondentů uvedl, že andělé jsou „obyčejní lidé, kteří vynikají vlastnostmi, pomáhající lidem, kteří za svou pomoc neočekávají něco na oplátku“.⁸⁴⁴ Jiný zase odpověděl, že jsou „vtělení do lidských bytostí, pomáhají druhým“.⁸⁴⁵ 3 z těchto 5 respondentů dále neuvodili nic, co by poukazovalo na to, že andělé v jejich představách jsou duchovnými bytostmi, a ne pouze kulturní nálepkou označující hodné lidi. Přes kladnou odpověď na otázku, zda v anděly věří, lze

⁸³⁸ Odpovědi v nashromážděných dotaznících byly jednotlivě analyzovány a rozřazeny do kategorií odpovídajících de facto výzkumným otázkám, a to tak, aby byly vytvořeny jednotlivé souhrnné sloupce pro co nejkonkrétnější souhrny v datové matici. U kvalitativní části jsem vycházel zejména z metody *tematické analýzy*. Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 264–276. Pokud odpověď obsahovala odpovídající výraz nebo bylo nepochybně zřejmé, že je respondentem myšlen, byl do datové matice zadán odpovídající kód. Příklady vyplněné datové matice jsou uvedeny v přílohách č. 14 a 15. Jednalo se o číslovku „1“, která označovala shodu odpovědi s tématem. Součtem byly získány absolutní počty odpovědí, které byly následně převedeny také na relativní, tedy procentuální vyjádření. Tyto výsledky jsou pro větší přehlednost zobrazeny v grafech uvedených v přílohách.

⁸³⁹ Jedná se o dotazníky č. 62 a 121. Tyto dotazníky posloužily k zodpovězení otázky týkající se víry či nevíry v anděly a byly z další analýzy vyřazeny.

⁸⁴⁰ Jde o dotazník 168, který byl, podobně jako zmíněné dva dotazníky z primárního výzkumu, z další analýzy vyřazen.

⁸⁴¹ Poněkud neuchopitelný je dotazník č. 81, kde na otázku, zda věří v anděly, respondent napsal: „Rozhodně ne, jen anděl strážný.“ Ovšem jelikož dále uvádí, že se modlí modlitbu *Anděle Boží*, lze předpokládat, že v tohoto anděla skutečně věří.

⁸⁴² Srov. dotazník č. 87.

⁸⁴³ To je případ dotazníků č. 41, 57, 61, 69 a 106.

⁸⁴⁴ Dotazník č. 57.

⁸⁴⁵ Dotazník č. 61.

předpokládat nevíru v ty bytosti, které tímto termínem označuje katolická církev i tato práce.⁸⁴⁶

Relativní počet ostravských farníků věřících v existenci andělů tedy klesne na 96,40 %. V doplňujícím výzkumu se nic podobného nevyskytlo. Oproti městským farnostem však výrazně vyšší procento (55,88 %) respondentů ponechalo své představy bez bližšího upřesnění.

Ohledně představ, které respondenti o andělech mají,⁸⁴⁷ je zajímavé sledovat, jak se v ostravských farnostech rozsah popisu zvětšuje s rostoucím vzděláním respondentů.⁸⁴⁸ Např. 55 dotázaných (41,04 %) uvedlo, že se jedná o bytosti duchovní, éterické či neviditelné. Když byly relativní výsledky rozloženy podle míry vzdělání, bylo zjištěno, že počet odpovědí zmiňujících netělesný charakter andělů stoupá s výší vzdělání. Zatímco z respondentů se základním vzděláním⁸⁴⁹ jich tuto skutečnost uvedlo 25,00 %, u středoškoláků to bylo už 40,98 % a u absolventů vysokých škol 49,09 %. Podobný jev byl patrný i v doplňujícím výzkumu.

Zcela naopak je tomu u podpůrné představy křídel. Ta uvedlo jako znak andělů celkem 10,07 % dotázaných: „Někteří mají křídla,⁸⁵⁰ případně: „Mají určitě křídla,⁸⁵¹ nebo: „Krásné bytosti s křídly.“⁸⁵² V primárním výzkumu zmínilo křídla 25,00 % respondentů se základním vzděláním, u absolventů středních škol to bylo 11,48 % a u vysokoškoláků jen 5,45 % dotázaných. Zdá se, že se stoupající mírou vzdělání klesá v představách o andělech míra antropomorfismů. Tomu by napovídala i skutečnost, že podle 8,20 % dotázaných středoškoláků nemají andělé konkrétní podobu, ale z vysokoškoláků jich svoji představu takto upřesnilo už 16,36 %. (U věřících se základním vzděláním se tato informace nevyskytla.) Ovšem např. právě absolvent vysoké školy uvedl, že si anděla představuje „s mečem a ve zbroji“⁸⁵³, a jiná vysokoškolačka zase anděly připodobnila ke světluškám.⁸⁵⁴ Vyskytla se i přirovnání ke

⁸⁴⁶ Tyto dotazníky č. 57, 69 a 106 byly proto z dalších analýz také vyřazeny.

⁸⁴⁷ Srov. přílohy č. 4 a 5.

⁸⁴⁸ Pokud jde o vzdělání respondentů, srov. přílohu č. 2. Přitom je třeba říci, že u středoškolského vzdělání nebyla brána v potaz délka studia a druh závěrečných zkoušek. Podobně došlo pro další analýzy ke sloučení absolventů VŠ s absolventy VOŠ do jedné kategorie. Také je důležité zmínit, že celkem 10 respondentů své vzdělání neudalo.

⁸⁴⁹ V této skupině však nelze výsledkům přiřítat přílišnou váhu s ohledem na nízký absolutní počet respondentů.

⁸⁵⁰ Dotazník č. 65.

⁸⁵¹ Dotazník č. 128.

⁸⁵² Dotazník č. 153.

⁸⁵³ Dotazník č. 110.

⁸⁵⁴ Srov. dotazník č. 120.

světlu⁸⁵⁵ nebo k obláčkové substanci.⁸⁵⁶ A objevily se také odpovědi, že andělé na sebe mohou brát různou podobu podle svěřeného úkolu nebo dané situace.⁸⁵⁷

V doplňujícím výzkumu pak bylo zajímavé, že respondenti se základním vzděláním až na 1 výjimku zcela vynechali bližší popis, stejně tak respondenti, kteří žádné vzdělání neuvedli. Jediný věřící se základním vzděláním, který se vyjádřil ke své představě, uvedl: „... rozhodně si je však nepředstavuji jako okřídlené bytosti, spíše jako bytosti, kteří jsou natolik blízcí Bohu, že jim Bůh svěřil každého jednoho z nás na starost.“⁸⁵⁸ Éterickou formu pak v doplňujícím výzkumu zdůraznilo 55,56 % vysokoškolsky vzdělaných respondentů a 25 % dotázaných se středoškolským vzděláním.

Dosažené vzdělání má vliv také na kvalitu odpovědí. Celkem 62,50 % ostravských respondentů se základním vzděláním své představy o andělech neupřesnilo nebo udalo, že ačkoli v anděly věří, žádnou bližší představu nemají. V doplňujícím výzkumu měl v této vzdělanostní skupině konkrétnější představu pouze 1 dotázaný (výjimka uvedená výš). U respondentů se středoškolským vzděláním se tato odpověď vyskytla ve 44,26 % v primárním výzkumu a v 50 % ve výzkumu doplňujícím. Mezi vysokoškoláky tak odpovědělo 36,36 % dotázaných z Ostravska a 33,33 % dotázaných z Bruntálska. Odhlédneme-li od stupně vzdělání všech respondentů (se započtením těch, kteří své vzdělání neuvedli), nalezneme nejasnou či žádnou představu o andělech celkem u 43,28 % účastníků primárního výzkumu a u 55,88 % účastníků výzkumu doplňujícího.

Pokud jde o poměr mezi konvertity a lidmi ve víře vychovanými, jsou zde patrné rozdíly.⁸⁵⁹ Např. v primárním výzkumu nepatří ani jedna odpověď zmiňující křídla konvertitovi. V doplňujícím výzkumu byla křídla uvedena 1 konvertitou.⁸⁶⁰ Podobně se v primárním výzkumu objevovalo odmítání konkrétní podoby andělů výrazně častěji u konvertitů, kteří tuto skutečnost zdůraznili ve 26,67 % případů, zatímco u věřících, kteří ve víře vyrostli, to bylo jen 9,28 %. Naproti tomu se však zmínka, že se jedná o duchové, případně éterické bytosti, vyskytla u 47,42 % ve víře vychovaných, kdežto

⁸⁵⁵ Srov. např. dotazník č. 65 či 77.

⁸⁵⁶ Srov. dotazník č. 9.

⁸⁵⁷ Srov. např. dotazník č. 94.

⁸⁵⁸ Dotazník č. 162.

⁸⁵⁹ K poměru konvertitů srov. přílohu č. 3.

⁸⁶⁰ Jedná se o dotazník č. 165.

u konvertitů to bylo 26,67 %.⁸⁶¹ Nelze tedy tvrdit, že by si duchovost andělů (včetně absence konkrétní podoby) uvědomovali více konvertité než lidé se zděděnou vírou. Navíc jediná odpověď přisuzující andělům „jiné tělo“⁸⁶² patří právě konvertitovi.

U doplňujícího výzkumu se vyskytla pouze 1 odpověď, která zmínila, že „[t]řeba nemají žádnou podobu“.⁸⁶³ Tato odpověď patřila středoškolákovi se zděděnou vírou. To, jak se zdá, podporuje výše uvedenou domněnku, že konverze zde nehraje přílišnou roli. Duchovou nebo éterickou formu bytnosti andělů zmínila přesně polovina konvertitů, přičemž druhá polovina žádnou představu nevedla. Mezi respondenty se zděděnou vírou si anděly jako duchové, éterické bytosti představuje 31,82 % z nich. Dalších 45,45 % dotázaných žádnou bližší představu nevedlo. Ti, kteří se nevyslovili k tomu, zda jsou či nejsou konvertité, se nevyjádřili ani ke svým představám o andělech.

Zatímco v primárním výzkumu byla (byť okrajově, totiž pouze ve 2,16 %) andělům přisouzena vysoká inteligence, v doplňujícím výzkumu se tato odpověď nevyskytla vůbec.

Problematicky uchopitelná je pak odpověď, která ohledně představ o andělech uvádí strohé sousloví „síla myšlenky“.⁸⁶⁴

Při popisu působení andělů⁸⁶⁵ byla v primárním výzkumu nejčastěji zmiňována ochrana (53,73 %), pomoc (29,10 %) a vedení k dobrému, resp. k Bohu (8,96 %). Toto všechno bývá dáváno do souvislosti s vnuknutím či našeptáváním, které andělům přiřklo 7,46 % dotázaných. A pouze 2,99 % respondentů uvedlo, že andělé jsou našimi přímluvci u Boha.

Také v doplňujícím výzkumu se nejčastěji objevovalo, že andělé jsou našimi ochránci (38,24 %) a našimi pomocníky, když je to potřeba (29,41 %). Velmi málo bylo zastoupeno téma vedení k Bohu nebo našeptávání či vnuknutí. Jednou je uvedeno, že nám andělé mohou dávat rady,⁸⁶⁶ a jednou je zmíněna zkušenost doprovázení, z kontextu však vyplývá, že se jednalo spíše o ochrannou funkci.⁸⁶⁷ Podobně se

⁸⁶¹ Přitom se u konvertitů – s jedinou výjimkou – jednalo o jiné dotazníky než o ty, které obsahovaly odmítnutí konkrétní podoby.

⁸⁶² Dotazník č. 45.

⁸⁶³ Dotazník 167. Upravil autor.

⁸⁶⁴ Dotazník č. 151. To je zajímavé také proto, že v další odpovědi respondent uvádí, že se k andělu strážnému modlí, což dokládá, že je pro něj něčím víc než pouhou silou vlastní myšlenky. Pozoruhodné také je, že odpověď patří vysokoškolákovi se zděděnou vírou.

⁸⁶⁵ Srov. přílohy č. 6 a 7.

⁸⁶⁶ Srov. dotazník č. 163.

⁸⁶⁷ „Anděl mě provázel již několik let před křtem, když jsem se začala obracet (např. na vlak ve 24:00 hodin, 3km). Sedával na sedadle spolujezdce v autě (jízda po dálnici, již rok auto nemám). Jsou přítomni při mši svaté. A taky doma.“ Dotazník č. 165. Pro jistý implicitní náznak vedení (v rámci procesu směřování ke křtu) jsem jej zahrnul do grafu jako vedení k Bohu.

v doplňujícím šetření vůbec nevyskytlo, že by andělé byli našimi přímluvci u Boha. To ovšem spíše potvrzuje výsledek primárního výzkumu, kde byl tento názor zastoupen zcela okrajově. Podle jedné odpovědi jsou andělé „poslové Boží, pomocníci a směřovatelé pro nás“.⁸⁶⁸ Toto směřování však není konkretizováno, a není tedy možné jednoznačně z něj vyvodit, zda směřují nás, případně kam směřují.

I zde se objevily obtížně uchopitelné odpovědi, které např. uváděly, že andělé přinášejí štěstí,⁸⁶⁹ že pozitivně naladují lidi,⁸⁷⁰ případně: „zahřívají nás“.⁸⁷¹ Mezi odpovědi vykazující jisté neporozumění funkci anděla strážného patří i odpověď jednoho z vysokoškolsky vzdělaných konvertitů: „Kdyby měl každý občan ČR svého anděla a modlil se za něj, všem by se v životě dařilo lépe.“⁸⁷²

⁸⁶⁸ Dotazník č. 140.

⁸⁶⁹ Srov. dotazník č. 128.

⁸⁷⁰ Srov. dotazník č. 93.

⁸⁷¹ Dotazník č. 160.

⁸⁷² Dotazník č. 120. Lze předpokládat, že respondent se jen nepřesně vyjádřil, a tedy nechce, abychom se modlili za své anděly. Snad má na mysli buď to, aby se člověk modlil „k“ andělovi, nebo aby se anděl přimlouval u Boha za něj. I přes tento předpoklad je zde patrné, že dotázaný nevěří, že anděla strážného mají všichni lidé bez rozdílu.

3.2.2 Zdroje, ze kterých lze čerpat informace o andělech

Dále mě zajímaly zdroje, z nichž je dle mínění respondentů možno čerpat informace o andělech.⁸⁷³ Odpovědi měly odhalit, zda dotázaní znají nějakou andělskou literaturu pocházející z nových náboženských hnutí,⁸⁷⁴ případně zda vůbec vědí, kde bezpečně informace získat. V primárním výzkumu téměř polovina z celkového počtu respondentů (48,51 %) uvedla Biblii; v rámci skupiny ve víře narozených tuto odpověď udalo 49,48 % a u konvertitů 26,67 %.⁸⁷⁵ V doplňujícím výzkumu spatřovalo v Biblii zdroj informací o andělech o něco méně respondentů, totiž 38,22 % z celkového počtu dotázaných.⁸⁷⁶

Necelá čtvrtina (21,64 %) účastníků primárního výzkumu uvedla zdroje související s osobou kněze, jako jsou homilie, rozhovory s knězem nebo biblické hodinky, případně prostě napsali „kostel“. Katechismus a jiné zdroje církevní autority pak udalo 11,94 % dotázaných. Účastníci doplňujícího výzkumu zmiňovali výše uvedené zdroje opět řidčeji. K autoritě církve odkazovalo pouze 14,71 % odpovědí, včetně jediného odkazu na KKC.⁸⁷⁷

Internet a ostatní média pokládá za další možný pramen informací o andělech 17,16 % respondentů z Ostravska a 8,82 % dotázaných z Bruntálska. Výrazný počet dotázaných (41,04 % z ostravských farností a 20,59 % z farností bruntálských) uváděl ostatní populárně naučnou literaturu. Pouze menší část z nich, totiž 29,09 % účastníků primárního výzkumu (jedná se o 11,94 % z celkového počtu respondentů), upřesnila, že se nemá jednat o literaturu esoterní.⁸⁷⁸

Někteří pak uvedli i rizika spojená s dnes dostupnými zdroji informací. Např. jeden z vysokoškoláků a současně konvertita napsal: „Nejvěrohodnější je z knih, na internetu jsou kolikrát i blbosti.“⁸⁷⁹ Jiný, ve víře vycvchaný vysokoškolák, uvádí: „Určitě ne z nějakých pochybných ezoterních knih! Problematiku andělů vidím v rámci katol.

⁸⁷³ Srov. přílohy č. 8 a 9.

⁸⁷⁴ Zcela úmyslně nebyla otázka formulována tak, aby se tázala, kde konkrétně hledají informace sami respondenti, jelikož takto položená otázka by vedla k eliminaci odpovědí těch, kdo sice mají představu o tom, kde hledat, současně se však sami o anděly nezajímají.

⁸⁷⁵ Zde lze vidět výrazný rozdíl mezi konvertity a věřícími, kteří ve víře vyrostli. Druhým případem takto zřetelného rozdílu mezi oběma skupinami bylo omezení literatury na tu, která není esoterního původu, jak bude uvedeno dále. U ostatních zdrojů informací byly odpovědi z tohoto hlediska vyrovnanější (max. 3% rozdíl).

⁸⁷⁶ Zcela jiný však byl oproti městským farnostem výskyt této odpovědi mezi konvertity (50 %) a ve víře narozenými (43,48 %).

⁸⁷⁷ Srov. dotazník č. 142.

⁸⁷⁸ U tohoto upřesnění převažovali konvertité s 26,67 % ve své skupině oproti 9,28 % takových odpovědí ve skupině lidí vycvchaných ve víře. U doplňujícího výzkumu se jedná o bezvýznamný rozdíl s ohledem na absolutní počty odpovědí.

⁸⁷⁹ Dotazník č. 77.

církve jako ‚doplňkové‘ téma, takže základní dokumenty – Katechizmus, biblický výkladový slovník – to stačí.“⁸⁸⁰ Odpovědi v doplňujícím výzkumu z bruntálských farností měly v podstatě stejný obsah.⁸⁸¹

Je možno pozorovat, že na případná rizika upozorňovali převážně vysokoškolsky vzdělaní lidé. Další z nich napsal: „O andělech se píše v Bibli. Co je navíc, je pro mě trochu podezřelé (různé populární knihy atd.). Nejdůležitější je ale pro mě stejně osoba Ježíše Krista. Když někdo mluví o andělech, je pro mě důležité, jestli v centru jeho zájmu zůstává Ježíš Kristus. Pokud ne, jdu od toho raději dál... může to zavánět esoterikou.“⁸⁸² Nakonec ocituji ještě jednu odpověď. Její autorka je také vysokoškolsky vzdělaná: „Dnes je nebezpečí, že zdrojů je dost, ale jsou různé kvality (google, církv. zdroje, esoterické prameny) a lidé se v tom nevyznají – chybí nějaké ‚rozlišovadlo‘.“⁸⁸³ Mimo tyto a další kritické odpovědi se však objevily i názory liberálnější. Oproti tomu v dotaznících z bruntálských farností se o nevhodné literatuře zmínil pouze jediný výše uvedený respondent v dotazníku č. 141.

Zatímco téměř desetina (9,70 %) všech dotázaných z ostravských farností uvedla jako možný zdroj informací vyprávění jiných lidí,⁸⁸⁴ v bruntálských dotaznících se tato odpověď vůbec neobjevila. Podobně jsou v nich jako zdroj opominuty informace získané od rodičů, které v ostravských farnostech zmínilo 5 dotázaných (3,73 %). Stejný počet respondentů z ostravského děkanátu také použil poněkud nejasně vyznívající obrat „z víry“. Ani tato odpověď se u bruntálských věřících neobjevila. Velmi podobný v obou výzkumech je však relativní výskyt odpovědi „z vlastní zkušenosti“, kterou zmínilo 5,22 % respondentů v primárním a 5,88 % respondentů v doplňujícím výzkumu.⁸⁸⁵ Modlitbu pak udali 4 dotázaní (2,99 %) z ostravských farností a 3 respondenti (8,82 %) z Bruntálska. V doplňujícím výzkumu se také ve 2 případech (5,88 %) objevila odpověď „ze zkušeností svatých“.⁸⁸⁶

V primárním výzkumu se pak ještě vyskytla 1 odpověď,⁸⁸⁷ která se odvolávala na slovenský zábavní pořad *Anjeli strážni*,⁸⁸⁸ a 3 odpovědi uváděly knihy Lorny

⁸⁸⁰ Dotazník č. 79.

⁸⁸¹ Srov. např. dotazník č. 141.

⁸⁸² Dotazník č. 38.

⁸⁸³ Dotazník č. 22.

⁸⁸⁴ Zde vyvstávají nejen otázky věrohodnosti, nýbrž i bezpečnosti takovýchto zdrojů poznání. Jistě tu potenciálně hrozí, že by mohlo jít o projekci vlastní fantazie, nebo dokonce o vědomé mystifikace těch, kdo informace předávají.

⁸⁸⁵ Nelze vyvodit, jakou konkrétní zkušenost mají respondenti na mysli.

⁸⁸⁶ Dotazník č. 140. Podobně také dotazník č. 144.

⁸⁸⁷ Srov. dotazník č. 98.

⁸⁸⁸ Srov. *Anjeli strážni* [2019-01-20]. <<https://www.csfd.cz/film/264677-anjeli-strazni/prehled/>>.

Byrneové.⁸⁸⁹ V jedné z nich respondent sdělil, že nevěří, že by vše v knize bylo založeno na skutečnosti.⁸⁹⁰ Pouze jediná odpověď zmiňovala knihy Františka Mráčka.⁸⁹¹ V doplňujícím výzkumu se žádná takto konkrétní odpověď neobjevila. Jen v jednom případě bylo napsáno: „[M]ám o nich doma 4 knihy.“⁸⁹² To může naznačovat, že respondenti v naprosté většině (v případě primárního výzkumu z 97,01 %, resp. z 97,06 % v případě výzkumu doplňujícího) knihy s andělskou tematikou cíleně nevyhledávají. Z toho lze vyvodit, že téma andělů netvoří těžiště jejich spirituality a jejich zájem o ně je pouze okrajový.

Ojedinele se vyskytly i odpovědi, které nelze interpretovat zcela jednoznačným způsobem, jako např. věta: „[J]e mi to dáno jako jiní svatí,“⁸⁹³ nebo odpověď, která uváděla jako možný zdroj „[p]ouť ve Fatimě a podobně“.⁸⁹⁴ Podle jedné odpovědi v doplňujícím výzkumu lze informace někdy získat „i od samotných andělů strážných“.⁸⁹⁵ Počet respondentů, kteří u této otázky odpověď buď vynechali, nebo uvedli, že nevědí, kde lze informace o andělech získat,⁸⁹⁶ byl na Ostravsku relativně nízký (9,70 %), v bruntálských farnostech představuje 20,59 % dotázaných.

⁸⁸⁹ Srov. dotazníky č. 65, 96 a 104.

⁸⁹⁰ Srov. dotazník č. 96.

⁸⁹¹ Srov. dotazník č. 68.

⁸⁹² Dotazník č. 166. Upravil autor.

⁸⁹³ Dotazník č. 35. Upravil autor.

⁸⁹⁴ Dotazník č. 67. Upravil autor.

⁸⁹⁵ Dotazník č. 154.

⁸⁹⁶ Ačkoli je běžné, že se nevyplněné odpovědi do statistik nezapočítávají, zde byly ponechány jako samostatný typ odpovědi. Jsem totiž přesvědčen, že mají jistou vypovídací hodnotu. Předpokládám-li ochotu respondentů odpovědět, pak nezodpovězená otázka nejspíše naznačuje nevědomost (jako v tomto případě) nebo neschopnost převést něco do slov (jako v případě zkušeností).

3.2.3 Téma andělů ve spiritualitě respondentů

Zbývá tedy zodpovědět, jak se toto téma odráží ve spiritualitě respondentů. Modlí se k andělům? Prosí Boha o jejich pomoc? Meditují o nich? Jistý přesah do této oblasti nabídly už ty odpovědi na otázku ohledně zdroje informací o andělech, ve kterých dotázaní uváděli modlitbu a víru. Pokud jde o osobní vztah k andělům, 76,87 % ostravských respondentů uvedlo, že se k andělům modlí.⁸⁹⁷ Z toho pak 19,42 % dotázaných specifikovalo, že se jedná o modlitbu *Anděle Boží*.⁸⁹⁸ Ostatní odpovědi konkrétní modlitbu nejmenovaly. 3 respondenti uvedli, že se modlí k Bohu, kterého prosí, aby anděly poslal, nebo mu za ně děkuje.⁸⁹⁹ Některé odpovědi přitom byly velmi osobní. Jeden z respondentů např. napsal: „K anděli strážnému se občas pomodlím a řekneme si pár věcí, které mým životem prožíváme.“⁹⁰⁰ Další dotázaný uvedl: „Nedám dopustit na svého anděla strážného.“⁹⁰¹

Jindy zase dotazníky obsahují přesvědčení o smyslu takovýchto modliteb, např. jeden respondent odpověděl: „Modlím se k nim a vždy mi pomáhají.“⁹⁰² Podobné tvrzení obsahuje také další odpověď: „Když je vzývám, pomáhají mi.“⁹⁰³ Je však možné najít i otevřenější prohlášení: „Ano vždy se mi zjeví když je potřebuji.“⁹⁰⁴ A opět jiná odpověď nabízí cenné srovnání toho, jak se může změnit vnímání andělů obrácením ke Kristu: „V mém předkřesťanském období byla esoterika – zde os. zkušenost/ pocit kontaktu s osobním andělem při nějakém cvičení. Věřím v anděla strážného – jakoby osobního anděla. Málokdy ho však žádám o pomoc, to spíš Boha Otce.“⁹⁰⁵

V doplňujícím výzkumu 61,76 % respondentů potvrdilo, že se k andělům modlí. Z toho 19,05 % uvedlo některou z tradičních modliteb, zatímco ostatní neupřesnili, o jakou modlitbu se jedná. Odpovědi však vykazovaly přesvědčení o účinnosti těchto modliteb: „Modlím se k nim a vždy jsem byla vyslyšena.“⁹⁰⁶ Jiná odpověď uvádí: „Nicméně modlitbu anděle boží se v rodině modlíme. Přesvědčil jsem se v osobní víře o jejím ‚fungování‘.“⁹⁰⁷ Ještě jiná odpověď pak říká: „Pokud se dokážeme zklidnit a ‚naladit‘ na nebeskou vlnu, můžeme pocítit nebeskou pomoc. Ať již od andělů nebo

⁸⁹⁷ Srov. přílohy č. 10 a 12.

⁸⁹⁸ Srov. přílohu č. 11.

⁸⁹⁹ Srov. dotazníky č. 22, 25 a 40.

⁹⁰⁰ Dotazník č. 102.

⁹⁰¹ Dotazník č. 12.

⁹⁰² Dotazník č. 19.

⁹⁰³ Dotazník č. 80.

⁹⁰⁴ Dotazník č. 5.

⁹⁰⁵ Dotazník č. 25.

⁹⁰⁶ Dotazník č. 156.

⁹⁰⁷ Dotazník č. 157.

Pána Ježíše. Vím o čem mluvím, právě to zažívám.“⁹⁰⁸ Na dotaz, zda má k andělům vztah, jeden respondent uvedl: „Ale ano ale spíš jim držím palce.“⁹⁰⁹

Posledními příklady jsme se dostali k osobní zkušenosti, kterou respondenti s anděly mají.⁹¹⁰ Existenci této zkušenosti potvrdilo celkem 20 dotázaných (tedy 14,93 %) v primárním výzkumu a 7 respondentů (tedy 20,59 %) ve výzkumu doplňujícím. Přitom je zajímavé, že mezi těmito respondenty byli také ti, kteří uvedli, že se k andělům nemodlí a žádný bližší vztah k nim nemají.⁹¹¹ V některých odpovědích bylo upřesněno, o jakou zkušenost se jedná, např. že šlo o pomoc při jízdě na kole⁹¹² nebo o ochranu před autonehodou.⁹¹³ V doplňujícím výzkumu se 3 odpovědi zmiňují o záchraně syna, resp. synů.⁹¹⁴ Jiné odpovědi bližší popis této zkušenosti neobsahují, uvádějí např. jen, že „[z]ažila jsem situaci, že mě ochránil“.⁹¹⁵ Podobně v doplňujícím dotazníku jeden respondent uvádí silnou osobní zkušenost, ačkoli se vůbec nevyjadřuje k modlitbám: „[B]yl jsem dvakrát mrtvý a cítil jsem jejich přítomnost v nemocniční kaply.“⁹¹⁶

Meditace ani další praktiky uplatňující se v oblasti nových náboženských hnutí se v odpovědích účastníků primárního výzkumu vůbec nevyskytly. Totéž v podstatě platí v případě doplňujícího výzkumu s výjimkou již zmíněného „naladění“. Odpověď však neuváděla žádné konkrétní metody tohoto naladění, a nelze z toho tedy vyvodit, zda by se mělo jednat o některou z praktik nových náboženských hnutí, nebo zda je míněno např. pohroužení se do modlitby.⁹¹⁷

⁹⁰⁸ Dotazník č. 163.

⁹⁰⁹ Dotazník č. 154.

⁹¹⁰ Srov. přílohy č. 12 a 13.

⁹¹¹ To se týká např. dotazníků č. 33 nebo 46.

⁹¹² Srov. dotazník č. 46 a 71.

⁹¹³ Srov. dotazník č. 92.

⁹¹⁴ Jedná se o dotazníky č. 158, 159 a 167.

⁹¹⁵ Dotazník č. 15. Upravil autor.

⁹¹⁶ Dotazník č. 161. Upravil autor.

⁹¹⁷ Toto je jedno z několika míst, kde se zřetelně ukazují limity této formy výzkumu, která neumožňuje výraznější uplatnění kvalitativní metody.

3.2.4 Závěrečné zhodnocení výzkumu

Závěrem je tedy možno říci, že víra v anděly je u převážné části respondentů stále přítomna. Tato víra odpovídá spíše tradičnímu pojetí v mezích katolické ortodoxie i ortopraxe. Z výše uvedeného je možné vyvodit, že víra v anděly a představy o nich se, až na drobné odchylky, pohybují v rozsahu legitimního teologického pluralismu. To platí jak pro výzkum realizovaný v ostravském děkanátu, tak pro výzkum v děkanátu bruntálském.

Obraz andělů nabývá v představách dotázaných především podoby anděla strážného, který provází každého člověka, pomáhá mu, chrání jej a vede ho k dobrému. Je zřejmé, že si respondenti uvědomují duchovost andělů, přestože si ve svých popisech vypomáhají antropomorfními popisy.

Ani analýza zdrojů informací o andělech nenaznačila, že by téma andělů bylo nějak výrazně dotčeno naukami nových náboženských hnutí. Ze skutečně problematických autorů se (pouze v primárním výzkumu) vyskytlo jen jméno Lorny Byrneové, a to v zanedbatelném procentu. Ojedinelé zvláštnosti v odpovědích nelze bez dalšího upřesnění jednoduše odbýt jako neortodoxní. Může se jednat o nepochopení přece jen obtížných témat, o kterých lidé běžně nepřemýšlejí.⁹¹⁸ Zejména u vzdělanějších respondentů je patrné uvědomování si rizika, že informace z některých zdrojů mohou být zavádějící. Současně lze vidět, že existuje prostor pro kultivaci naukové části tohoto tématu.

Spiritualita respondentů obsahuje anděly jaksi „samozřejmě“. Věřící na pomoc andělů spoléhají a prosí je o ni. Přitom jsou zastoupeny i modlitby zařité v rámci tradice, zejména *Anděle Boží*. Z analýzy odpovědí se zdá, že naukami nových náboženských hnutí není spiritualita věřících ve zkoumaném vzorku dotčena.

Pokud jde o srovnání mezi městskými a venkovskými farnostmi, nelze potvrdit, že by venkovské farnosti, reprezentované věřícími z bruntálského děkanátu, vykazovaly výrazně odlišný přístup k tématu andělů, než je tomu u respondentů z farností městských. Věřící ze zastoupených farností jsou andělům ochotni přisoudit určité působení ve svém životě, současně však andělé nejsou nosným prvkem jejich spirituality. Jakkoli jsou ve spiritualitě katolíků z bruntálského děkanátu - s ohledem na anděly - procentuálně více zastoupeny tradiční modlitby, nezdá se být tento rozdíl příliš

⁹¹⁸ Na straně druhé se v dotaznicích několik neobvyklých odpovědí skutečně vyskytlo, jak bylo uvedeno v příkladech výše.

výrazný. V kontextu dalších odpovědí spíše potvrzuje okrajovost andělské tematiky tak, jak se jeví v analýze primárního výzkumu.

Některé odpovědi zmiňují tradiční modlitby v dětství, ale jejich zastoupení není natolik výrazné, aby bylo možné zjistit, nakolik je víra v anděly s dětstvím a ranou fází víry spjatá. Navíc se odkazy na tradiční modlitby vyskytují nejen u katolíků ve víře narozených, ale také u konvertitů.

Zdá se tedy jednoznačné, že hypotézu, která předpokládala tradičnější přístup k tématu andělů ze strany katolíků z venkovských farností, nelze potvrdit.

Závěr

Víra a její prožívání jsou ovlivňovány kontaktem s jinakostí. Tento kontakt je dnes zejména díky internetu, ale i výrazně rozsáhlejšímu knižnímu trhu mnohem „svobodnější“ a zejména rychlejší, než tomu bylo dříve. To pochopitelně platí, i pokud jde o téma andělů. Navíc ani ohledně něj už církev nemá v celospolečenském měřítku výsadní postavení respektovaného ochránce pravdy, a to ani přesto, že nabízí propracovaný a dobou „prověřený“ pohled na duchovní skutečnosti a svět duchovných bytostí.

Církevní nauku o andělech jsem se pokusil shrnout v první části této práce. Zaměřil jsem se přitom na stručný vývoj těch nejvýznačnějších tematických oblastí souvisejících s anděly, které nauka církve předkládá. Lze říci, že teologické výpovědi o andělech jsou striktně podřízeny poznávání sebezjevujícího se Boha, bez kterého pozbývají srozumitelnosti. Jakkoli jsou andělé autonomními bytostmi, jejich podstata a zejména pak jejich působení se ukazují být zcela závislémi na službě Bohu a jeho plánu spásy. Pokračující teologická reflexe ukazuje, že kult andělů nemůže být odtržen od uctívání Boha, který je jejich Stvořitelem a smyslem jejich bytí. Andělé jsou si této závislosti vědomi a sami si ji v prvotním aktu poznání a rozhodnutí zvolili. Opačně se rozhodly duchové bytosti souhrnně označované jako démoni. Jejich bytí je tak poznamenáno trvalým a nevratným odtržením od zdroje jejich existence, tedy Boha.

Dále jsem poukázal na skutečnost, že ačkoli andělé nejsou středobodem dějin spásy, jsou trvalou součástí církevní tradice. Církev jejich působení zmiňuje ve svých dokumentech a anděly ctí při liturgickém slavení Boha.

Navzdory tomu se v případě zájmu o anděly mnoho lidí k církevním zdrojům neobrací. Dnes existuje i velmi rozsáhlý (a na rozdíl od toho křesťanského velmi nejednotný) myšlenkový svět nových náboženských hnutí, o kterém bylo pojednáno v úvodu druhé části mé práce. V té jsem se pokusil ty nejvýraznější myšlenky související s tématem andělů shrnout a přitom poukázat na protichůdnost některých tvrzení. U několika vybraných autorů byla stručně popsána jejich východiska a myšlenky. Snažil jsem se upozornit nejen na jejich neslučitelnost s katolickou naukou, nýbrž někdy také na logické nedostatky v nich obsažené. Doložil jsem, že některé koncepty vycházejí z odlišného kosmologického pojetí, než jaké zastává katolická teologie, potažmo křesťanství obecně. Poukázal jsem přitom na to, že andělé v představách nových náboženských hnutí mohou nabývat podoby spíše samostatných

božstev než Božích služebníků. Zdá se, že u autorů ovlivněných novými náboženskými hnutími je duchovým bytostem přikládán mnohem větší význam, než jaký jim připisuje tradiční katolická církevní nauka. Přes patrnou snahu těchto autorů o poznání nehmotných skutečností provázejících lidský život, tak zůstávají jejich závěry z velké části neslučitelné s katolickou církevní naukou.

V části třetí jsem se pokusil zmapovat, nakolik a jak je zastoupeno téma andělů ve víře a spiritualitě praktikujících křesťanů. Výzkum měl dvě fáze. Primární výzkum, který jsem realizoval pro svou diplomovou práci, jsem doplnil o drobnější šetření ve farnostech spíše venkovských.

K primárnímu výzkumu jsem přistupoval s hypotézou, že kulturní prostředí, které je prosycené výše uvedeným typem literatury, se zřejmě promítne i do formulace a obsahů víry současných katolických věřících. Ti byli reprezentováni vymezeným vzorkem římskokatolických farností na Ostravsku. Cílem výzkumu bylo jednak zjistit, zda katolíci v uvedené oblasti dnes vůbec v anděly věří, jednak odhalit, zda a nakolik jsou jejich představy ovlivněny koncepty či spiritualitou nových náboženských hnutí.

Z analýzy odpovědí vyplývá, že respondenti z řad ostravských katolíků v anděly věří. Současně se dá říci, že jejich představy o andělech jsou spíše tradiční s občasným výskytem antropomorfních představ, ovšem s vědomím duchové podstaty těchto bytostí. Je možné říci, že respondenti se existencí duchových bytostí příliš nezabývají, ačkoli ji považují za danost, která je součástí jejich spirituality. To se projevuje zejména ve vztahu k andělu strážnému. K tomu se nejen modlí, ale považují modlitbu k němu za doporučeníhodnou. Takto prožívaný vztah s vědomím vděčnosti za ochranu pokládají respondenti za dostačující.

Výzkum také prokázal, že věřící si uvědomují rizika spojená s tzv. esoterní literaturou a za primární zdroj informací o andělech považují Bibli, sekundárně pak katechismus a autoritu kněze. Prvky svědčící o nějakém výraznějším ovlivnění ze strany nových náboženských hnutí se neprokázaly.

V případě doplňujícího výzkumu jsem pak ověřoval hypotézu, že respondenti ve venkovských farnostech budou vykazovat tradičnější přístup než respondenti z farností městských. To se však také nepotvrdilo. Odpovědi, jak se zdá, spíše potvrzují závěry primárního výzkumu. Obecně je přijímána víra v anděly strážné, ovšem nekonkrétnost a stručnost většiny odpovědí ukazuje na to, že téma andělů není respondenty více promýšleno. Lze snad i říci, že není v centru jejich zájmu podobně, jako se to ukázalo ve výzkumu primárním.

Některé odpovědi v dotaznících (v obou výzkumech) obsahovaly nejednoznačné nebo nesnadno uchopitelné odpovědi, jednalo se však o výjimky. Tyto odchylky mohly být způsobeny jak nepochopením části katolické nauky, tak neschopností lépe vyjádřit své představy psanou formou.

Je vhodné pamatovat na to, že v případě víry a jejího prožívání se jedná o velmi intimní sféru lidské osobnosti. Nelze předpokládat, že dotazníkem lze tak osobní záležitosti zcela pojmut. To dokládá mimo jiné i několik dotazníků obsahujících sice kladné, současně však velmi strohé odpovědi. Také je třeba pamatovat na jistou míru subjektivity, které se žádný výzkum, zejména pokud obsahuje kvalitativní část, nevyhne. Na druhou stranu, ačkoli nelze hovořit o nějakém pronikání neortodoxních představ do katolické víry a spirituality, přesto není možné jejich vliv zcela popřít.

Výsledky tohoto výzkumu jistě nelze zevšeobecňovat – co platí pro jednu farnost, nemusí bezvýhradně platit pro farnosti sousední. Ani počet respondentů takovéto zobecnění neumožňuje. To se týká zejména doplňujícího šetření. Mým cílem ani nebylo realizovat výzkum, který by si činil nároky na nějakou obecnou platnost. Spíše jsem chtěl poukázat na možná rizika a na malém, ovšem pokud možno reprezentativním vzorku ověřit, zda jsou tyto hrozby aktuální.

Zcela oprávněně je možno říci, že na základě zjištěných skutečností by bylo vhodné realizovat následný čistě kvalitativní výzkum, aby do větší hloubky prošetřil konkrétní představy, které věřící o andělech mají, a pídil by se i po důvodech těchto představ. To by však bylo nejen nákladné, ale zejména časově nesmírně náročné.

Výsledek obou výzkumů hodnotím nanejvýš kladně. Ačkoli jsem si v průběhu vyhodnocování odpovědí uvědomoval negativa zvolené formy výzkumu a zejména pak nedostatků ve formulaci otázek, bylo současně patrné, že mezi věřícími převládá důvěra v církevní nauku. Jako velmi pozitivní vnímám, že věřící mají kritické myšlení a jsou si vědomi rizik spojených s myšlenkami nových náboženských hnutí.

Zakončit tuto práci si dovoluji přáním jednoho z respondentů: „Bylo by fajn, kdyby lidé měli ‚správný‘ vztah k andělům a nepřičítali jim větší schopnosti a vlastnosti, než které mají!“⁹¹⁹

⁹¹⁹ Dotazník č. 7.

Seznam použitých zkratk

Zkratky biblických knih jsou převzaty z ČEP (*Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2007.*).

ČEP – Český ekumenický překlad

B21 – Bible: Překlad 21. století

KKC – Katechismus katolické církve

GS – Gaudium et spes

HG – Humani generis

ST – Summa theologiae

DF – Dei Filius

LG – Lumen gentium

1Hen – 1. kniha Henochova

Seznam literatury

- AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2015.
- AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (II) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2016.
- AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*. Praha: Krystal OP s. r. o., 2010.
- AMATO, Angelo. Angelologie v tradici církve. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 330–357.
- AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*. Praha: Vyšehrad, 2009.
- AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I) a (II)*. Praha: Karolinum, 2007.
- BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.
- BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta.
- Bible*. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká Biblická společnost, 2007.
- Bible*. Překlad 21. století. Praha: Biblion, 2009.
- BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*. Praha: Krystal OP, 1996.
- BONINO, Serge-Thomas. *Angels and demons*. Washington: The Catholic University of America Press, 2016.
- BONINO, Serge-Thomas. Jak se dnes klade otázka ohledně existence andělů? *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 358–388.
- BROŽ, Vojtěch. Ježíš, andělé a démoni v novozákonních evangeliích. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2020, roč. 24, č. 4, s. 371–394.
- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*. Praha: Pragma, 2014.

- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*. Praha: Pragma, 2017.
- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*. Praha: Pragma, 2018.
- CAZELLES, Henri. Biblické základy teologie andělů. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 315–329.
- COELHO, Paulo. *Poutník: Mágův deník* [e-book]. Praha: Argo, 2012.
- COELHO, Paulo. *Valkýry* [e-book]. Praha: ARGO, 2010.
- COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy (777 poselství naděje a inspirace)*. Praha: Práh, 2014.
- CYRIL Jeruzalémský. *Mystagogické katechese*. Velehrad: Refugium, 1997.
- ČECH, Pavel – SLÁDEK, Pavel. Transliterace a transkripce hebrejštiny: základní problémy a návrhy jejich řešení. *Listy filologické*. 2009, roč. 132, č. 3–4, s. 305–339.
- DANIÉLOU, Jean. *The Angels and Their Missions* [e-book]. Manchester: Sophia Institute Press, 2009.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2002.
- Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VARCL, Ladislav. *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004.
- DROBNER, Hubertus R. *Patrologie*. Úvod do studia starokřesťanské literatury. Praha: OIKOMENH, 2011.
- DUS, Jan A. *Příběhy apoštolů*. Novozákonní apokryfy. Praha: Vyšehrad, 2007.
- ELIADE, Mircea – CULIANU, Ioan P. *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993.

- GALLAGHER, Michael-Paul – HOECKMAN, Remi – ALATORRE, Ramón Maciás – GONCALVES, Teresa Osório (ed.). *Sekty a nová náboženská hnutí*. Dokumenty katolické církve (1986-1994). Praha: Zvon, 1997.
- GOLL, James W. – GOLL, Michal A. *Setkání s anděly*. Jak získat pomoc z nebe. Mělník: Juda, 2010.
- GONZAGA, Aloyz. *Świat aniołów*. OLESCHKO, Herbert (ed.) [e-book]. Kalwaria Zebrzydowska: CALVARIANUM, 2001.
- GRÜN, Anselm. *Každý má svého anděla*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.
- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [e-book]. Praha: Karolinum, 2013.
- HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016.
- HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*. Proměny náboženství v postmoderní době. Jihlava: Nakladatelství Mlýn, 2012.
- HOUKAL, Jan. O zlu a ďáblu. *Doxa* 2017, roč. 3, č. 2, s. 2–3.
- HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostolskiej* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1997.
- JAN PAVEL II. *Anioły* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo M, 2016.
- JERONÝM. *Legends o poustevnících – Vitae eremitarum*. Praha: OIKOYMENH, 2002.
- Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

- KOCHANIEWICZ, Boguslaw. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 2017, č. 24, s. 115–125.
- KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Biblii*. Role andělů v biblických textech. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.
- KOŘÍNEK, Martin. *Role extatických a parapsychických zážitků v nové religiozitě*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 97–99.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Pojem „Spiritualita“ a jeho ideová zátěž. *Dingir*. 2017, roč. 20, č. 4, s. 110–112.
- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Holismus jako filosofie a náboženství. *Dingir*. 2020, roč. 23, č. 1, s. 2–4.
- KREEFT, Peter J. *Angels and demons: What Do We Really Know about Them?* [e-book] San Francisco: Ignatius Press, 1995.
- KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď na otázky smyslu života*. Praha: Euromedia, 2005.
- LÉON-DUFOUR, Xavier – DUPLACY, Jean – GEORGE, Augustin – GRELOT, Pierre – GUILLET, Jacques – LACAN, Marc-Francois. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.
- McBRIEN, Richard P. *Catholicism: Study Edition*. New York: HarperCollins Publishers, 1981.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba*. Lidská osoba stvořena k Božímu obrazu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- MRÁČEK, František. *Andělé II*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2013.
- MRÁČEK, František. *Andělé III*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2014.

- MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II. Vtělení Slova*. Praha: Krystal OP, 2007.
- NOVÁK, Josef. *Třetí patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1985.
- NOVOTNÝ, Tomáš. Andělé v Bibli. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 80–82.
- OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2002.
- PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2004.
- PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin 2*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2012.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody*. Praha: ČBK, 2003.
- PARACELTUS. *Four Treatises of Theophrastus Von Hohenheim Called Paracelsus*. Baltimore: JHU Press, 1996.
- PARENTE, Pascal P. *The Angels in Catholic teaching and tradition* [e-book]. Charlotte: TAN Books, 1994.
- PARTRIDGE, Christopher (ed.). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Knižní klub, 2006.
- PLESNÁ, Hana. *Romány Paula Coelho: umění nebo kýč?* Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, zejména těch padlých. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 86–88.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2002.
- POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*. Díl III. Velehrad: Cyrilo-Methodějský tisk. spolek, 1923.
- POTTER, Dylan David. *Angelology*. Eugene: Wipf And Stock Publishers, 2016.
- RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009.
- RATZINGER, Joseph. Sbohem, satane? *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2020, roč. 24, č. 4, s. 363–370.
- ROCCHETTA, Carlo. Teologie andělů. *Mezinárodní katolická revue Communio*. 2019, roč. 23, č. 4, s. 389–419.
- RULAND, Jeanne. *Lexikon andělů*. Olomouc: Fontána, 2003.
- ŘEHOŘ VELIKÝ. *Čtyřicet homilií na evangelia*. Olomouc: Edice Krystal, 1946.
- SENF, Lukáš. *Henoč – prorok řádu*. Interpretace Knihy strážců z 1. knihy Henochovy. Praha: UK FF, 2016.
- SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*. Praha: Grada Publishing, 2010.
- SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*. Bratislava: Alexandr Giertli – EUGENIKA Pbl., 2002.
- SOUŠEK, Zdeněk (ed.). *Knihy tajemství a moudrosti I*. Praha: Vyšehrad, 1995.
- STRAUSS, Anselm – CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu*. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Albert, 1999.
- ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby, 1930.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Velehrad: Refugium, 2005.
- ŠTAMPACH, Ivan O. Dramatické posuny na náboženské scéně. *Dingir*. 2017, roč. 20, č. 4, s. 118–119.

- ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? *Dingir*. 2006, roč. 9, č. 3, s. 106–107.
- ŠTIVAR, Jiří Bonaventura (ed.). *Františkánské prameny*. Svazek 1. Spisy sv. Františka a sv. Kláry. Velehrad: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2001.
- TATIAN. *Promluva k Řekům*. Řecko-české vydání. Praha: OIKOYMENH, 2016.
- TERTULLIANUS. *O Kristově těle*. Latinsko-české vydání. Praha: OIKOYMENH, 2015.
- VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010.
- VIEWEGH, Michal. *Andělé všedního dne*. Brno: Druhé město, 2007.
- VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*. Jak léčit tělo a mysl za pomoci andělů. Praha: Pragma, 2007.
- VIRTUE, Doreen. *Archandělé a andělé na nebesích*. Praha: Pragma, 2017.
- VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. Doreen Virtue, 2018.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Andělé postmoderního nebe. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 96.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Duchovní inteligence inspirují epochy. *Dingir*. 2013, roč. 16, č. 3, s. 100–103.
- YORK, Ute. *Andělé*. Naši pomocníci a ochránci v životě. Praha: Pragma, 1998.

Elektronické zdroje

About Doreen Virtue [2018-09-08]. <https://www.amazon.com/Doreen-Virtue/e/B000AQ06F8/ref=dp_byline_cont_book_1>.

Anjeli strážni [2019-01-20]. <<https://www.csfd.cz/film/264677-anjeli-strazni/prehled/>>.

Archandělé [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandele/>>.

Archandělé. Posvátné duchovní bytosti (17.10.2018) [2018-11-15]. <https://www.bila-magie.eu/glosar/archandele.html#doleziti_anjeli>.

Archanděl Chamuel [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-chamuel/>>.

Archanděl Jeremiel [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-jeremiel/>>.

Archanděl Metatron [2018-05-22]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-metatron/>>.

Bible [2017-07-10]. <<https://www.bibleserver.com>>.

CASANOVA, Petr. *O andělech, kterým tak málo věříme* (10.8.2016) [2018-10-14]. <<https://www.firstclass.cz/2016/08/o-andelech-kterym-tak-malo-verime/4/>>.

COOPER, Diana. *Meet The Dragons* [2018-10-06]. <<http://www.dianacooper.com/online-courses/meet-the-dragons/>>.

Děkanát Bruntál. Wikipedie (10.7.2020) [2020-10-10]. <https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bkan%C3%A1t_Brunt%C3%A1l>.

Děkanát Ostrava. [2018-11-05]. <<http://www.dekanat-ostrava.cz/>>.

Doreen Virtue [2018-09-08]. <https://www.synergiepublishing.com/cs/search/?search_inall=Doreen+Virtue%2C+Ph.D>.

DVOŘÁČEK, Michal. *Pravoslavná spiritualita a její praktické příklady*. Svátí andělé, jejich poslání a význam Svátý archanděl Michael a jeho místo v díle spásy člověka. Teologická interpretace v souladu s biblickou a svatooteckou exegezí. [2018-05-12]. <http://www.pravoslavi.cz/brnoarchiv/Sv_Andeje.pdf>.

Existence andělů (11.9.2009) [2018-02-14]. <<https://www.atarot.cz/existence-andelu/andele/andelska-magie>>.

FASTIGGI, Robert. *Francisco Suárez as dogmatic theologian*. Detroit: Sacred Heart Major Seminary, 2015, s. 8. Dostupné na internetu: [2018-12-16]. <https://www.researchgate.net/publication/309530495_Francisco_suarez_as_dogmatic_theologian>.

GLASER, Milan. *Papež František*. Spása se nekupuje, ani neprodává, nýbrž dává. (25.3.2014) [2018-12-21] <https://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php?id=19857>.

NEŠPOR, Zdeněk R, Spirituální podnikání v České republice: soukromý a korporativní sektor. *Lidé města* 2009, roč. 11, č. 1. Dostupné on-line: [2018-12-25]. <<http://lidemesta.cz/archiv/cisla/11-2009-1/spiritualni-podnikani-v-ceske-republice-soukromy-a-korporativni-sektor.html>>.

NOVÁK, Josef. *Katecheze*. Sv. Cyril Jeruzalémský (1.7.2009) [2018-01-12]. <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=772>>.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956. Elektronická verze textu (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>.

PIUS XII. *Humani Generis* [2018-01-20]. <http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html>.

POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*. Díl III [2017-07-10]. <<http://librinostri.catholica.cz/download/PospisilVerouka3-OCR.pdf>>.

Produkty (2004-12-23) [2018-10-14]. <<https://viteznamysl.cz/produkty/>>.

Rudolf Steiner Wikipedie (17.10.2018) [2018-11-15].

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner>.

Salesiáni Dona Boska v Ostravě [2018-11-05]. <<http://ostrava.sdb.cz/salesiani/>>.

Sandalfon [2019-04-09]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-sandalfon/>>.

Schechina (17.8.2018) [2018-09-14]. <<https://de.wikipedia.org/wiki/Schechina>>.

SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín* [2018-01-20].

<http://opusbonum.g6.cz/hobby/zvlastni_clovek/knizky/padrepio.pdf>.

SCHAFF, Philip (ed.) – WACE, Henry. *A select library of the Nicene and Post-Nicene fathers of the Christian church*. Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen. Edinburgh: T&T Clark, 1893, s. 154. Dostupné on-line: (13.7.2005) [2018-15-12].

<<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf207.ii.xxvii.html>>.

ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby, 1930. Dostupné on-line [2017-07-10].

<<http://librinostri.catholica.cz/download/SpacekVerouka2-OCR.pdf>>.

The Franciscan Archive [2020-05-16]. <<https://franciscan-archive.org/lombardus/II-Sent.html>>.

VIRTUE, Doreen. *About Doreen Virtue* [2018-09-08].

<<http://doreenvirtue.com/about/>>.

VIRTUE, Doreen. *Doreen Virtue* [2018-09-08]. <<http://doreenvirtue.com/>>.

VIRTUE, Doreen. *The joy of Jesus*. [2018-09-08].

<<https://s3.amazonaws.com/doreenvirtuepodcasts/The+Joy+of+Jesus+ebook+manuscript+copy.pdf>>.

VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus free book download* (19.5.2018) [2018-09-08].

<<http://www.doreenvirtue.com/2018/05/19/the-joy-of-jesus-free-book-download/>>.

VRÁNOVÁ, Nina. *Andělé nám pomáhají předvídat budoucnost, říká Lucie*

Biedermann Doležalová (11.10.2016) [2018-10-15]. <<https://zena.aktualne.cz/volny->

cas/andele-nam-pomahaji-predvidat-budoucnost-rika-lucie-biederma/r~1978a2668dfe11e6b597002590604f2e/?redirected=1539715353>.

YORK, Michael. New Age. In TAYLOR, Bron (ed.). *Encyclopedia of Religion and Nature*. London & New York: Continuum, 2005, s. 1193–1197. Dostupné on-line: [2018-12-27]. <<http://www.religionandnature.com/ern/sample.htm>>.

100 nejoblíbenějších autorů [2018-10-03].

<<https://www.databazeknih.cz/zebricky/nejoblibenejsi-autori>>.

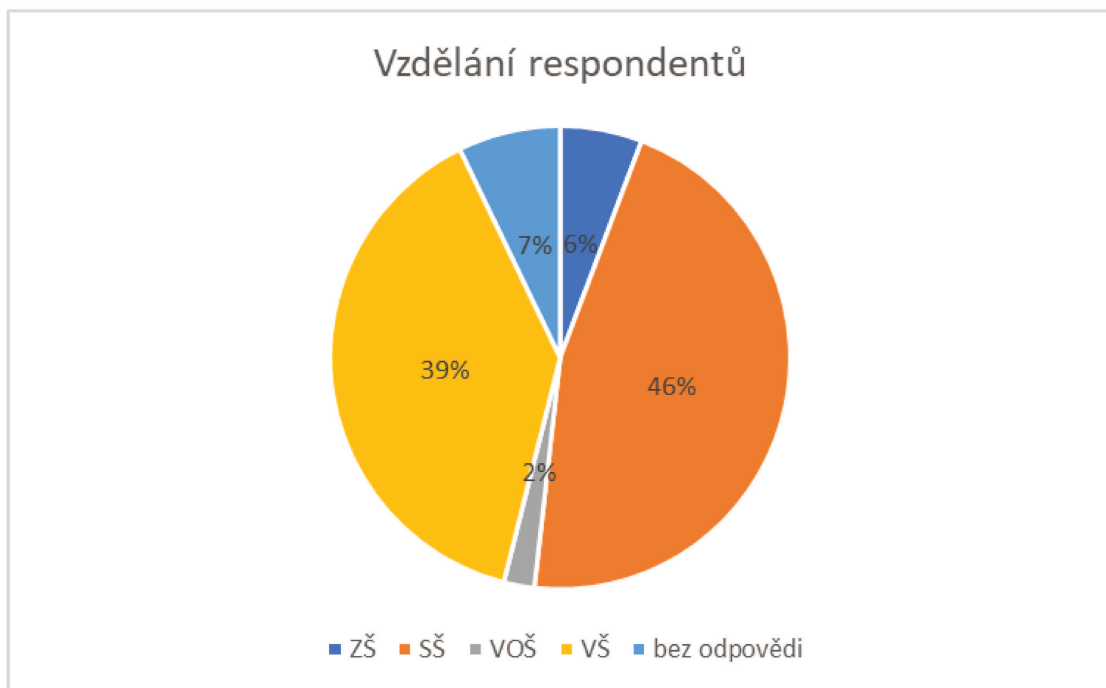
Přílohy

Příloha 1. Ukázka dotazníku:

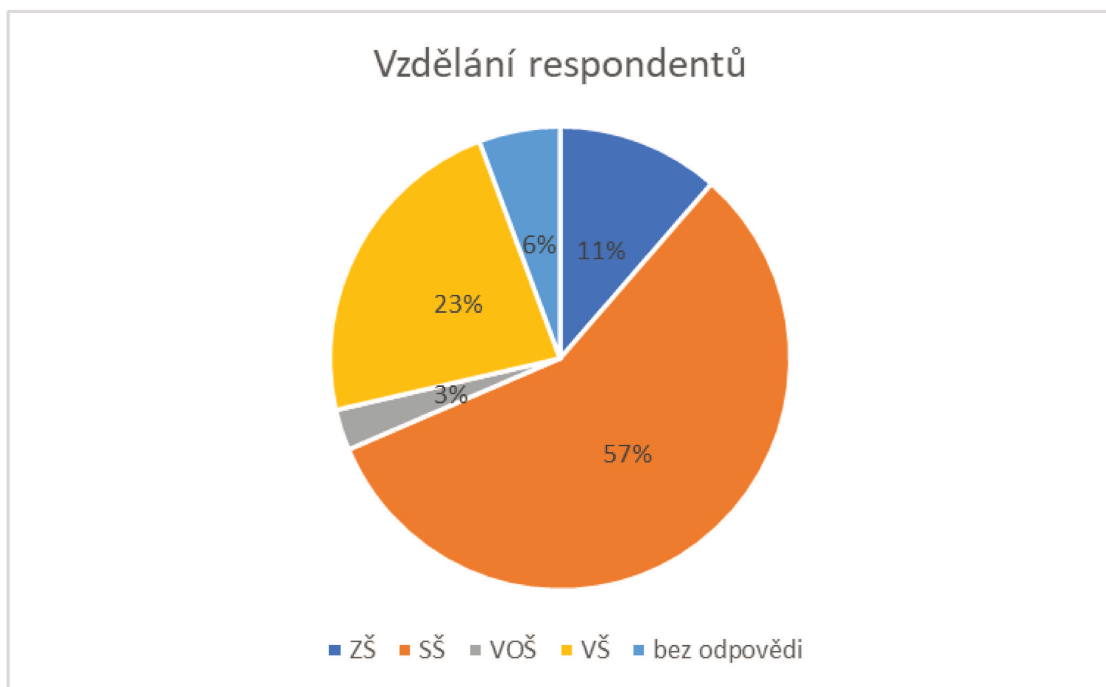
Anonymní dotazník		
Budte prosím otevření a upřímní.		
Dosažené vzdělání:		Konvertita?
Věříte na anděly (andělské bytosti)? Pokud ano, jak si je představujete? (Jak vypadají a jaké mají vlastnosti, jak se projevují, atd.)		
Máte k nim nějaký vztah? (modlíte se k nim/bojíte se zlých andělů/jejich existence Vás nezajímá)? Nebo máte s nimi nějakou zkušenost?		
Odkud mohou lidé čerpat informace o andělech?		
Chtěl/a byste něco dodat?		
Velice děkuji za Vaši ochotu.		
Kamil Kozelský	kamil.ged@centrum.cz	777 794 557

Příloha č. 2. Podílové grafy vzdělání respondentů:

Primární výzkum:

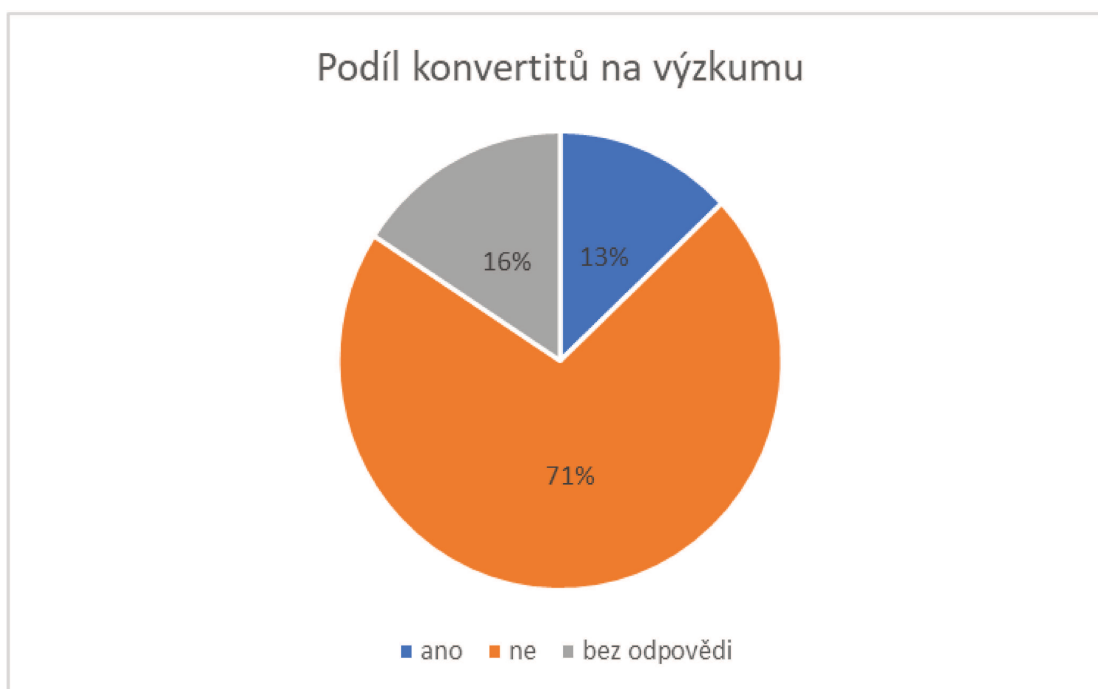

Doplňující výzkum:

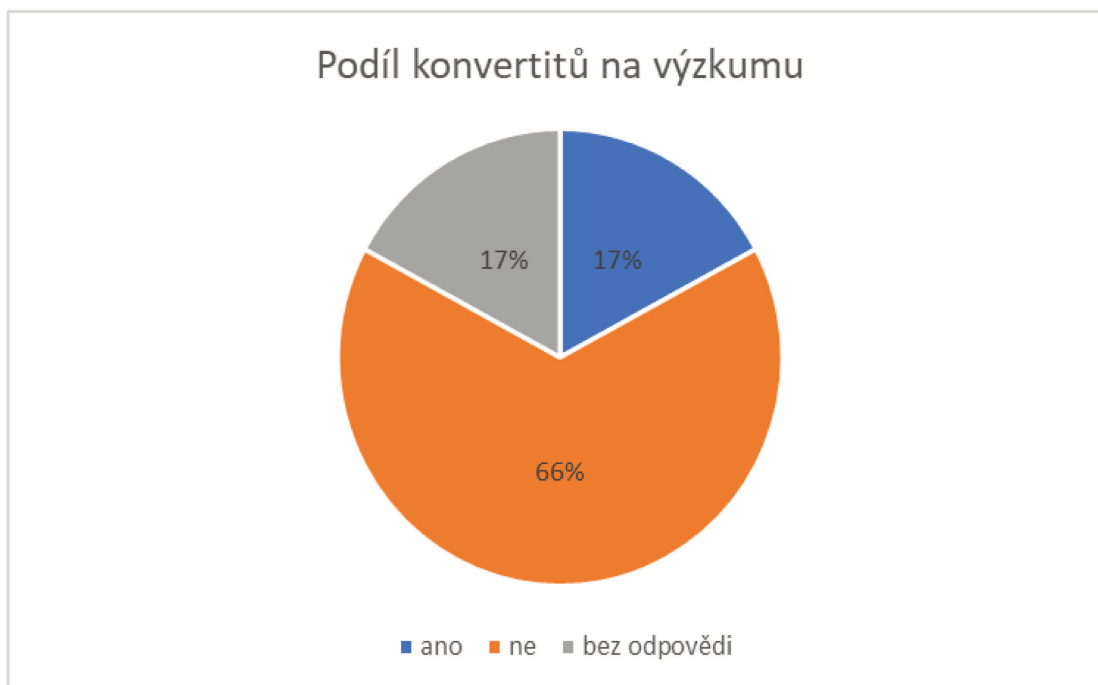

Příloha č. 3. Grafy podílu konvertitů na výzkumu:

Primární výzkum:

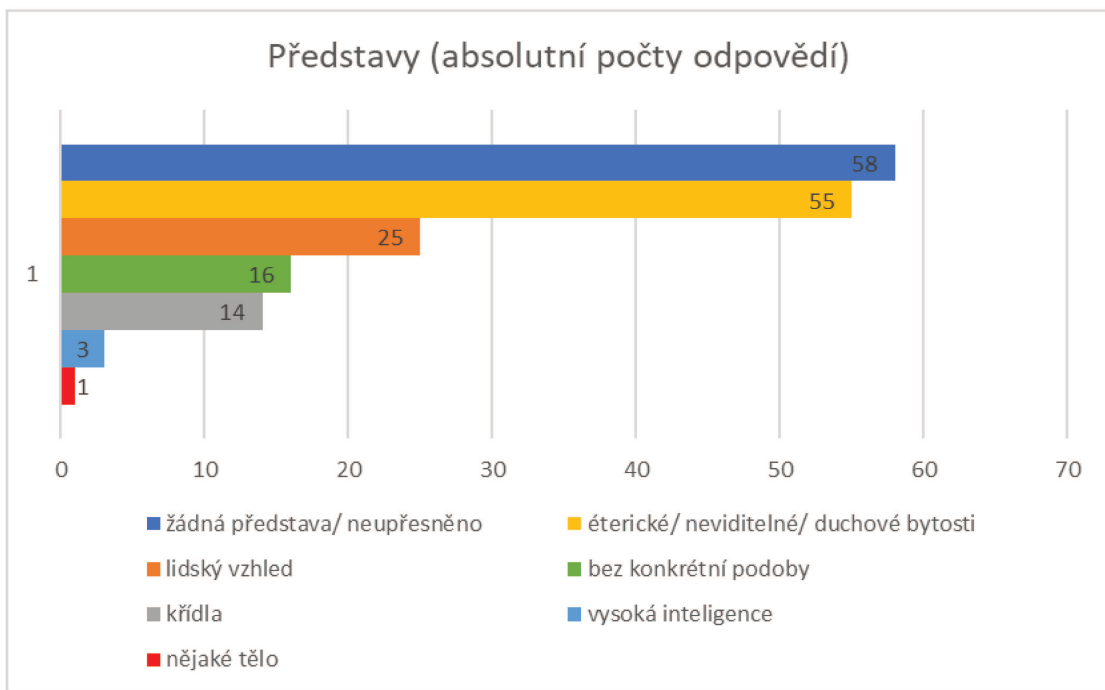

Doplňující výzkum:

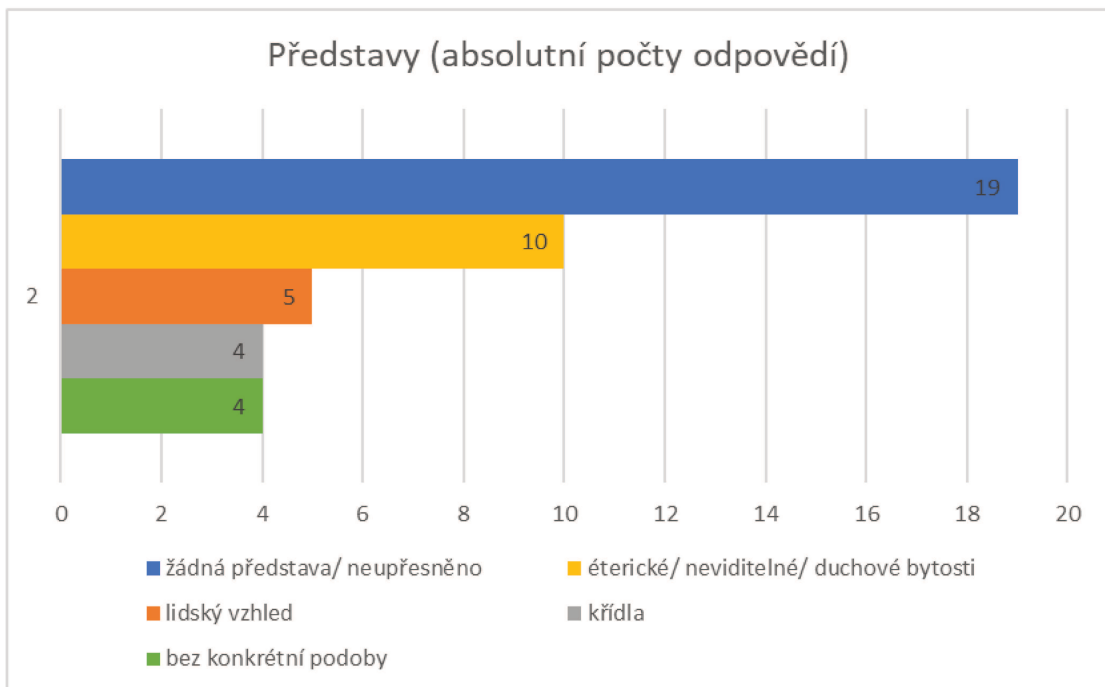

Příloha č. 4. Představy o andělech – absolutní počty odpovědí:

Primární výzkum:

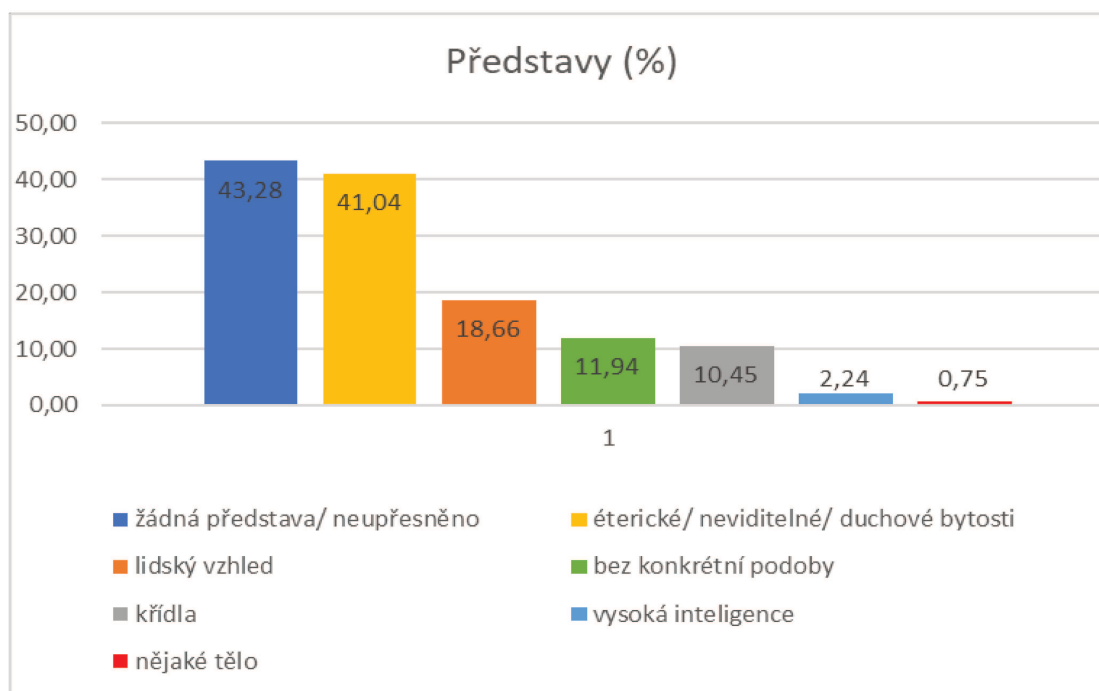

Doplňující výzkum:

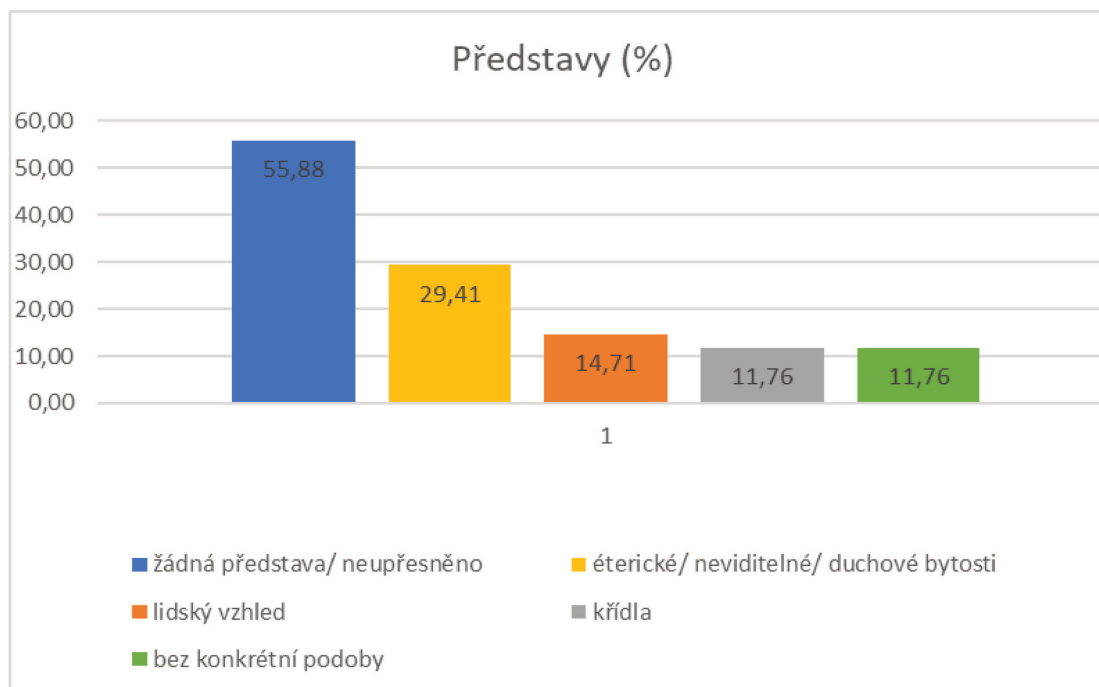

Příloha č. 5. Představy o andělech – relativní počty odpovědí:

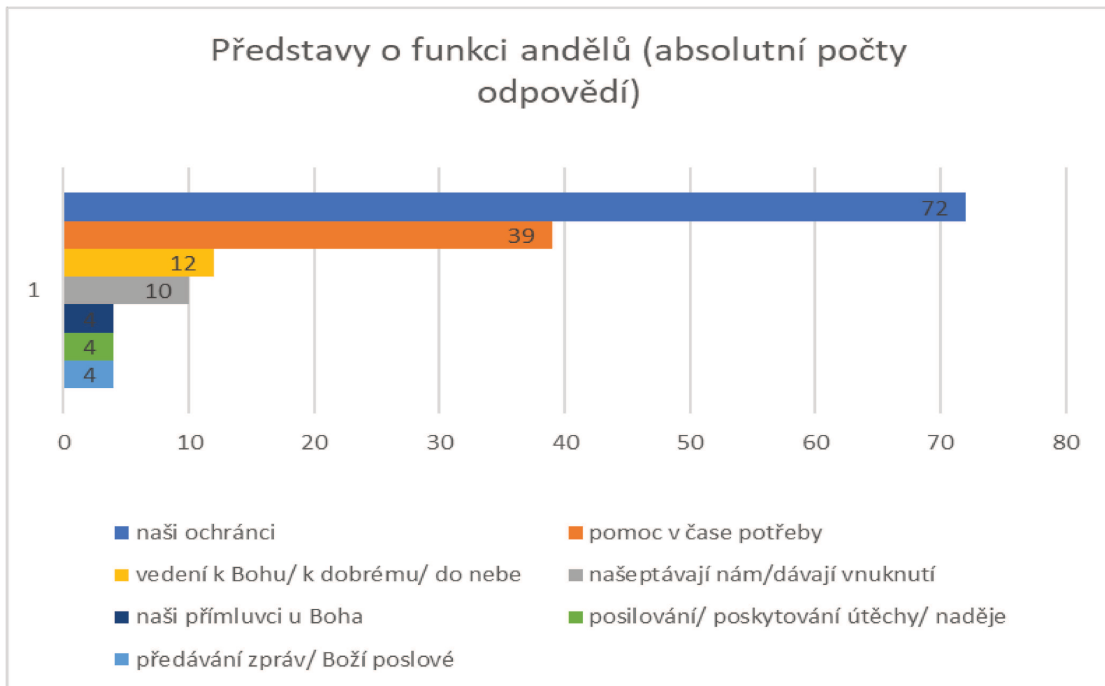
Primární výzkum:

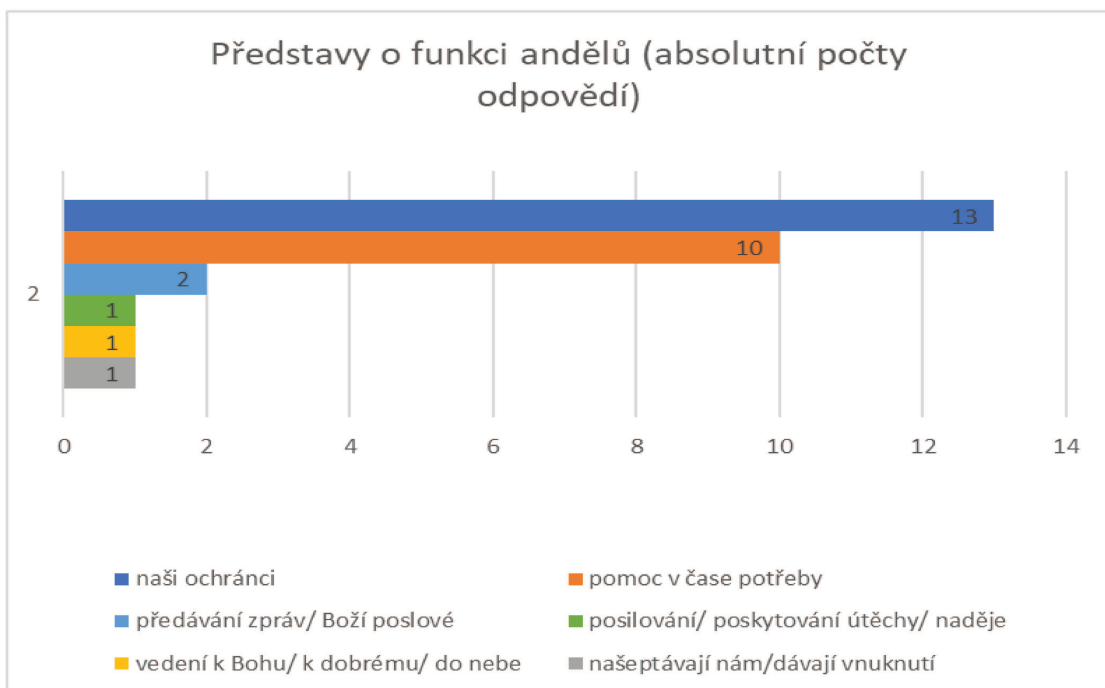
Doplňující výzkum:

**Příloha č. 6. Představy o funkci andělů – absolutní počty odpovědí:
Primární výzkum:**

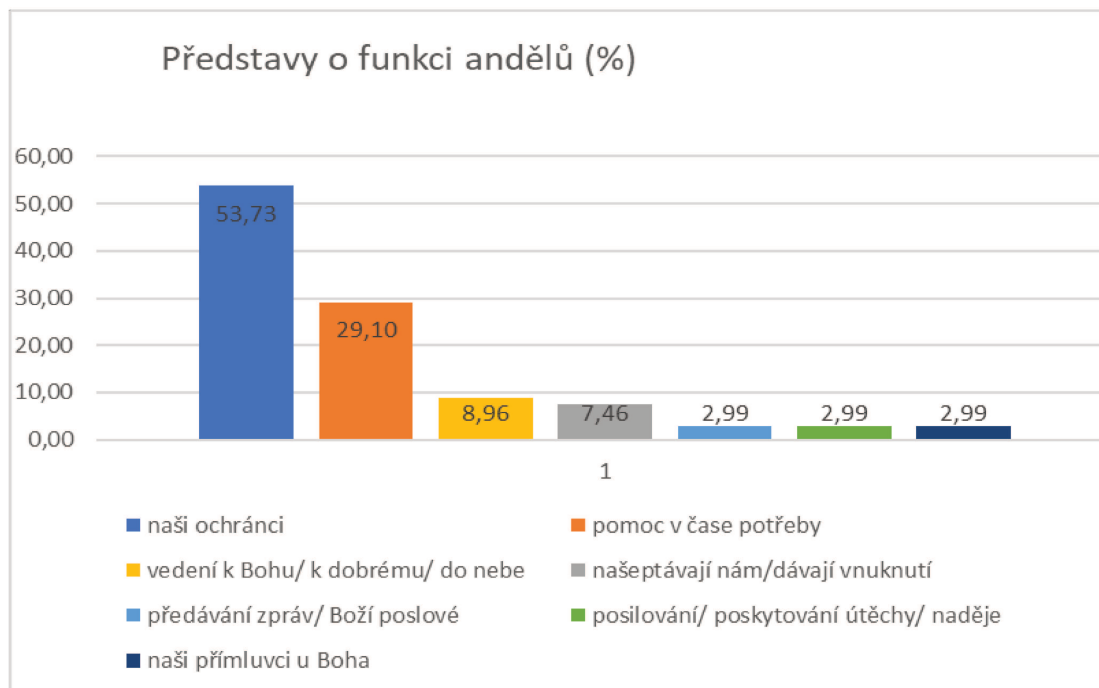

Doplňující výzkum:

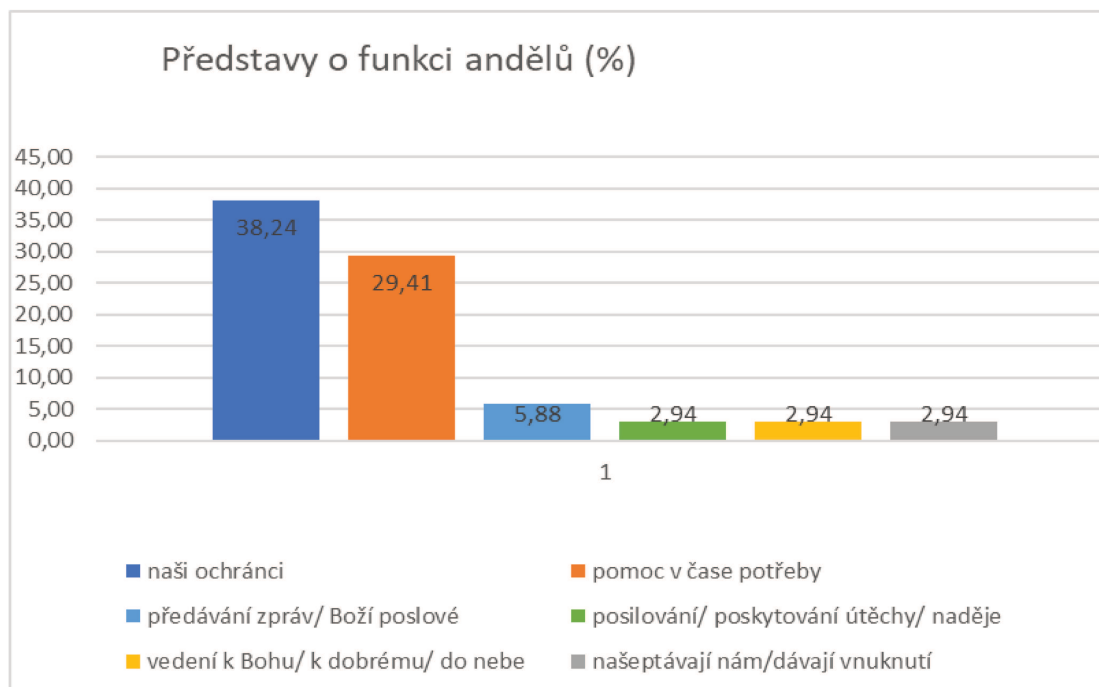

Příloha č. 7. Představy o funkci andělů – relativní počty odpovědí:

Primární výzkum:

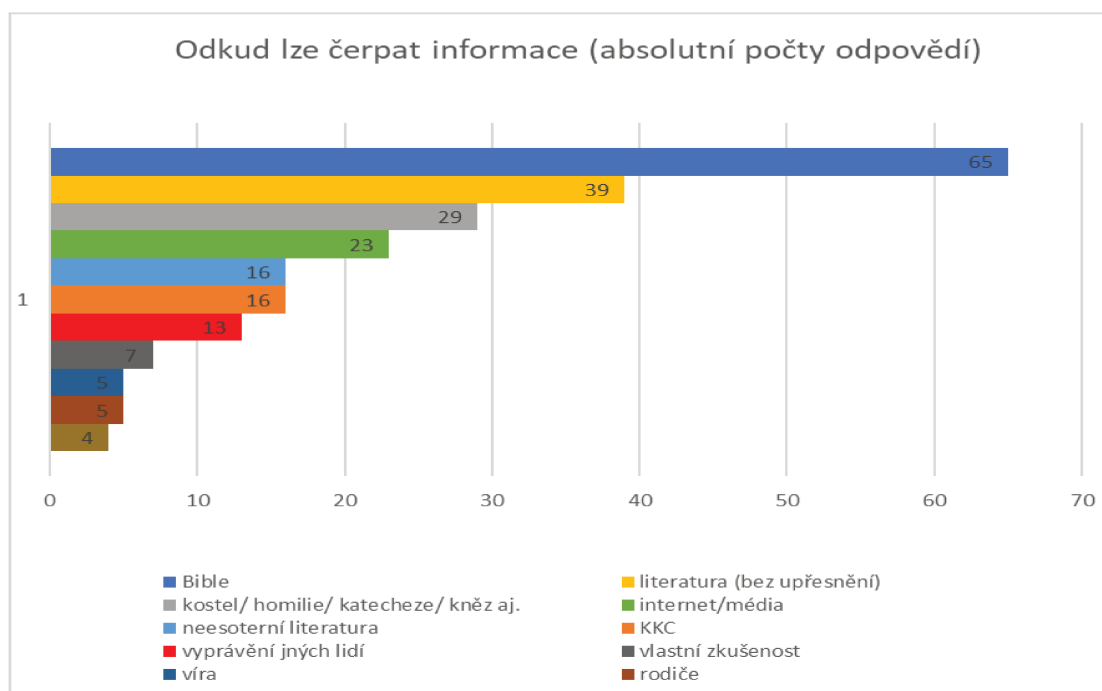

Doplňující výzkum:

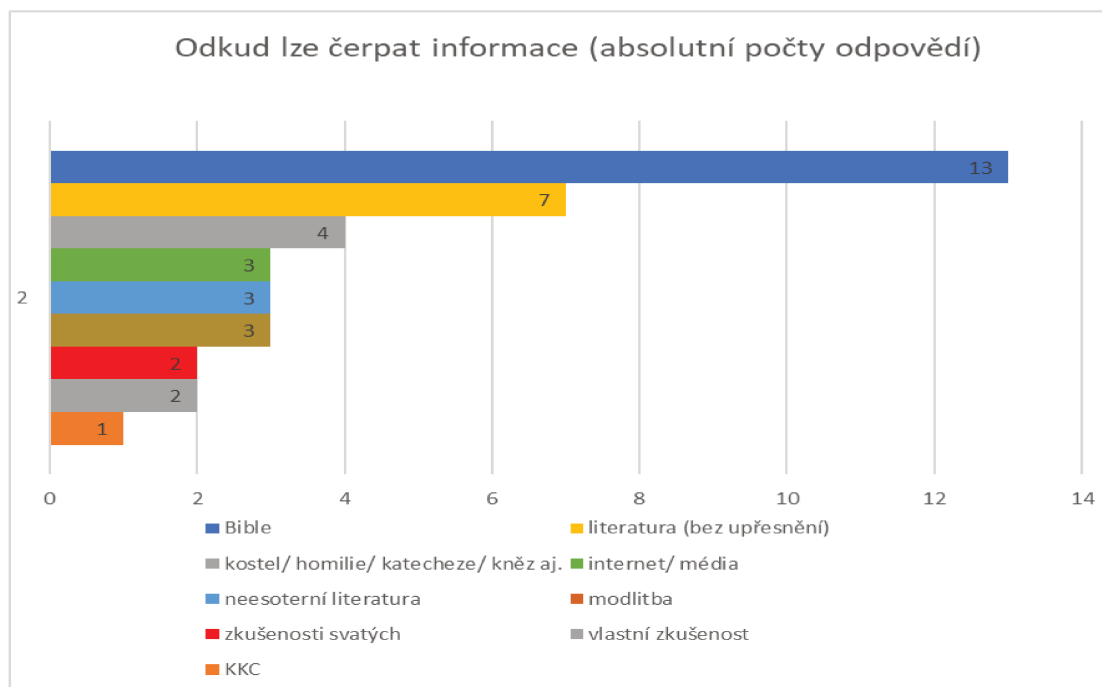

Příloha č. 8. Odkud lze čerpat informace o andělech – absolutní počty odpovědí:

Primární výzkum:

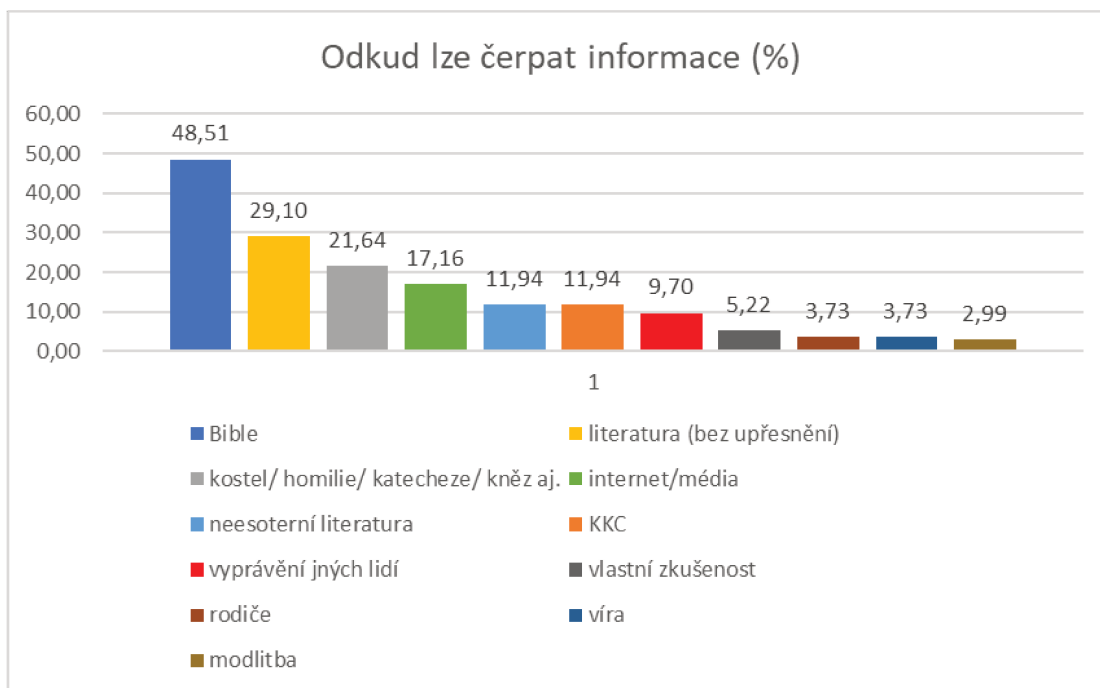

Doplňující výzkum:

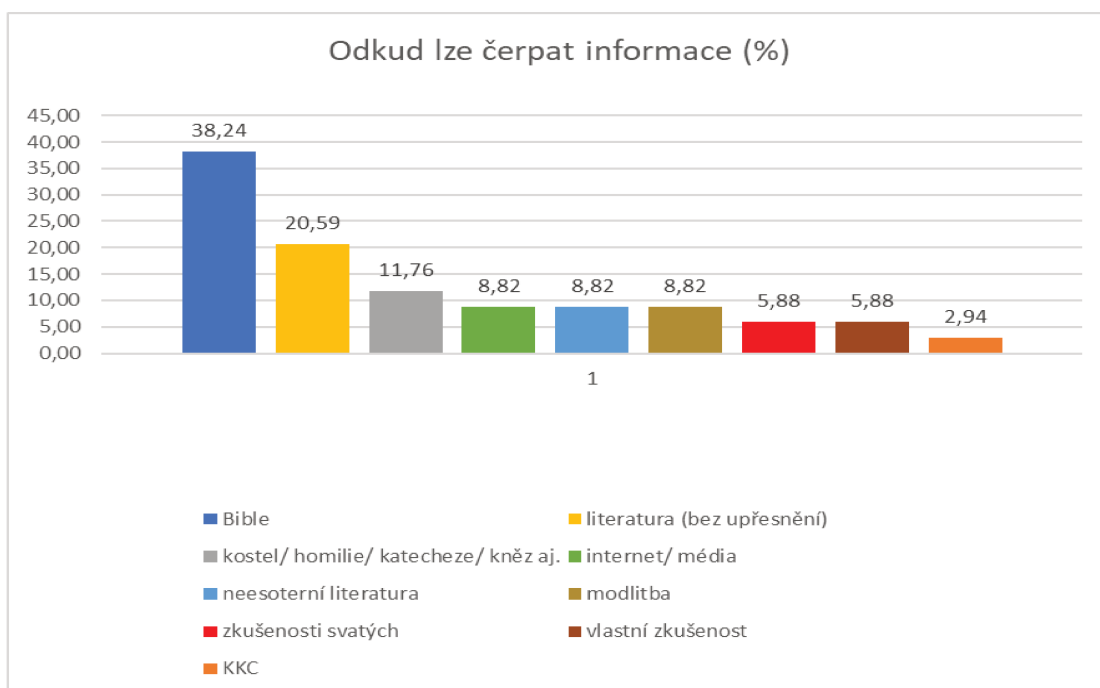

Příloha č. 9. Odkud lze čerpat informace o andělech – relativní počty odpovědí:

Primární výzkum:

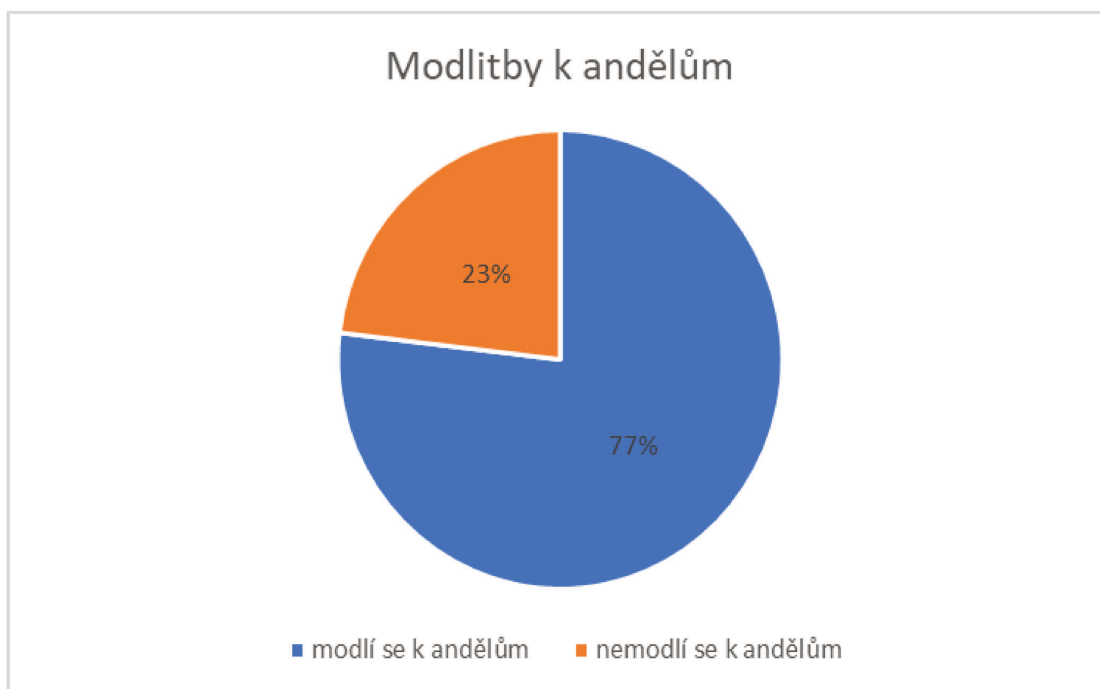

Doplňující výzkum:

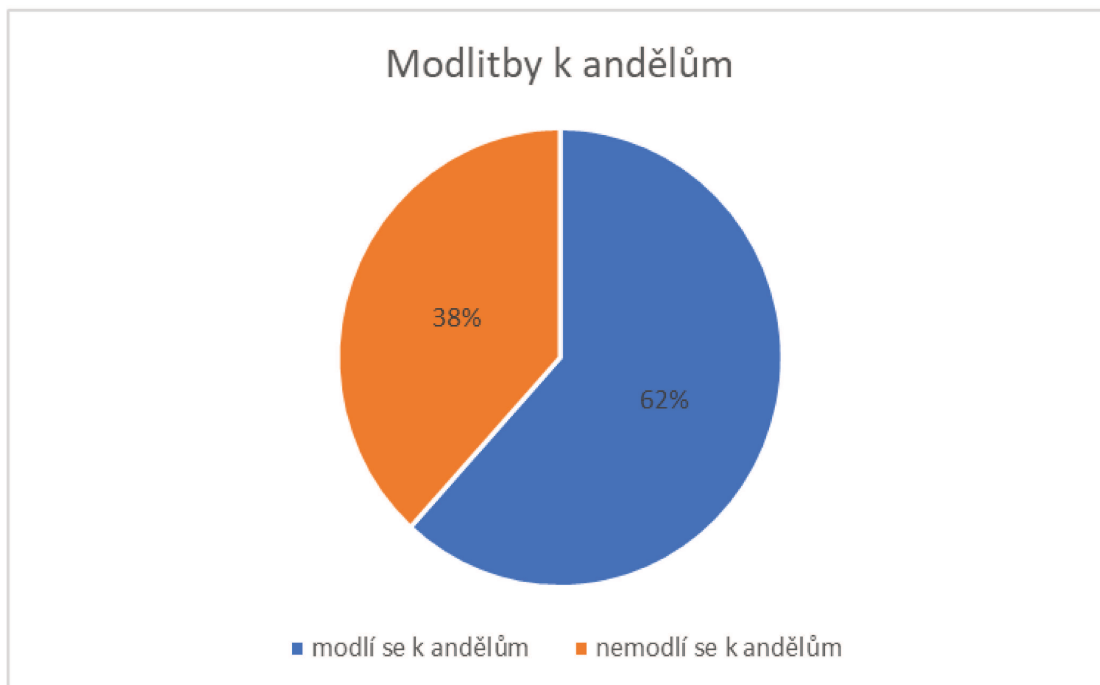

Příloha č. 10. Modlitby směřované k andělům:

Primární výzkum:

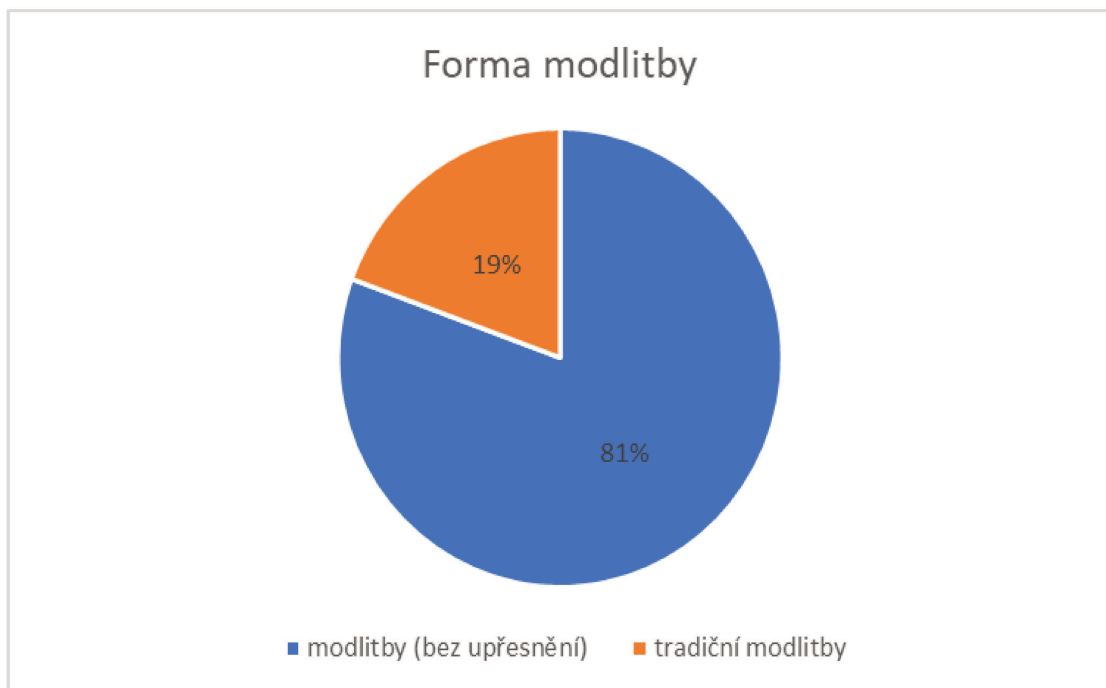

Doplňující výzkum:

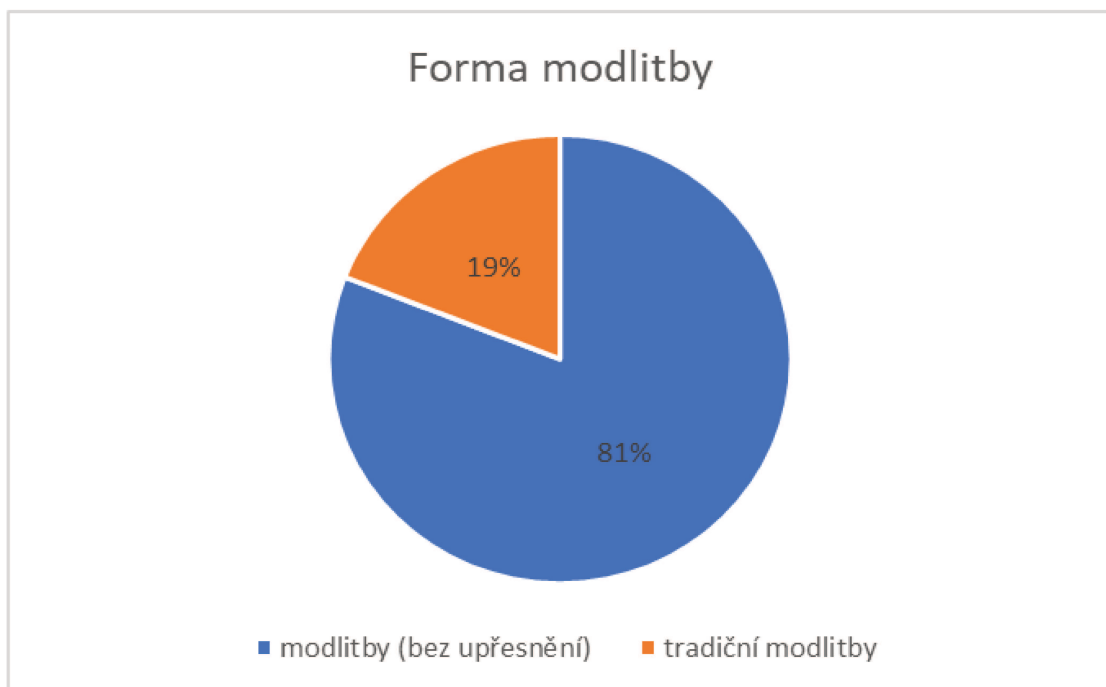

Příloha č. 11. Forma modliteb k andělům:

Primární výzkum:

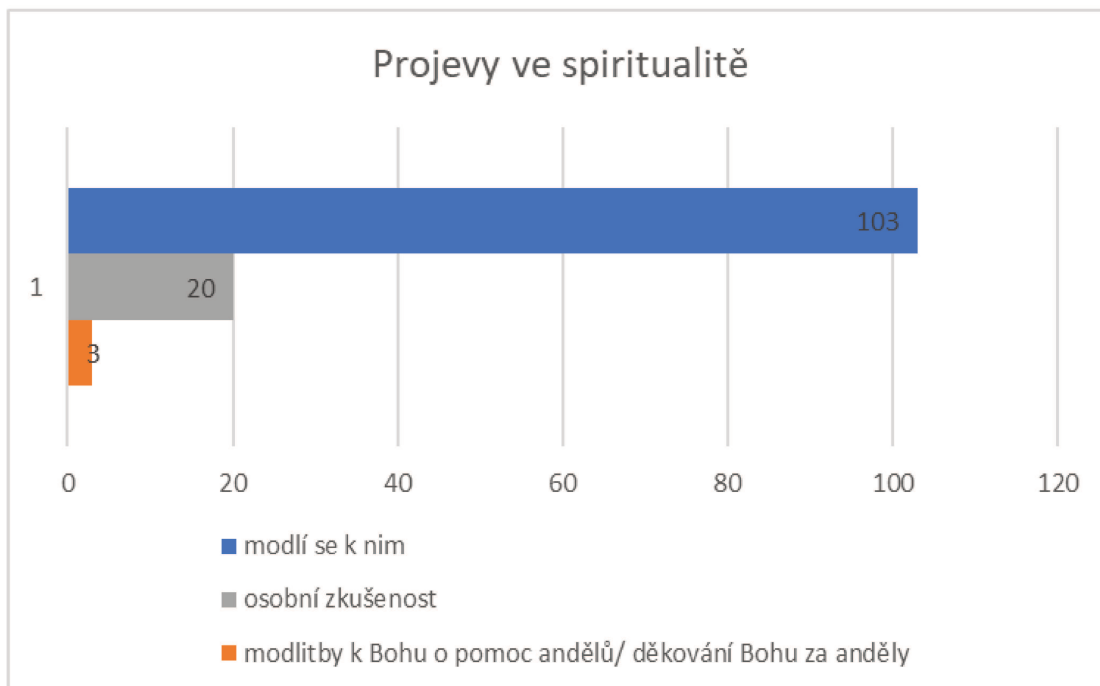

Doplňující výzkum:

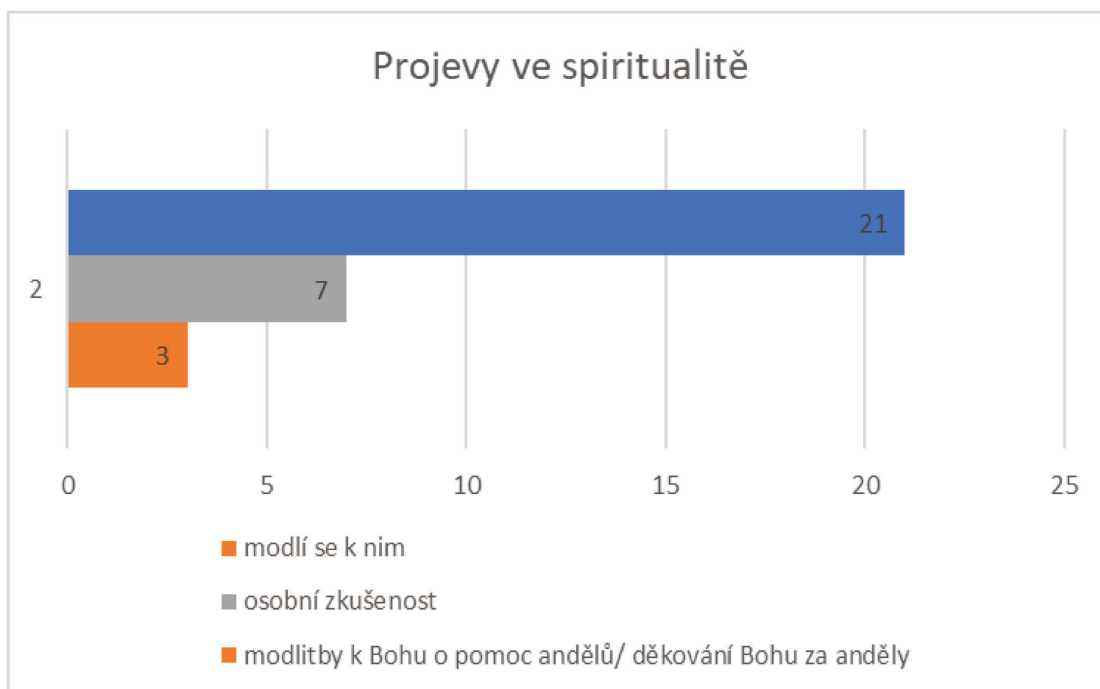

Příloha č. 12. Projevy tématu andělů ve spiritualitě respondentů – absolutní počty odpovědí:

Primární výzkum:

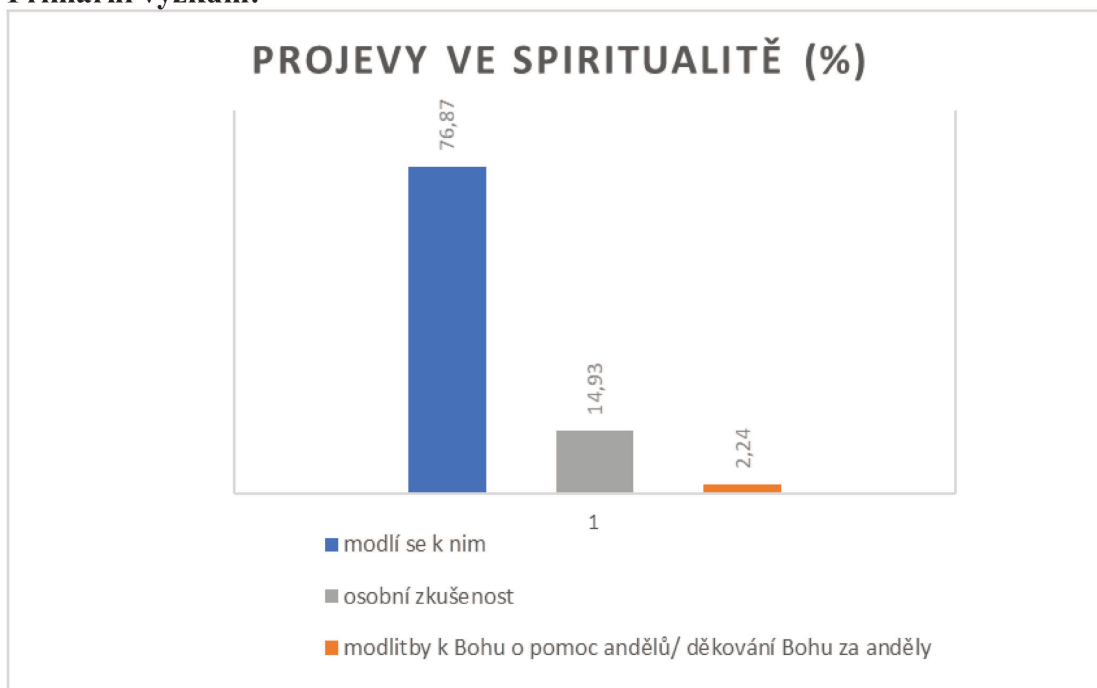

Doplňující výzkum:

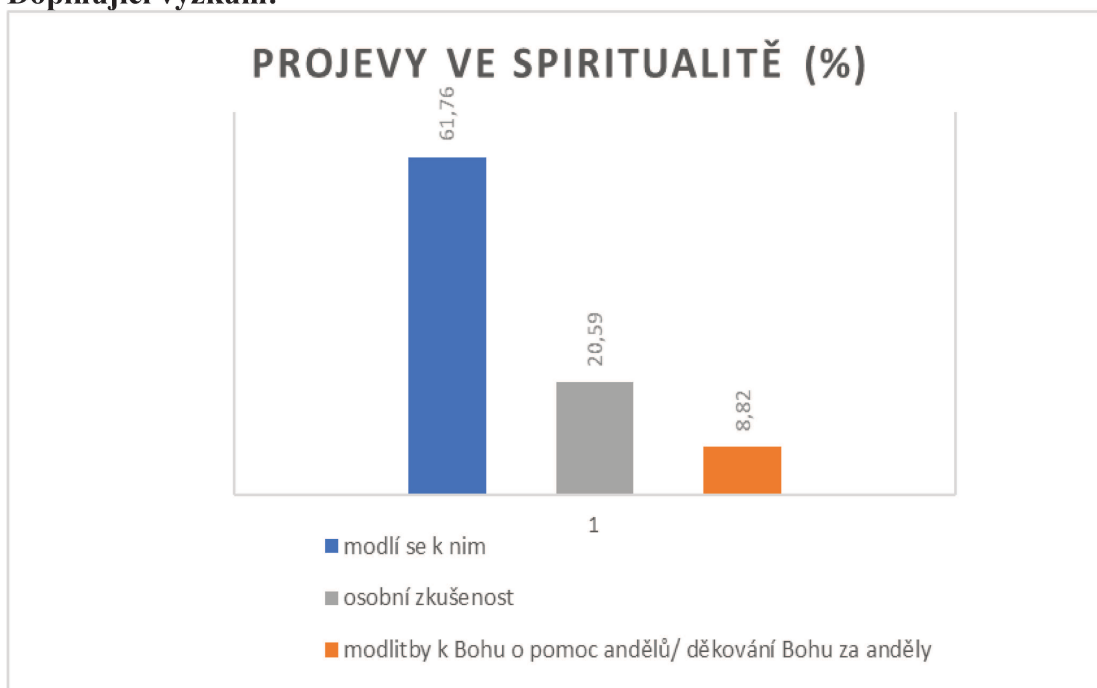

Příloha č. 13. Projevy tématu andělů ve spiritualitě respondentů – relativní počty odpovědí:

Primární výzkum:

Doplňující výzkum:

Příloha č. 14. Ukázka datové matice (zdroje informací o andělech):

		pořadové číslo dotazníku	Bible	KKC	kostel, homilie, katecheze, kněz aj.	literatura (bez upřesnění)	neesoterní literatura	internet/média	vyprávění jiných lidí	rodíče	vlastní zkušenost	modlitba	víra	nevím/zůstalo nevyplněno
dosažené vzdělání	konvertnita													
SŠ	neuedl	1	1		1		1							
SŠ	neuedl	2	1	1										
neuedl	neuedl	3	1	1										
neuedl	neuedl	4	1	1										
SŠ	neuedl	5				1								
neuedl	neuedl	6												
VŠ	ne	7	1						1					
ZŠ	ne	8			1									
VŠ	ne	9								1				
SŠ	ne	10	1											
neuedl	neuedl	11	1			1								
SŠ	ne	12												1
VŠ	ne	13					1							
VŠ	ne	14				1								
VŠ	ne	15												1
VŠ	ne	16												1
VŠ	ne	17	1						1					

Příloha č. 15. Ukázka datové matice (doplňující vyjádření respondentů):

pořadové číslo dotazníku	nic	sdělení nesouvisející s tématem výzkumu	jiné	text doplňující odpovědi
1			1	Je jich málo, aby jich bylo více.
2	1			
3	1			
4	1			
5	1			
6			1	Když se k nim pomodlím, tak je den hned příjemnější.
7			1	Bylo by fajn, kdyby lidé měli správný vztah k andělům a přičítali jim vlastnosti a schopnosti, které nemají.
8	1			
9			1	Lidé by měli více věřit v pomoc andělů.
10	1			
11	1			
12	1			
13	1			
14			1	Je dobře, že andělé jsou.
15	1			
16	1			
17	1			
18	1			
19	1			
20	1			
21			1	Měli bychom se modlit k andělům pomáhajícím.
22	1			
23	1			
24	1			
25		1		
26			1	Andělé jsou nedílnou součástí duchovního života.
27			1	Těším se, až na onom světě uvidím svého strážného anděla, abych mu poděkoval.